

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü

YAĞLIK ZEYTİN ÜRETİMİNE YÖNELİK POLİTİKALARIN ETKİ DEĞERLEME ANALİZİ- İZMİR ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Mine YALÇIN

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

İzmir

2019

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü

**YAĞLIK ZEYTİN ÜRETİMİNE YÖNELİK
POLİTİKALARIN ETKİ DEĞERLEME ANALİZİ-
İZMİR ÖRNEĞİ**

Mine YALÇIN

Danışman: Prof. Dr. Şule IŞIN

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tarım İşletmeciliği Doktora Programı

İzmir
2019

Mine YALÇIN tarafından Doktora tezi olarak sunulan “Yağlık Zeytin Üretimine Yönelik Politikaların Etki Değerleme Analizi - İzmir Örneği” başlıklı bu çalışma EÜ Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile EÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Eğitim ve Öğretim Yönergesi’nin ilgili hükümleri uyarınca tarafımızdan değerlendirilerek savunmaya değer bulunmuş ve 14.06.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında aday oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Jüri Üyeleri:

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Şule IŞIN

Raportör Üye : Doç. Dr. Cihat GÜNDEN

Üye : Prof. Dr. F. Akın OLGUN

Üye : Prof. Dr. Göksel ARMAĞAN

Üye : Prof. Dr. O. Murat KOÇTÜRK

EGE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

EÜ Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca Doktora Tezi olarak sunduğum “Yağlık Zeytin Üretimine Yönelik Politikaların Etki Değerleme Analizi-İzmir Örneği” başlıklı bu tezin kendi çalışmam olduğunu, sunduğum tüm sonuç, doküman, bilgi ve belgeleri bizzat ve bu tez çalışması kapsamında elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara atıf yaptığımı ve bunları kaynaklar listesinde usulüne uygun olarak verdiğimi, tez çalışması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını, bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya diğer bir üniversitede başka bir tez çalışması içinde sunmadığımı, bu tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda bilimsel etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

14 / 06 / 2019

Mine YALÇIN

ÖZET**YAĞLIK ZEYTİN ÜRETİMİNE YÖNELİK POLİTİKALARIN ETKİ
DEĞERLEME ANALİZİ-İZMİR ÖRNEĞİ**

YALÇIN, Mine

Doktora Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şule IŞIN

Haziran 2019, 139 sayfa

Zeytin ağacının yapısal özelliğinden kaynaklanan periyodisiteye bağlı olarak verimde yıldan yıla değişme meydana gelmekte ve bu durum üretici gelirlerini etkilemektedir. Bu nedenle zeytin yetiştiriciliği değişik politika araçları ile desteklenmektedir. Bu çalışma ile, zeytinyağı politikalarının üretici kararları üzerindeki etki derecesinin belirlenmesi ve zeytinyağında farklı destekleme yöntemlerinin etkisi de dikkate alınarak arz fonksiyonlarının tahmin edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma verileri, İzmir ilinde yağlık zeytin üretimi yapan 151 üretici ile yüz yüze yapılan anketlerden elde edilmiştir. Araştırma bölgesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin, uygulanan ve alternatif destekleme politikaları içinde ‘fark ödeme desteğini’ birinci sırada tercih ettikleri saptanmıştır. Arz modelleri, çeşitli senaryolar çerçevesinde ürün fiyatlarına gösterilen potansiyel tepki dikkate alınarak Tobit model yardımıyla tahmin edilmiştir. Tüm veriler dikkate alınarak hesaplanan kısıtsız esneklikler dikkate alındığında, zeytinyağı fiyatı % 10 artırıldığında zeytinyağı arzında artış meydana gelmesi beklenirken, yağlık zeytin üretim alanının % 10 artırılması durumunda ise daha az artış meydana gelmesi beklenmektedir. Kısıtsız esneklikler dikkate alındığında girdi desteği uygulanmasının destek uygulanmama durumuna göre zeytinyağı arzını % 3.49, doğrudan gelir desteği uygulanmasının % 5.51 ve prim desteği uygulanmasının % 3.83 artırması beklenmektedir.

Üreticilere yöneltilen tercihlerin sonuçlarına göre kabul etme istekliliklerine bakıldığında ise üreticilerin, organik tarım desteğinin 2.7 TL/kg, doğrudan gelir desteğinin 2.5 TL/kg, girdi desteğinin 1.13 TL/kg ve prim desteğinin 0.94 TL/kg olacak şekilde uygulanmasını tercih ettikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zeytinyağı, Destekleme Politikaları, Arz Analizi, Analitik Hiyerarşi Süreci, Tobit, Best-Worst.

ABSTRACT**IMPACT ASSESSMENT ANALYSIS OF POLICIES TOWARD
OLIVE OIL PRODUCTION-THE CASE OF İZMİR**

YALÇIN, Mine

Ph.D. Thesis, Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Şule İŞİN

June 2019, 139 pages

Depending on the periodicity caused by the structural characteristics of the olive tree, the productivity changes from year to year, which affects the producers' income. For this reason, olive cultivation is supported by various policy tools. With this study, it is aimed to determine the degree of impact of olive oil policies on producer decisions and to estimate supply functions by taking into consideration the effect of different support methods in olive oil.

The data were obtained from face-to-face interviews with 151 producers producing olive for oil in İzmir province. It was determined, as the first preference of producers of olive oil production in the research area is “difference payment support”. Supply models were estimated with Tobit model considering the potential response to product prices in various scenarios. Considering unrestricted flexibility based on all data, when the price of olive oil is increased by 10%, it is expected that olive oil supply will increase, whereas if the oil production area is increased by 10%, it is expected to increase less. Considering unrestricted flexibility, it is expected that supply of olive oil will increase by 3.49%, in the case of direct income support, 5.51% according to the absence of support, and increase of olive oil supply by 3.83% according to the absence of support for premium support.

According to producers' willingness to accept regarding the results of preferences directed to them, they preferred to apply organic farming support of

2.7 TL / kg, direct income support of 2.5 TL / kg, input support of 1.13 TL / kg and premium support of 0.94 TL / kg.

Keywords: Olive oil, Subsidy Policies, Supply Analysis, Analytic Hierarchy Process, Tobit, Best-Worst.

ÖNSÖZ

Türkiye dünya zeytinciliğinde önemli ülkelerden biridir. Ayrıca zeytin Türkiye’de tarım ekonomisinde sağladığı değer açısından ayrıcalıklı bir ürün konumundadır. Türkiye’nin Ege sahilleri başta olmak üzere önemli bir bölümünde yetiştirilen zeytin, gerek sofralık gerekse zeytinyağı olarak değerlendirilmektedir. Yaklaşık 400 bin çiftçi ailesinin zeytin sektöründen geçimini sağladığı bilinmektedir. Bu anlamda, istihdam, katma değer artışı ve dış ticaret başta olmak üzere ulusal ekonomiye birçok katkısı bulunmaktadır. Son dönemlerde, başta AB ülkeleri olmak üzere gelişmiş birçok ülkede zeytinyağının sağlık açısından taşıdığı önemin anlaşılması ile de gittikçe önem kazanan bir ürün konumuna gelmiştir.

Tarım ve bu sektörün içinde yer alan zeytin, ülkelerin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak, gıda ihtiyaçlarının karşılaması ve risk ve belirsizliğin yoğun olarak yaşanması nedeniyle destekleme ve korumayı gerektiren bir sektördür. Bu çalışmada yağlık zeytin ve zeytinyağına yönelik destekleme politikalarının üretici kararları üzerindeki etki derecesi belirlenerek tarımsal destekleme politikalarının belirlenmesinde karar alıcılara fayda sağlamak amaçlanmıştır.

İZMİR

14 / 06 / 2019

Mine YALÇIN

İÇİNDEKİLERSayfa

ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xx
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Önemi	1
1.2 Araştırmanın Amacı	5
1.3 Araştırmanın Kapsamı	6
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	7
3. MATERYAL VE YÖNTEM	14
3.1 Materyal	14
3.2 Yöntem	14
3.2.1 Örnek hacminin belirlenmesi	14
3.2.2 Verilerin analizinde kullanılan yöntem	15

İÇİNDEKİLER (devam)

Sayfa

4. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER	25
4.1 İzmir İlinin Coğrafi Konumu	25
4.2 İklim	25
4.3 Nüfus	26
4.4 Tarımsal Yapı.....	26
4.4.1 Tarım arazisi varlığı ve dağılımı.....	26
4.4.2 Bitkisel üretim.....	27
4.4.3 Hayvan sayısı	28
5. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ZEYTİNYAĞI ÜRETİM, TÜKETİM VE DIŞ TİCARETİ.....	30
5.1 Dünyada Zeytinyağı Üretim, Tüketim, İhracat ve İthalatı.....	30
5.2 AB'nin Zeytincilik Sektörü Destekleme Politikaları	33
5.2.1 Zeytinyağında tarımsal destekleme politikaları	35
5.3 Diğer Önemli Zeytinyağı Üretici Ülkelerinde Zeytinyağına Yönelik Uygulanan Politikalar	37
5.3.1 Tunus'ta zeytinyağı politikaları	37
5.3.2 Suriye'de zeytinyağı politikaları.....	38

İÇİNDEKİLER (devam)

Sayfa

5.3.3 Fas'ta zeytinyağı politikaları	39
5.4 Türkiye'de Zeytinyağı Üretim, Tüketim, İhracat ve İthalatı	40
5.4.1 Türkiye'de tane zeytin üretimi.....	40
5.4.2 Türkiye'de zeytinyağı üretimi	42
5.4.3 Zeytincilik sektöründe destekleme politikaları.....	44
6. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	49
6.1 Yağlık Zeytin Üretimi Yapan İşletmecilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri	49
6.2 Yağlık Zeytin Üretimi Yapılan İşletmelerin Yapısal Özellikleri	53
6.3 Araştırma Bölgesinde Zeytinyağı Brüt Marjı (Brüt Kâr)	57
6.4 Üreticilerin Yağlık Zeytin Üretiminde Etkili Olan Faktörlere İlişkin İfadelere Katılma Düzeyi.....	58
6.5 Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Tarımsal Üretim Yapma Amaçları	72
6.6 Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar	81
6.7 Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar	88

İÇİNDEKİLER (devam)Sayfa

6.8 Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılması İçin Gerekli Görülen Unsurların Karşılaştırılması	96
6.9 Yağlık Zeytin Üretiminde Destekleme Politikalarının Tercih Nedenleri	99
6.10 Belirlenen Seçenek ve Kriterler ile AHY Değerleri Arasındaki İlişki.....	107
6.11 Farklı Destekleme Yöntemlerinin Zeytinyağı Arzı Üzerine Etkileri.....	115
6.12 Zeytinyağı Üretiminde Üreticilerin Destek Miktarını Kabul İsteği.....	117
7. GENEL SONUÇLAR	120
8. ÖNERİLER.....	125
KAYNAKLAR DİZİNİ	129
TEŞEKKÜR.....	138
ÖZGEÇMİŞ	139

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
1.1. Tarımsal Amaçlı Destekler	3
3.1. Bir AHY Modeli	16
3.2. Çalışmada Kullanılan Hiyerarşik Model	17
3.3. Karşılaştırma Yapmak Amacıyla Kullanılan Bulanık Eşleme Yaklaşımı	21
5.1. Bölgelere Göre Zeytinyağı Üretimi (ton)	43
5.2. İllere Göre Zeytinyağı Üretimi (Ton)	43
5.3. Yıllara Göre Zeytinyağında Prim Ödemeleri (2001-2014).....	45
6.1. Araştırma Bölgesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar.....	74
6.2. Bergama İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar.....	75
6.3. Tire İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar.....	76
6.4. Torbalı İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar.....	77
6.5. İlçelere Göre Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar.....	78

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam)

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
6.6. Yağlık Zeytin Üreticilerin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar.....	82
6.7. Bergama İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar.....	83
6.8. Tire İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar.....	84
6.9. Torbalı İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar.....	85
6.10. Seçilen İlçelerde Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurların Kıyaslanması	86
6.11. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar	90
6.12. Bergama İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar.....	91
6.13. Tire İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar.....	92
6.14. Torbalı İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar.....	93

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam)

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
6.15. Seçilen İlçelerde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşulların Kıyaslanması.....	94
6.16. Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılması İçin Yapılacak İşlemler	97
6.17. İlçelere Göre Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılmasında Yapılacak İşlemler	98
6.18. Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri	101
6.19. İlçelere Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri.....	102
6.20. Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri	104
6.21. İlçelere Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri.....	105
6.22. Üreticilerin Destekleme Politikalarının Tercih Nedenlerine Göre Derecelendirilmesi	107

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
1.1. Yağlık Zeytin Üretiminde Uygulanan Destekler	4
3.1. Seçilen Yağlık Zeytin İşletmelerinin İlçelere Göre Dağılımı	15
3.2. AHY’de Kullanılan Tercih Ölçeği	17
3.3. Tahmin Edilen Arz Modelinde Kullanılan Değişkenler	20
4.1. Araştırma Bölgesinde Nüfusun İlçe ve Köylere Göre Dağılımı	26
4.2. Araştırma Alanı Toplam Arazi Mevcudu (dekar) ve Oransal Dağılımı.....	27
4.3. Tarım Arazisinin Sulanabilme Durumu (dekar).....	27
4.4. Araştırma Bölgesinde Kullanım Şekline Göre Tarım Arazisi Dağılımı (dekar)	28
4.5. Araştırma Bölgesinde Hayvan Varlığı (baş) (2014)	29
5.1. Dünya Zeytinyağı Üretimi (2012/13-2016/17) (1000 ton)	31
5.2. Dünya Zeytinyağı İhracatı (2012/13-2016/17) (1000 ton).....	31
5.3. Dünya Zeytinyağı İthalatı (2012/13-2016/17) (1000 ton).....	32
5.4. Dünya Zeytinyağı Tüketimi (2012/13-2016//17) (1000 ton)	33
5.5. AB Ülkelerinde Zeytinyağı Üretim Destekleri, UGM ve Toplam Yardımlar	34

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
5.6. Türkiye Tane Zeytin Üretimi (2018)	40
5.7. Türkiye’de Yağlık Zeytin Alanı, Ağaç, Üretim ve Verimleri (2009-18)	41
5.8. Bölgelere Göre Yağlık Zeytin Üretimi (2018)	41
5.9. İllere Göre Yağlık Zeytin Üretimi (2018).....	42
6.1. Araştırma Bölgesindeki Üreticilerin Genel Özellikleri	50
6.2. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan İşletmelerin Tarım Dışı Gelir Durumu	50
6.3. İlçelere Göre Tarım Dışı Gelirin Dağılımı	51
6.4. İlçelere Göre Üreticilerin Kredi Kullanma Durumu	51
6.5. Üreticilerin Herhangi Bir Kooperatife Ortak Olma ve Faaliyetlerine Katılma Durumu	53
6.6. Araştırma Bölgesindeki İşletmelerde Arazi Mülkiyet Durumu.....	53
6.7. İşletmelerde Ortalama Yağlık Zeytin Üretim Alanı, Zeytinyağı Üretim Miktarı ve Satış Fiyatı (2014).....	54
6.8. Yağlık Zeytin Üretim Alanında Yıllara Göre Değişim	55
6.9. İlçelere Göre Yağlık Zeytin Üretimi Yapan İşletmelerin Üretim Şekli	56

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.10. Araştırma Bölgesinde Üreticilerin Zeytinyağını Pazarlama Şekli	56
6.11. İşletmelerin Dekara Zeytinyağı Brüt Üretim Değeri, Değişken Masraflar ve Brüt Marjları	58
6.12. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Ekonomik Faktörlere Katılım Düzeyi	60
6.13. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Teknik Faktörlere Katılım Düzeyi	61
6.14. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Sosyo-Kültürel Faktörlere Katılım Düzeyi	61
6.15. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çevresel/Fiziksel Faktörlere Katılım Düzeyi	62
6.16. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Kişisel Faktörlere Katılım Düzeyi.....	63
6.17. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Yağlık Zeytin Üretim Öngörüsüne Katılım Düzeyi	63
6.18. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çiftçilikte Kişisel Kazanımla İlgili İfadeler Katılım Düzeyi.....	64
6.19. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Yasal Düzenlemelere Katılım Düzeyi	65
6.20. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çiftçilik Konusundaki Karamsarlık İfadelerine Katılım Düzeyi.....	65
6.21. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çiftçilikte Açıklıkla İlgili İfadeler Katılım Düzeyi	66

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.22. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Mali Riskle İlgili İfadelere Katılım Düzeyi.....	66
6.23. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çevreyi Koruma ve Kimyasal Kullanımıyla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi.....	67
6.24. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Politika Bilgi Aktarımıyla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi	68
6.25. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çiftçilikte Başarıyla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi.....	69
6.26. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Sürdürülebilirlik İle İlgili İfadelere Katılım Düzeyi.....	69
6.27. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Yaşam Kalitesiyle İlgili İfadelere Katılım Düzeyi.....	70
6.28. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Statü İle İlgili İfadelere Katılım Düzeyi.....	70
6.29. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Tarım Dışı İş İle İlgili İfadelere Katılım Düzeyi.....	71
6.30. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Üretim Odaklı Davranışla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi	71
6.31. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Stresli Davranışlarla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi.....	72

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.32. İşletme Geliştirme Davranışıyla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi	72
6.33. Araştırma Bölgesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar	74
6.34. Bergama İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar	75
6.35. Tire İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar	76
6.36. Torbalı İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar	77
6.37. İlçelere Göre Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar	78
6.38. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar	79
6.39. Arazi Büyüklüklerine Göre Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar	80
6.40. Genel Olarak Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar.....	80
6.41. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar.....	82

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.42. Bergama İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar	83
6.43. Tire İlçesinde Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar	84
6.44. Torbalı İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar	85
6.45. Seçilen ilçelerde Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurların Kıyaslanması.....	86
6.46. Yağlık Zeytine Yönelik Uygulanacak Politikadaki Unsurları Önemli Bulan Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri.....	87
6.47. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Yağlık Zeytine Yönelik Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar	87
6.48. Arazi Gruplarına Göre Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurların Kıyaslanması.....	88
6.49. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar	89
6.50. Bergama İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar.....	90
6.51. Tire İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar.....	91

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.52. Torbalı İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar	92
6.53. Seçilen İlçelerde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşulların Kıyaslanması	93
6.54. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Buldukları Koşullar	95
6.55. Arazi Büyüklüklerine Göre Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar	95
6.56. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar	96
6.57. Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılması İçin Yapılacak İşlemler.....	97
6.58. İlçelere Göre Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılmasında Yapılacak İşlemler.....	98
6.59. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Yağlık Zeytin	99
6.60. Arazi Büyüklüklerine Göre Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılmasında Yapılacak İşlemler	99
6.61. Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri.....	101

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.62. İlçelere Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri.....	102
6.63. Arazi Büyüklüklerine Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri	102
6.64. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri.....	103
6.65. İşletmelerde Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri.....	104
6.66. İlçelere Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri.....	104
6.67. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri.....	105
6.68. Arazi Büyüklüklerine Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri	105
6.69. Üreticilerin Destekleme Politikalarının Tercih Nedenlerinin Derecelendirilmesi	107
6.70. Politikanın “Yüksek Verim Elde Edilmesini Sağlaması” ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki.....	108

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.71. Politikanın “Kaliteli Ürün Üretmesini Sağlaması” ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki	109
6.72. Politikanın “Uygun Zamanda Ödeme Yapılması” ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki	110
6.73. Politikanın “Pazarlama Kolaylığı Sağlaması” ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki	111
6.74. “Fark Ödeme Desteği” Tercihi ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki	112
6.75. “Girdi Desteği” Tercihi ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki	113
6.76. “Doğrudan Gelir Desteği” Tercihi ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki	114
6.77. “Organik Tarım Desteği” Tercihi ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki	115
6.78. İşletme Düzeyinde Zeytinyağı Arzı İçin Tahmin Edilen Tobit Model Sonuçları	116
6.79. Zeytinyağı Üretiminde Üreticilerin Destek Miktarını Kabul Etme İsteği	119

1. GİRİŞ

Toplumların gelişme süreci hangi aşamada olursa olsun, yeterli ve dengeli beslenme, artan nüfusun gıda ihtiyacının karşılanması çabaları, sağlıklı, dinamik ve üretken bir toplum için tüm ekonomik ve sosyal hedeflerin başında gelmektedir (Öztürk ve Yalçın 2011).

Tarımsal ürünlerin, beslenin vazgeçilmez unsurları olduğu ve bu özelliği ile tarımın stratejik öneminin korunmasında önemli rol oynadığı bilinmektedir.

Son yıllarda küresel ısınmanın etkisiyle gerçekleşen olumsuz iklim koşulları tarımsal üretimde de ciddi anlamda verim kayıplarına neden olmaktadır. Özellikle zeytinde, yapısal özelliğinden kaynaklanan periyodisite nedeniyle bu belirsizlik daha fazla önem arz etmektedir.

1.1 Araştırmanın Önemi

Tarım politikasının temel amaçlarından birisi olan üreticinin refahının artırılması her şeyden önce çiftçi gelirlerinin yükseltilmesine bağlıdır. Çiftçi gelirleri doğrudan gelir yardımları ve dolaylı yollardan çiftçi gelirlerini yükseltici araçlarla artırılabilir (Eraktan vd, 2004).

Türkiye'de 1925 yılında aşar vergisinin kaldırılması ile Cumhuriyet sonrasında tarımda destekleme başlamış ve günümüzde de çeşitli şekillerde sürdürülmektedir. Türk tarımının desteklenmesinde faydalanılan politika araçları yurtiçi üretime yönelik fiyat ve girdi desteği, verilen teşvik ve tazminatlar ve dış ticaret düzenlemeleridir (Eraktan vd, 2004).

Tarım sektörünün yapısından kaynaklanan üretimin uzun zamana dayanması ve mevsimsel hava şartlarına göre üretim miktarının değişmesi, ürünlerin kısa ömürlü olması gibi çeşitli faktörler, tarımı diğer sektörlerden farklı kılmakta ve devlet tarafından desteklenmesini gerektirmektedir. Bu özelliğinden dolayı ülkeler tarım sektörlerini koşullarına göre desteklemektedirler (Doğan, 2013).

Türkiye’de devletin tarım sektörüne yönelik destekleme politikaları başlangıçta taban fiyat belirlenerek destekleme alımlarında bulunulması şeklinde uygulanmıştır. Daha sonraki yıllarda destekleme politikaları çeşitlendirilmiş, doğrudan gelir desteği, destekleme prim ödemesi (fark ödemesi) desteği, hayvancılığı geliştirme teşvikleri, girdi desteklemeleri, düşük faizli kredi desteği ve belirli ürünlerde üretim alanlarını sınırlandırarak alternatif ürünler yetiştirilmesine yönelik tazminat ödemeleri uygulamaları gibi politikalar ve uygulamalar hayata geçirilmiştir (Erdal ve Erdal, 2008).

Türkiye’de ortalama işletme büyüklüğünün küçük ve verimin düşük olması üretim maliyetinin yüksek olmasına neden olmakla birlikte, girdi fiyatlarındaki değişimler tarımsal ürün maliyetlerini etkilemektedir (Özçelik ve Güldal, 2014).

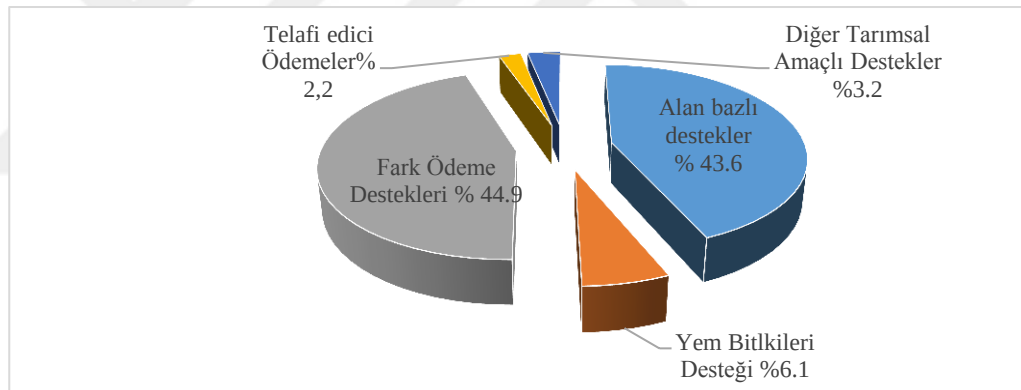
Tarımsal üretimin önemli bir bölümünü oluşturan zeytin sektörü 400 bin çiftçi ailesinin geçim kaynağı olmaktadır. Alt sektörü konumunda olan zeytinyağı; özellikle son yıllarda tüketiciler açısından farkındalığı giderek artan sağlık üzerindeki olumlu etkileri, tarımsal sanayiye sağladığı hammadde, dış ticaretteki payı ve tarım içinde önemli istihdam alanı yaratması gibi nedenlerden dolayı stratejik bir ürün olma özelliği taşımaktadır. Zeytinyağının tıbbi nitelikleri ve insan metabolizması üzerine etkileri yıllardır araştırmacıların ilgi alanı olmakta ve bu alanda yapılan çalışmalar arttıkça, zeytinyağının her geçen gün yeni özelliği keşfedilmektedir. Bu yönü ile de gerek dış pazarda gerekse iç pazarda zeytinyağının talebi gün geçtikçe artmaktadır. Uluslararası Zeytin Konseyi’nin 2014 raporlarına göre zeytinyağı üretiminin 47 ülkede, tüketimin 160 ülkede gerçekleştiği kaydedilmiştir (IOC, 2017).

İspanya ve İtalya’da zeytin, tarımsal üretim değeri açısından ilk 10 ürün içinde üçüncü sırada yer alırken, Yunanistan’da birinci Türkiye’ de ise yedinci sırada yer almaktadır (FAO, 2016).

Zeytin üretiminde miktar ve kalite özellikleri üzerindeki en önemli etkenler, üretimde kullanılan girdiler ve kullanılan teknoloji düzeyidir. Zeytin işletmelerinin kurulması ve verime geçmesi uzun bir süreç gerektirmektedir. Gerek iklim ve toprak şartları gerekse uygulanan kültürel işlemlere bağlı olarak

ağaç başına verim yıllara göre farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca hem sofralık hem de yağlık zeytin üretiminde maliyetler yüksek seyretmektedir. Ancak uluslararası pazarda rekabet içinde bulunduğumuz AB’de kullanılan teknoloji düzeyi ve uygulanan politikalar ile zeytin üretimi desteklenmektedir. Türkiye’de ise sürekliliği olan bir zeytin ve zeytinyağı politikasının olmaması üretici açısından olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Diğer taraftan, sektörde üretim sürecinin uzun, sermaye devir hızının düşük, alt yapı yatırımlarının yetersiz olması destekleme ve teşviklerin önemini artırmaktadır.

Türkiye’de tarımsal desteklemeler; alan bazlı destekler (% 43.6), fark ödemesi destekleri (% 44.9), yem bitkileri desteği (% 6.1), tarım sigortası desteği (% 4), telafi edici ödemeler (% 2.2) ve diğer tarımsal amaçlı destekler (% 3.2) şeklinde uygulanmaktadır. 2014 yılında bu alanlarda yaklaşık 5.5 milyar TL tarımsal destek ödemesi yapılmıştır (GTHB, 2015).

Şekil 1.1. Tarımsal Amaçlı Destekler.

Türkiye’de zeytin sektöründe desteklemeler mevcuttur (bu desteklerin içinde fark ödemesi desteği, fidan desteği, alan bazlı destekler başlığı altında yer alan organik tarım desteği, gübre mazot desteği ve toprak analizi desteği yer almaktadır). Ayrıca Tarım Sigortası Desteği, İndirimli Tarımsal Kredi Desteği, Tarım Reformu Uygulama Projeleri Desteği, Kırsal Kalkınma Destekleri, Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) Katılım Ödemesi Destekleri uygulanmaktadır.

Çizelge 1.1. Yağlık Zeytin Üretiminde Uygulanan Destekler

Destek türü		Birim (TL/daa)				
		2014	2015	2016	2017	2018
Alan bazlı destekler	Organik tarım desteği	70	70	70	70	70
	İyi tarım uygulamaları desteği	50	50	50	50	50
	Mazot desteği	4.6	4.85	11	10	10
	Gübre desteği	6	6.60		4	4
	Toprak analizi desteği	2.5	2.50	-	40	40**
Fidan desteği	Standart fidan	50	50	100	100	100
	Sertifikalı fidan	100	150	280	280	280
Fark ödemesi desteği	Zeytinyağı	70*	70*	80*	80*	80*

Kaynak: tarim.gov.tr (değişik yıllar)

* zeytinyağı prim desteği krş/kg olarak verilmiştir. **TL/Numune

2005 yılında sertifikalı zeytin fidanı kullanarak kapama zeytin bahçesi tesis eden üreticiler dekar başına 30 TL desteklenmiş, 2006 yılında yapılan değişiklik ile bu miktar 250 TL/dekar çıkarılmıştır. Üreticilerin Gemlik çeşidi zeytin fidanına yönelmesi, yağlık zeytin fidanı dikilmesinin göz ardı edilmesine neden olmuş ve bu nedenle 2007 yılında gemlik çeşidi zeytin fidanı destekleme miktarı dekara 45 TL olarak düşürülmüştür. 2011 yılında yağlık çeşitler ile bahçe tesisi kurulması halinde standart fidana 50 TL/dekar, sertifikalı fidana 100 TL/dekar olarak düzenlenmiştir. 2018 yılında ise standart fidana 100 TL/dekar, sertifikalı fidana 280 TL/dekar olarak uygulanmıştır.

Türkiye’de zeytinde uygulanan destekleme politikaları sadece yağlık zeytin üretimine ve zeytinyağına yönelik uygulanmaktadır. Uygulanan destekleme politikaları ile yağlık zeytin üreticilerinin gelirinde bir istikrar sağlanamamıştır. 2014-2015 yılına kadar zeytinyağından elde edilen gelirin maliyeti ancak karşıladığı, üreticiye çok az miktarda kâr marjı kaldığı bilinmektedir. Ürettiği üründen kâr edemeyen üretici ise kültürel işlemleri daha az uygulayarak maliyeti düşürme yoluna gitmektedir. Ancak kültürel işlemlerin azaltılması ile birlikte yağlık zeytin veriminde de ciddi düşüşler olmaktadır.

Avrupa Birliği’nde uygulanan destekleme politikaları ile (zeytinyağında 1,32 €/kg. (2018)) yağlık zeytin sektörü güçlü bir şekilde desteklenmekte olduğu için Türkiye’nin zeytinyağı sektöründe dış pazarda rekabet gücü zayıflamaktadır.

Destekleme politikaları ile üretimi yönlendirme ve üretimde devamlılığı ve kalitede iyileştirme sağlama, üretimde verimliliği artırma ve alternatif üretim yöntemleriyle yeni ürün çeşitliliğini özendirme amaçlanmaktadır (Yavuz ve ark., 2004)

1.2 Araştırmanın Amacı

Günümüzde küreselleşme süreci ile birlikte ülkeler arasında da rekabet hızlı bir şekilde artmakta ve artan bu rekabet ile birlikte ülkeler ekonomik bakımdan daha güçlü olabilmek için çeşitli politikalar üretmektedir.

Türkiye’de zeytin üretiminin önemli bir bölümü (2/3) zeytinyağı üretiminde kullanılmaktadır. Dolayısıyla zeytinyağına ilişkin politikalar bu ürünün üretiminden tüketimine kadar olan süreci önemli ölçüde etkilemektedir. Dünyanın başlıca zeytinyağı üreticisi olan ülkeler AB üyesi konumunda olduklarından AB’nde uygulanan zeytinyağına yönelik politikalar, Türkiye’nin üretim ve dış ticaretini etkilemektedir (Artukoğlu ve Gençler, 2003).

Türkiye’de uygulanan tarım politikaları ve zeytin-zeytinyağına uygulanan özellikle son yıllarda yoğun bir şekilde tartışılmaktadır.

Tüm bu veriler ışığında bu araştırmada, Türkiye’de stratejik öneme sahip zeytinyağında;

- Yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerinin belirlenmesi,
- Yağlık zeytin ve zeytinyağına yönelik destekleme politikalarının üretici kararları üzerindeki etki derecesinin belirlenmesi,
- Üreticilerin üretim kararlarında etkili faktörlerin ortaya konulması,
- Desteklerin üretim kararındaki etkisinin oransal olarak belirlenerek, tarımsal destekleme politikalarının belirlenmesinde karar alıcılara fayda sağlamak,

- Zeytinyağında farklı destekleme yöntemlerinin etkisi de dikkate alınarak arz fonksiyonlarının tahmin edilmesi, amaçlanmaktadır.

Bu amaçlardan yola çıkılarak çalışmada üç tane hipotez oluşturulmuştur.

Bu hipotezler;

H1: Üreticilerin destekleme politikalarını tercih nedenlerinde öncelikleri farklıdır.

H2: Üreticilerin destekleme politikalarını tercih dereceleri farklıdır.

H3: Destekleme politikası tercihi ile üreticinin sosyo-demografik ve işletme özellikleri arasında ilişki vardır.

1.3 Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma, İzmir ilinin Bergama, Tire ve Torbalı ilçelerinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticileri kapsamaktadır. Araştırma verileri 2013/14 zeytinyağı üretim sezonuna aittir. Araştırma kapsamında; önce araştırma konusunun gerekçesi ile çalışmada ulaşılması beklenen amaçlara yer verilmiştir. Konu ile yapılan benzer çalışmalara ait bulgular özet halinde sunulmuş ve daha sonra materyal ve yöntemler açıklanmıştır. Araştırmanın dördüncü bölümünde araştırma yöresi hakkında bilgi verildikten sonra, beşinci bölümde araştırma bulguları incelenmiştir. Son bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Konu ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olduğu düşünülen bazı çalışmalar incelenmiş ve aşağıda özetlenmiştir.

Olgun (1988) uygulanmakta olan destekleme politikasının Türkiye’de ve özellikle Ege bölgesinde zeytin ve zeytinyağı ekonomisindeki çeşitli etkileri üzerine yaptığı araştırmada, zeytinyağında uygulanan destekleme alım fiyatlarının üretici geliri üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için çiftçi eline geçen fiyatları esas alarak hesaplamalar yapmış ve bu fiyatların incelenen dönemde üretici gelirinde artış sağlamadığını belirtmiştir. Ayrıca incelenen dönemde zeytinyağı maliyet fiyatlarının da genel olarak destekleme fiyatlarının üzerinde olduğunu saptamıştır.

Kantarıcı (2003) çalışmasında öncelikle, AB’de Ortak Tarım Politikası dahilinde üreticilere gelir desteği sağlamak amacıyla, hedef fiyat, gümrük vergisi, müdahale fiyatları, ihracat iadeleri ve stoklama gibi araçlar kullanıldığını ve bu araçların kullanımından ortaya çıkan masrafları karşılamak için ise Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu’ndan faydalandığını belirtmiştir. Türkiye’de ise tarım sektörüne yapılan desteklemeler AB’de olduğu gibi tek bir fon kullanarak değil de farklı kaynaklardan değişik kurum ve kuruluşlar aracılığı ile gerçekleştirildiğinden, desteklerin hem yeteri kadar verimli olmadığı hem de idari açıdan zorluklar oluşturduğu belirtilmektedir.

Şahinöz vd. (2007) “Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası Aracı Olarak Fark Ödeme Sistemi’nin Uygulanabilirliğinin Tartışılması Ve Sistemin İktisadi Analizi adlı çalışmalarında, Türk tarımının, teknoloji düzeyi ve geçimini sağladığı nüfus başta olmak üzere mevcut yapısal sorunlar göz önüne alınarak incelendiğinde söz konusu amaçlara ulaşabilmek için istikrarlı ve etkin işleyen bir tarımsal desteklemeye ihtiyacı olduğunu fakat geçmiş deneyimlerden hareketle tarımsal destekleme modelleri arasında Türk tarımına uygun “tek” ve “en iyi” olarak nitelendirilebilecek bir model olmadığını belirtmişlerdir. Çalışmada fark ödeme sisteminin ekonomik, idari ve kurumsal açıdan uygulanabilirliği Türk tarımı için önem taşıyan buğday, şeker pancarı, pamuk, ayçiçeği ve fındık için

araştırılmıştır. Fark ödeme destekleri, maliyet ve kârlılık hesabı iyi yapıldığı takdirde, fiyatlar ve üretici gelirleri yönünden istikrar yaratarak üretimde devamlılığı sağlama açısından alternatif bir model olarak kullanılabileceği beklentisini oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Dönmez ve Olgun (2003), Avrupa Birliği'nde gerek değişen iç ve dış piyasa koşulları dikkate alınarak gerekse ortaya çıkan sorunlara çözüm bulabilmek için amaçları ve hedefleri başlangıçta belirli olan “Zeytinyağı Piyasa Düzeni” oluşturulduğunu ve sistemin ana çerçeveden sapma göstermeden sürekli bir değişim gösterdiğini belirtmişlerdir. Türkiye’de de bu sistemin dikkate alınarak kararlı bir zeytinyağı politikası oluşturulması gerekliliğini, hem önemli bir zeytin üreticisi ülke hem de AB’ne üyelik sürecinde önem arz ettiğini vurgulamışlardır.

Artukoğlu ve Gençler (2003) yaptıkları çalışmada, Türkiye ve AB’de zeytinyağına ilişkin son uygulamaların değerlendirmesini yapmışlardır. Çalışmada Türkiye’de zeytinyağında belirli hedefleri olan, istikrarlı bir politikanın olmadığını, AB’ de ise konuyu geniş kapsamlı ele alan, sürekliliği olan ve kontrol mekanizmalarına sahip uygulamaların bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca AB’de yüksek örgütlenme düzeyi görülürken, Türkiye’de örgütlenmenin etkinlik düzeyinin düşük olduğunu belirtmişlerdir.

Eraktan vd. (2004), Türkiye genelinde yaptıkları çalışmada, DGD kavramı açıklandıktan sonra çeşitli ülkelerdeki DGD uygulamalarını incelemişler daha sonra Türkiye’deki DGD uygulamalarının makro düzeydeki ve üretici düzeyindeki sonuçları çeşitli yönleriyle ortaya koymuşlardır. Türkiye’de 1980-2003 yılları arasında tarıma yapılan tüm destekleme ödemelerinin ele alınan dönemde tarımsal katma değere yaptığı genel etkiyi ve bunun zaman içindeki yayılımını ölçmek üzere Koyck modeli uygulanmıştır. Analiz tüm destekleme ödemelerinin hem yapıldığı yıl, hem de izleyen yılda artış yönünde tarımsal katma değeri etkilediğini ortaya koymaktadır. Ancak DGD ödemesinin yapıldığı yıllarda tarımsal katma değer genel olarak azaldığını ve gerçekleştirilen sosyal fayda- masraf analizi ile DGD uygulamasının üretici refahını artıran bir etki yaratmadığını belirtmişlerdir.

Aslan ve Boz (2005) “Doğrudan Gelir Desteğinin Tarımsal Amaçlı Kullanımını Etkileyen Faktörler” adlı çalışmalarında, doğrudan gelir desteğinin % 69’unun tarımsal amaçlı, %31’inin ise tarım dışı faaliyetlerde kullanıldığını belirtmişlerdir. Çalışmadan çıkarılan en önemli sonucun, DGD uygulamasında, girdi ve/veya fiyat destekleme politikalarından farklı olarak, alınan desteğin tamamının tarımsal faaliyete gitmemiş olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle bu uygulamanın, tarım ürünleri piyasasının serbest piyasa koşullarında oluşumuna olanak tanısa da tek başına uygulandığında tarımsal üretimin gerilemesine neden olacağını belirtmişlerdir.

Yılmaz vd. (2006) Isparta ilinde yaptıkları çalışmada, Türkiye’de özellikle 2000 yılından sonra uygulanan tarım politika değişikliklerinin yansımalarını üretici yönünden değerlendirmişlerdir. Araştırmada, politika değişikliğinin farklı büyüklükteki işletmeler ve üreticiler üzerindeki etkisinin farklı olduğunu tespit etmişlerdir. İşletme arazisi genişliği arttıkça üreticilerin tarımsal desteklerden yararlanma olanağının da arttığını gözlemlemişlerdir. Üreticilerin tarım politikalarından % 53.3 ile en yüksek oranda pazarlama sorunlarının çözülmesini beklediğini belirtmişlerdir. Tarımsal üretimden vazgeçmeyi düşünen üreticilerin oranının % 8.8 olduğunu belirtmişlerdir.

Tektaş (2006) “Tarımsal Desteklerin Gelir Etkileri: Sosyal Hesaplar Matrisi Uygulaması” adlı çalışmasında öncelikle, uygulanan tüm destekleme politikalarında, en büyük gelir artışının kent hane halklarının en zengin % 20’lik grubunda olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte, sektör bazlı desteklemeler ve sübvansiyonlarda, kırsal alandaki en düşük gelir grubu ile en yüksek grup arasındaki gelir etkileri önemli ölçüde fark gösterirken, doğrudan yapılan ödemelerin kırsal alandaki hane halkları gelirlerinde yaptığı etki tüm gelir grupları için çok yakın gerçekleştiğini ve bu durumun gelir dağılımını olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Çalışmada üretime bağlı doğrudan ödemelerin (prim ve hayvancılık destekleri gibi), hane halkı gelirlerini tüm diğer destekleme mekanizmalarına göre daha fazla artırdığı ifade edilmektedir.

Özçelik ve Özer (2006) yaptıkları çalışmada, gübre ve mazot için uygulanan destekleri değerlendirmişlerdir. Değerlendirme sonucunda, gübreye

verilen desteğin kullanılan gübre masraflarını karşılama oranının meyve ve sebze gibi ürünlerde % 4'ün altında olup destekleme miktarının ciddi bir anlam ifade etmediğini tespit etmişlerdir. Verilen mazot desteğinde ise, mazotun litre miktarına ödenen desteğin çok düşük olduğunu ve bir önceki yıla göre kıyaslandığında azaldığını belirtmişlerdir.

Arpazlı (2008) Ege bölgesinde yapmış olduğu çalışmada, uygulanan zeytinyağı politikalarıyla beklentileri karşılanmayan üretici oranını %93,8 olarak belirlemiştir. Üreticilerin ürettikleri zeytinyağına prim alma oranının %70,5 olduğu fakat verilen prim miktarının gerek fiyat desteği açısından gerekse kültürel işlemlere katkısı açısından yeterli düzeyde olmadığını belirtmiştir. Çalışmada Türkiye’de zeytincilik ve zeytinyağı sektörüne ilişkin mevcut yasal düzenleme ve politikaları, beklentilerini karşılaması açısından, yeterli bulmadıkları da vurgulanmıştır.

Topçu (2008) “Çiftçilerin Tarımsal Destekleme Politikalarından Faydalanma İstekliliğinde Etkili Faktörlerin Analizi: Erzurum İli Örneği” adlı çalışmada, üreticilerin yaşları ilerledikçe ve sosyal güvence karşılığı elde edilen sabit gelirleri arttıkça tarımsal destekleme politikalarına karşı istekliliklerinin azaldığını, eğitim düzeyi, tarımsal gelirler, çiftçi aile büyüklüğü, işlenen arazi büyüklüğü ve hayvan sayısı arttıkça ve destekleme döneminin cari dönemin başına denk getirilmesi durumunda tarımsal desteklemelerden faydalanma istekliliğinin arttığını tespit etmiştir.

Menek (2008) DGD’nin üretim yılı içerisinde, ekim-biçim zamanında verilmemesinin üreticilerin başlıca sorunlarından olduğunu belirtirken, üreticilerin DGD’yi son sıralarda tercih ettiğini tespit etmiştir. Genel olarak bakıldığı zaman, DGD’nin arazi üzerinden değil, ürün çeşidine göre ödenmesi ve ürünlerin pazarlanmasında karşılaşılan sorunların çözüme ulaştırılmasının öncelikli konular olarak görüldüğünü belirtmektedir.

Öztürk ve Yalçın (2011) Manisa ve İzmir illerinde yaptıkları çalışmada, üreticilere zeytin yetiştiriciliği için düşük faizli kredi isteyip istemediklerini sormuşlar, yenilikçi işletmelerin yaklaşık % 78’inin bu krediyi kabul edeceğini,

yenilikçi olmayan işletmelerin ise % 50'sinin düşük faizli kredi kullanmayı kabul ettiklerini tespit etmişlerdir.

Aktaş (2011) “Zeytin Üretimindeki gelişmeler ve Çanakkale” adlı çalışmasında, dünyada ve Türkiye’de bağ alanlarında daralma meydana gelirken, zeytin alanlarında artış olduğuna dikkati çekmektedir. Bunun en önemli nedenini, dünyada zeytinyağı tüketim eğiliminin artması ve özellikle AB’nde tarımsal desteklerin zeytin ve zeytinyağına kayması olarak belirtmektedir. Çalışmada, dünya zeytin alanlarında önemli miktarda artışa rağmen üretimdeki artışın aynı şekilde olmadığı belirtilmiştir. Son 45 yılda dünya zeytin üretiminde artış % 80 iken, Türkiye’de bu oranın yalnızca % 23 olduğu, bunun en önemli sebeplerinden birinin Türkiye’de zeytin ve zeytinyağına verilen desteklerin diğer ülkelere göre daha geç verilmesinin olabileceğini ifade edilmiştir.

Yılmaz (2013) “Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Zeytinyağı Politikaları ve Türkiye’nin Avrupa Birliği Zeytinyağı Politikasına Uyumu” adlı çalışmasında, Türkiye’de uygulanan zeytinyağı politikasının AB’deki uygulamalardan farklılık gösterdiğini, Avrupa Birliği’nde zeytinyağının en çok korunan ürünlerden biri olduğunu ve üreticinin yüksek miktarda üretim yardımı ve stoklama yardımı yoluyla desteklendiğini belirtmektedir.

Özer vd. (2014) tarafından yapılan çalışmada, ‘fark ödemesi’ adı altında verilen destekleme priminin, kısa dönemde pamuk üretimine pozitif yönde bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu da genel olarak pamuk üreticilerinin pamuk fiyatı yerine, pamuk prim ödeme miktarının üretim kararlarında daha etkili olduğu sonucunu çıkartmaktadır. Prim ödemelerinin DTÖ kararlarına göre yasaklanmış olan desteklemeleri kapsayan kırmızı kutu içerisinde olması nedeniyle gelecekte, DTÖ tarafından Türkiye’nin çeşitli yaptırımlara maruz kalma olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle öncelikli olarak pamuk üretim kararını etkileyen faktörlerin daha detaylı araştırılarak, en uygun destekleme yönteminin bulunmasının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Tok vd. (2014) Aydın ilinde çiftçilerin çilek üretim kararına etkili faktörlerin belirlenmesine yönelik yaptıkları çalışmada, yöre üreticisinin çilek

Üretim kararlarında kişisel ve çevresel/iklimsel uygunluk yargılarına katılım düzeylerinin en yüksek düzeyde olduğunu belirlemişlerdir. Çalışmada, ekonomik ve teknik konulardaki yargılara katılım düzeylerinin oldukça düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, kişisel/sosyal, çevresel ve pazarlama ile ilgili yargılara verdikleri puanlarla büyük ölçüde katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Atış vd. (2016) Manisa ilinde yaptıkları çalışmada, farklı fiyat, politika ve pazarlama seçenekleri karşısında organik ve konvansiyonel ekirdeksiz kuru üzüm üreticisinin arz duyarlılığını incelemişlerdir. Çeşitli senaryolar çerçevesinde ürün fiyatlarına gösterilen potansiyel tepki dikkate alınarak Tobit model yardımıyla arz modellerini tahmin etmişler ve konvansiyonel kuru zmde arz esnekliğini 0.18, organik kuru zmde ise 0.21 olarak hesaplamışlardır. Ayrıca birim alana uygulanan organik tarım desteğinin, organik kuru üzüm arzını % 3.2 artırdığını belirlemişlerdir.

Hasdemir vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada, nohut, kuru fasulye ve kırmızı mercimek üreticilerinin, kendilerine sunulan alternatif fiyat artışlarına teoriye uygun olarak pozitif tepki verdiklerini belirlemişlerdir. Buna göre, fiyat arttııka bu ürünlerin arzı da artış göstermektedir. Araştırma kapsamında üreticilerin farklı destekleme politikalarına gösterdiği arz tepkisini ölçmek üzere yapılan analizlerde, nohut, kuru fasulye ve kırmızı mercimek üretiminde ele alınan destekleme politikalarının arzı etkilemediği belirlenmiştir. Fark demesi desteklerinin baklagil üreticileri tarafından kabul görebilmesi için mevcut fark ödemesi desteğinin artırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Yavuz vd. (2016) “Seçilmiş rnlerde Fark deme Desteğinin Etkisi” adlı çalışmada, buğday, dane mısır ve eltik üreticilerinin fark ödemesi desteğini tercih etmelerinde prim miktarının etkili olduğunu, prim miktarı arttııka üreticilerin fark ödemesi desteğini tercih etme olasılıklarının da arttığını belirlemişlerdir. Araştırma kapsamındaki üreticilerin, farklı destekleme politikalarına gösterdiği arz tepkisini ölçmek üzere yapılan analizlerde ise ele alınan destekleme politikalarının buğday ve dane mısır arzını etkilemediği belirlenmiştir.

Özüdoğru vd. (2016) fark ödemesi desteklerinin her ürün için arzı artırıcı yönde etkiye sahip olmasa da üreticiler ve sürdürülebilirlik açısından önemli bir destekleme modeli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak gerek kaynakların etkin kullanımı ve gerekse tarımsal destekleme politikaları ile amaçlanan hedeflere ulaşabilmek için fark ödemesi destekleri uygulama esaslarının tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini önermektedirler.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde, yağlık zeytin üretimine yönelik uygulanan destekleme politikaları ve bu politikaların üretici açısından değerlendirilmesini içeren çalışmaların sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir.

Bu çalışma ile literatürdeki bu eksiklerin tamamlanacağı ve gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutulacağı düşünülmektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Çalışmada ana materyal olarak, İzmir ilinde yağlık zeytin üretiminin yoğun olarak yapıldığı üç ilçe (Bergama, Tire ve Torbalı) ve her ilçeden üçer köy seçilmiş ve bu ilçelerdeki Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından oluşturulan Çiftçi Kayıt Sisteminde (ÇKS) kayıtlı olan üreticiler belirlenmiştir. Tesadüfi olarak seçilen üreticilerden yüz yüze görüşmeler yoluyla elde edilen veriler çalışmanın özgün verilerini oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan ikincil kaynaklı verileri ise bu konuda yapılmış benzer çalışmalara ilişkin yazılı kaynaklardan elde edilen veriler oluşturmaktadır.

3.2 Yöntem

3.2.1 Örnek hacminin belirlenmesi

Araştırma yöresi olarak, araştırmanın yapıldığı dönemde, Türkiye yağlık zeytin üretiminde %20 ile birinci sırada olan İzmir ili seçilmiştir (TUIK, 2013). Verilerin toplanmasında İzmir Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün önerileri doğrultusunda İzmir ilinde yağlık zeytin üretiminin yoğun olarak yapıldığı üç ilçe seçilmiştir. Görüşülecek örnek hacminin belirlenmesinde ise oransal örnek hacmi formülü kullanılmıştır (Newbold 1995).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{\hat{p}_x}^2 + p(1-p)}$$

n= örnek hacmi

N=Ana kitle

p= Örneğe girebilecek istenen özelliği taşıyan işletmelerin ana kitledeki işletme sayısına oranı,

$\sigma_{\hat{p}_x}^2$ = Popülasyonun varyansı

Formüle göre; güven aralığı: %99, hata payı: %10 ve maksimum örnek hacmine ulaşmak için $p=0.5$ alınmıştır.

2014 yılında, Bergama, Torbalı ve Tire ilçelerinde yağlık zeytin üretimi yapan toplam 1 517 üretici içinden 151 üretici ile görüşüleceği saptanmıştır.

Çizelge 3.1. Seçilen Yağlık Zeytin İşletmelerinin İlçelere Göre Dağılımı

İlçeler	Üretim (ton)	Üretim payı (%)	İşletme sayısı*	Toplam örnek sayısı
Bergama	15 285	33.14	352	36
Tire	17 152	37.18	642	63
Torbalı	13 690	29.68	523	52
Toplam	46 127	100.00	1 517	151

Kaynak: TUIK 2013, * GTHB, ÇKS kayıtları

3.2.2 Verilerin analizinde kullanılan yöntem

Verilerin analizinde Analitik Hiyerarşi Yöntemi, Best-Worst (en iyi-en kötü), Tobit, Seçim Deneyi ve Bulanık Eşli Karşılaştırma ve Kesirli Probit Regresyon yöntemleri kullanılmıştır.

3.2.2.1 Analitik Hiyerarşi Yöntemi (AHY)

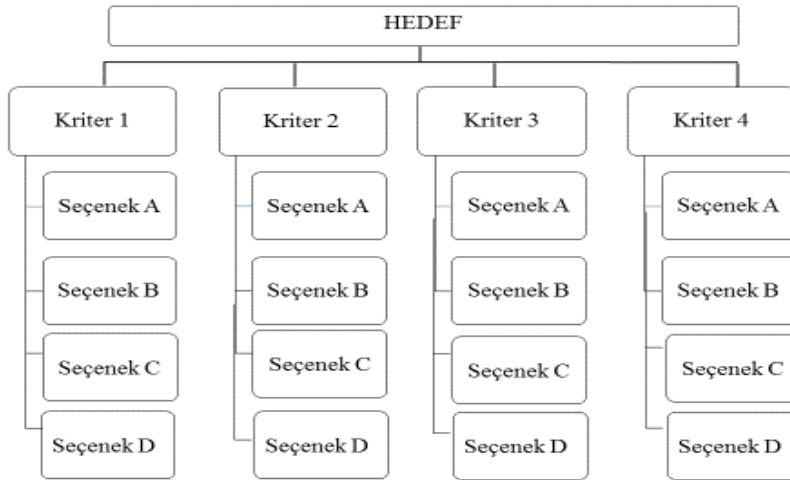
Üreticilerin üretim kararında etkili olan faktörlerin analizinde, AHY yönteminden yararlanılmıştır. Bu amaçla geliştirilen hiyerarşik modelde her bir ürün için ele alınan destekleme politikalarının tercihinde etkili olan faktörlerin önem düzeyi belirlenmiş ve farklı tercih nedenleri açısından etkileri analiz edilmiştir.

Analitik Hiyerarşi Yöntemi çok kriterli ve çok amaçlı bir karar verme durumunda 1970'lerde Thomas Saaty tarafından geliştirilmiş bir yöntemdir. Analitik Hiyerarşi, karar teorisinde yaygın uygulama alanı bulunan bir yöntem olup birbirleriyle çelişen, ölçülebilir ve/veya soyut kriterleri dikkate alan bir ölçme yöntemidir. AHY bir karar verme durumunda veriler kadar değerli olan bilgi ve denetimlerin de dikkate alınması ilkesine dayanır (Saat, 2000).

Analitik hiyerarşi yönteminin 3 aşaması vardır (Saaty, 1994)

- Hiyerarşinin oluşturulması
- İkili karşılaştırmalı değerlendirme
- Önceliklerin (ağırlıklı puanların) hesaplanması.

Birinci aşama; Hiyerarşinin oluşturulması: Karar hiyerarşisinin en tepesinde ana hedef, bir alt kademede kararın kalitesini etkileyecek kriter ve en altında ise karar seçenekleri yer almaktadır (Şekil 3.1). Eşli karşılaştırmalar, AHY'nin ikinci temel adımını oluşturmaktadır. İki seçeneğin/kriterin birbirleriyle karşılaştırılması anlamına gelir ve karar vericinin yargısına dayanır. Hiyerarşi n eleman içeriyorsa, toplam $n(n-1)/2$ adet eşli karşılaştırma yapmak gerekmektedir (Günden ve Miran 2008).

Şekil 3.1. Bir AHY Modeli (Günden ve Miran 2008).

İkinci aşama: İkili karşılaştırma (pair-wise) Bu aşamada bir düzeydeki kriterlerin tümü, etkileşimli olduğu bir üst düzeydeki her bir kriter açısından birbiriyle karşılaştırılır. Bu ikili karşılaştırmalardan yararlanarak bir düzeydeki her bir kriterin bir üst düzeydeki yerel öncelikleri hesaplanır. Oluşturulan matrislerde ikili karşılaştırma sonuçlarını sayısal değerlere dönüştürmek için Saaty tarafından geliştirilen, Çizelge 3.2'de yer alan 1-9 ölçeği kullanılır.

Çizelge 3.2. AHY’de Kullanılan Tercih Ölçeği

Önem Derecesi	Tanım	Açıklama
1	İki kriterin eşit önemli olması	İki kriter amaca eşit düzeyde katkıda bulunur
3	Birinin diğerine göre orta derecede önemli olması	Tecrübe ve yargı bir kriteri diğerine orta derecede tercih ettirir
5	Kuvvetli derecede önemli	Tecrübe ve yargı bir kriteri diğerine kuvvetli bir şekilde tercih ettirir
7	Çok kuvvetli düzeyde önemli	Bir kriter güçlü bir şekilde tercih edilir ve baskınlığı uygulamada rahatlıkla görülür
9	Kesin derecede önemli	Bir kriterin diğerine tercih edilmesine ilişkin kanıtlar çok büyük bir güvenilirliğe sahiptir
2-4-6-8	Ortalama değerler	Uzlaşma gerektiğinde kullanılmak üzere yukarıda listelenen yargılar arasına düşen değerler
	Ters değerler	Tersi karşılaştırmalar için

Üreticilerin üretim kararında belirleyici kriterler olarak fark ödemesi desteği, girdi desteği, organik ürün desteği ve doğrudan gelir desteği dikkate alınmıştır. Üreticilerin üretim kararında etkili olan bu destekleme politikalarını tercih nedenleri ise yüksek verim, kaliteli ürün elde etme, uygun zamanda ödeme ve pazarlama kolaylığı olarak belirlenmiştir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Çalışmada Kullanılan Hiyerarşik Model.

Üçüncü aşama; Önceliklerin (ağırlıklı puanların) hesaplanması: Üçüncü aşamada elde edilen veriler, AHY yöntemi için geliştirilmiş bilgisayar programlarına girilerek, faktörlerin bir üst düzeydeki faktörlere göre öncelik (ağırlık) değerleri bulunur. Böylece önceliklere göre sıralanan seçenekler arasından en iyisi bulunur.

3.2.2.2 Tobit arz modeli

Yağlık zeytin arz modelleri

Yağlık zeytin üreticilerinin farklı politika ve pazarlama koşulları altında fiyat değişimlerine gösterecekleri üretim miktarı ve alan tepkisini ölçmek üzere senaryolar oluşturulmuştur. Yağlık zeytin arz modellerinin tahmin edilmesinde, bu senaryolardan yararlanılmıştır.

Yağlık zeytine yönelik fiyat, politika ve pazarlama senaryoları

Yağlık zeytin senaryoları için, farklı fiyat setleri, politika ve pazarlama seçenekleri kullanılarak 25 farklı senaryo oluşturulmuştur. Fiyat setleri, yağlık zeytinde piyasada 2015 yılı fiyatı oluşmadığı için 2014 yılı zeytinyağı fiyatları ile oluşturulmuştur.

Kullanılan senaryolarda, yağlık zeytin üreticilerini etkileyebileceği düşünülen daha önce uygulanmış ve halen uygulanmakta olan tarım politikaları dikkate alınmıştır. Bu politikalar; girdi desteği (TL /dekar), fark ödemesi desteği (Kırs/kg), doğrudan gelir desteği (TL/dekar), organik tarım desteği (TL/dekar) olarak belirlenmiştir.

Yağlık zeytin senaryolarındaki pazarlama seçenekleri, yağlık zeytin üreticilerinin karşı karşıya olduğu pazarlama kanallarına göre oluşturulmuştur. Bu pazarlama kanalları: Toptancı/tüccar, kooperatif, fabrika ve kendisi pazarlama, olarak belirlenmiştir.

Anket uygulaması aşağıdaki gibi yapılmıştır:

Görüşmeler sırasında çiftçiye tesadüfen seçilmiş bir fiyat, başlangıç fiyatı olarak sorulmuştur. Anket uygulanan çiftçiler, kendilerine rastgelen tesadüfi senaryoya göre altı farklı fiyat için öngördükleri yağlık zeytin arz düzeylerini ifade etmişlerdir. Çiftçinin kendisine verilen fiyat üzerinden yağlık zeytin üretmeyi kabul etmesi durumunda, o tesadüfi fiyat setindeki daha düşük fiyat teklif edilmiş, kabul etmemesi durumunda ise, daha yüksek fiyat önerilmiştir. Kabul ettiği fiyat üzerinden çiftçinin ne kadar zeytin arazisini yağlık zeytin üretimine tahsis edeceği ve ne kadar üretimde bulunacağı sorulmuştur.

Arz Modeli

Arz modelinde bağımlı değişken olarak, oluşturulan senaryolarda üreticilerin üretebilecekleri zeytinyağı miktarı kullanılmıştır. Modelde kullanılan açıklayıcı değişkenler ise yine oluşturulan senaryolara göre; belirlenen zeytinyağı fiyatı ve buna bağlı olarak üreticilerin üretim yapabilecekleri alan, politika kuklaları (prim desteği, girdi desteği, organik tarım desteği, doğrudan gelir desteği), pazarlama kuklaları (fabrika, kooperatif, tüccar) olarak belirlenmiştir. Politika kuklaları belirlenirken; Türkiye’de halihazırda uygulanan ve uygulanması muhtemel (alternatif) destekleme araçları göz önüne alınmıştır. Halihazırda uygulanan destekleme araçlarından fark ödeme (prim) ve girdi (mazot, gübre) desteği ve organik tarım desteği, alternatif destekleme aracı olarak doğrudan gelir desteği kullanılmıştır.

Modelde kullanılan politika kukla değişkenleri hiç destek olmaması (0) ve destek olması durumu (1) olarak kodlanmıştır. Modelde hiç desteğin olmaması durumu referans olarak alınmıştır. Pazarlama kukla değişkeni; üreticinin kendisi pazarlama durumu (0) ve pazarlama kanalları ile pazarlama durumu (1) olarak kodlanmıştır ve kendisinin pazarlama durumu referans olarak alınmıştır.

Çizelge 3.3. Tahmin Edilen Arz Modelinde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Birim	Tanımlama
Bağımlı Değişken		
Zeytinyağı Arzı	Kg	Üretim miktarı
Bağımsız Değişkenler		
Zeytinyağı Fiyatı	TL/kg	Ürünün kg. fiyatı
Alan	Dekar	Ürün ekim alanı
Politika Kuklaları: Hiç destek olmaması referans durumu olarak alınmıştır.		
Prim desteği	Destek yok:0. Prim desteği:1	Kukla
Girdi desteği	Destek yok:0. Girdi desteği: 1	Kukla
Organik tarım desteği	Destek yok:0. Org. Ürün des: 1	Kukla
DGD	Destek yok:0. DGD: 1	Kukla
Pazarlama Kuklaları: Kendisi pazarlıyor durumu referans olarak alınmıştır.		
Toptancı	Kendisi pazarlıyor:0 Toptancı:1	Kukla
Kooperatif	Kendisi pazarlıyor:0 Kooperatif:1	Kukla
Tüccar	Kendisi pazarlıyor:0 Tüccar:1	Kukla

Yağlık zeytin üreticilerine yöneltilen farklı senaryolar için alınan cevaplar, olası arz düzeyine karşılık gelmiştir. Ancak bazı fiyat düzeylerinde çiftçilerin yağlık zeytin arz etmek istemedikleri durumlar olacağı için modelin sol tarafı sıfır değerini alacaktır. Bu nedenle yağlık zeytin arz modelleri sınırlandırılmış Tobit modellerle tahmin edilmiştir (Greene, 2000). Sınırlandırılmış regresyon modeli olarak da bilinen **Tobit model**, aşağıda tanımlanmaktadır.

$$Y_{ij} = \beta_0 + \sum_{i=1}^N \beta_i X_i + u_i \quad \text{if } u_i > -\beta_0 - \sum_{i=1}^N \beta_i X_i$$

$$Y_{ij} = 0 \quad \text{if } u_i \leq -\beta_0 - \sum_{i=1}^N \beta_i X_i$$

Burada Y_{ij} , i'ninci çiftçi için yağlık zeytin arz değeridir. X_i , çiftçilerin yağlık zeytin arzını açıklayan değişkenlerdir. N, açıklayıcı değişken sayısı, β model parametreleri, u ise tesadüfi hata terimidir (Ramanathan, 1998; Greene, 2000).

Tobit modellerde ortalama Y değeri için; kısıtsız esneklik:

$$e_{Kısıtsız} = \frac{\partial E[y_i]}{\partial s} \frac{s}{E[y_i]}$$

Kısıtlı esneklik:

$$e_{Kısıtlı} = \frac{\partial E[y_i|y_i > 0]}{\partial s} \frac{s}{E[y_i|y_i > 0]}$$

formülleriyle hesaplanmıştır.

Kategorik veya kukla değişkenlerin etkisini oransal olarak görebilmek için yarı esneklikten yararlanılabilmektedir. Yarı esneklik, bağımsız değişkende birim değişikliğin bağımlı değişkende yol açtığı oransal değişikliği ifade etmektedir (Wooldridge, 2009):

$$Yarı\ esneklik = \frac{\frac{\partial y}{\partial x}}{\frac{\partial x}{\partial x}}$$

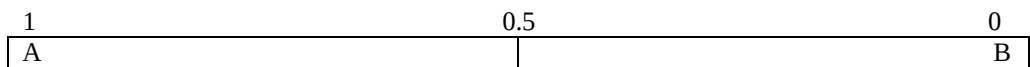
Tahmin edilen yağlık zeytin Tobit arz modellerinden yarı esneklikler de hesaplanmış ve politika etkileri ile pazarlama seçeneklerinin etkileri tartışılmıştır.

3.2.2.3 Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi

Araştırmada yağlık zeytin verimini artırabilmek için yapılabilecek unsurlar (hasat, gübre, ilaç, toprak işleme, budama) bulanık eşli karşılaştırma yöntemi ile incelenmiştir.

Amaç sıralama yöntemleri tarımdan eğitime birçok alanda kullanılmaktadır. Bulanık eşli karşılaştırma, amaçları önem derecelerine göre sıralamak için kullanılan yöntemlerden biridir. Yöntemde bir amacın diğerine göre tercih derecesi ortaya konulmakta ve ayrıca çiftçilerden iki amaç arasında kayıtsız kalmaları sağlanmaktadır.

Yöntemde birinci aşama veri toplamadır. Veri, toplama aşamasında aşağıdaki diyagram kullanılmaktadır (Şekil 3.3)

Şekil 3.3. Karşılaştırma Yapmak Amacıyla Kullanılan Bulanık Eşleme Yaklaşımı.

A ve B amaçları çizginin zıt tarafındaki uçlara yerleştirilerek çiftçilerden tercihini belirtmek üzere çizginin üzerine X işareti koyması istenmektedir. İkinci aşama, bulanık tercih matrisinin oluşturulmasıdır. Veriler toplanıp işlendikten sonra çiftçilerin bulanık tercih matrisi oluşturulabilir. Yöntemin üçüncü aşamasında bulanık ağırlıklar ölçülmektedir. Son aşama ise amaçların sıralanmasıdır (Günden, Miran 2007)

3.2.2.4 Best Worst yaklaşımı

Araştırmada üreticilerin uygulanacak bir destekleme politikasında dikkate alacakları unsurlar, üretimlerini artırmaya veya üretime devam etmeye yönelik dikkate alacakları unsurlar ve tarımsal üretim yapma amaçları Best-Worst yaklaşımı ile incelenmiştir.

Best Worst yöntemi 1987 yılında Louviere tarafından geliştirilen bir yöntemdir. Sıradan bir varsayım gerektiren alternatif bir tercih yaratma yöntemidir (Potolog et al, 2011). (Best Worst eşleştirilmiş karşılaştırma yönteminin katılımcılara, bir dizi seçenek arasından en çok ve en az çekici seçenekleri veya özelliklerini seçmesini isteyen birden fazla seçeneğin bir uzantısıdır). Seçim verilerini belirli bağlamlarda tasarlamak, uygulamak ve analiz etmek için basit ama güvenilir yolları göstermek amacıyla çeşitli vaka incelemeleri kullanır ve pek çok farklı disiplinde geniş kapsamlı potansiyel uygulamaları sergilemektedir (Louviere et al, 2015).

Louvier'e göre; Best Worst, katılımcıların bu dizi içindeki öğelerin tüm olası çiftlerini değerlendirerek tercih ya da önem verilen maksimum farkı yansıtan çifti seçmelerini varsayar. MaxDiff (İkili karşılaştırma) metodunun bir varyansı olarak düşünülebilir. Bir katılımcının bir dizideki 4 objeyi (A, B, C, D) değerlendirdiği düşünüldüğünde, katılımcı A en iyi derse, D en kötüdür. Bu iki yanıt ima edilen olası 6 eşleştirilmiş karşılaştırmanın 5 ini araştırmacıya bildirir.

$$A > B, A > C, A > D, B > D, C > D$$

Sadece ikili karşılaştırmada, B ve C de sonuç çıkarılamaz.

3.2.2.5 Seçim denemesi

Çiftçilerin önceliklerini değerlendirmek için seçim deneyi metodu kullanılmıştır. Bu metotta bireylere varsayıma dayalı setler verilmekte ve bu seçim setlerini oluşturan farklı alternatiflerden tercih ettikleri seçeneği belirtmeleri istenmektedir (Bennett and Birol, 2010)

Colombo ve arkadaşlarının 2005 yılında yapmış oldukları çalışmada, bireylere sunulan seçenekler söz konusu mal ya da hizmetin niteliklerine göre tanımlanmakta ve en yüksek faydayı sağlayacak olan seçenek tercih edilmektedir (Yılmaz ve Çobanoğlu, 2016).

Lancaster'in karakteristik değer teorisi ve rastlantısal fayda teorisi seçim denemesi yönteminin teorik temelini oluşturmaktadır. Lancaster'e göre talep, malın kendisinden çok malın karakteristiği üzerinden tanımlanmıştır. Talepte bulunacaklara alternatif mallar arasından, kendileri için tercih ettikleri bu malların nasıl bir cazibe uyandırdığını açıklamaları ve seçim yapmaları istenir. Seçilen seçenek nitelikleri bakımından tanımlanır, birey menfaatlerini maksimize edecek seçenekler seçilir (Louviere and Hensher, 1982; Louviere and Woodworth, 1983; Hanley, et al., 2002; Colombo et al., 2005; Hasdemir ve ark. (2016)'dan).

Bu çalışmada desteklerin üretici tercihleri üzerindeki çoklu etkisini belirlemek amacıyla seçim denemesi yöntemi kullanılmış ve üreticilerin dört farklı destekleme politikası ve desteğin olmaması durumunda oluşan ürün fiyatlarının yer aldığı iki farklı fiyat seti arasından seçim yapmaları istenmiştir. Elde edilen verilerin analizinde Multi Nominal Logit modeli kullanılmıştır.

Sırasız tercih modellerinden biri olan Multinomial logit modelinde bağımlı değişken ikiden fazla seçeneğe sahiptir ve bu seçenekler arasında tercih yapılması söz konusu olduğunda kullanılmaktadır (Uğurlu, 2010)

3.2.2.6 Kesirli Probit Regresyon

Çalışmanın temel yöntemi olana AHY'den elde edilen ağırlıklar 0-1 arasında kesirli değerlerden oluştuğu için Kesirli Probit Regresyonun kullanımı uygun bulunmuştur.

Kesirli Probit Regresyon, bağımlı değişkenin 0-1 arasında değer aldığı durumlarda yararlanılabilecek regresyon yöntemidir. Eğer bağımlı değişken oran yüzde ya da kesirli değerlerden oluşuyorsa, Kesirli Probit Regresyonu koşullu ortalama üzerinden tahminleme yapar (Papke and Wooldridge,1996). Modelin gösterimi;

$$E(y \mid x) = \beta_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_K x_K = x\beta \quad \text{şeklindedir.}$$

y = bağımlı değişken ve y , $0 \leq y \leq 1$

x =bağımsız değişken

$\beta = 1 \times K$ (bağımlı değişkeni açıklayan vektör)

$$x = (x_1 + x_2 + \dots + x_K)$$

4. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER

4.1 İzmir İlinin Coğrafi Konumu

İzmir, Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olup, Ege kıyı bölgesinin tipik bir örneği gibidir. Kuzeyde Madra Dağları, güneyde Kuşadası Körfezi, batıda Çeşme Yarımadası'nın Tekne Burnu, doğuda ise Aydın, Manisa il sınırları ile çevrilmiştir. Yüzölçümü 12.243 km İzmir ili içinde Ege bölgesinin önemli akarsularından olan Gediz nehrinin aşağı çıkışı ile Küçük Menderes nehri bulunur. İzmir ilinde 30 ilçe bulunmaktadır (Aliağa, Balçova, Bayındır, Bayraklı, Bergama, Beydağ, Bornova, Buca, Çeşme, Çiğli, Dikili, Foça, Gaziemir, Güzelbahçe, Karabağlar, Karaburun, Karşıyaka, Kemalpaşa, Kınık, Kiraz, Konak, Menderes, Menemen, Narlıdere, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı, Urla).

Araştırma alanı olan, Bergama ilçesi Ege bölgesinin kuzey batısında yer almaktadır. İlçe merkezinin rakımı 68 metredir. Tire ilçesi İzmir'in güneydoğusunda yer almaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 92 metredir. Torbalı ilçesi İzmir'in güneydoğusunda yer almakta olup, ilçe merkezinin rakımı 35 metredir.

4.2 İklim

İzmir ili Ege kıyılarında görülen Akdeniz ikliminin etkisi altında kalır. İl merkezinde ölçülen en yüksek hava sıcaklığı 42.7°C (24 Ağustos 1958), en düşük hava sıcaklığı -8.2°C (4 Ocak 1942) ve yıllık ortalama sıcaklık da 17.6°C'dir. İzmir'de yıllık ortalama yağış miktarı 700 mm. olup yıllık yağışın % 50'den fazlası kış mevsiminde, %40- 45'i ilkbahar ve sonbaharda, % 2-4'ü ise yaz aylarında düşmektedir.

Tire denizin ılıman etkisi altındadır. Bu durum tarımsal ürün çeşitliliğini ve verimliliğini olumlu yönde etkilemektedir. Bergama ilçesinde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Bergama yöresi madencilik sektörü açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Torbalı ilçesinin mevcut toprak yapısı verimli olup her türlü hububat ve endüstriyel bitkiler (tütün, pamuk gibi) ile sebze

ve meyve yetiştirilir. Ayrıca dağ eteklerinde zeytinlikler mevcut olup, dağlar ise çam ağaçları ile kaplıdır.

4.3 Nüfus

2014 yılı TÜİK verilerine göre İzmir ilinin nüfusu 4 113 072 kişidir. Nüfus mevcudunun %50.1'ini kadın, %49.9'unu erkek nüfus oluşturmaktadır.

Bergama ilçesinin toplam nüfusu 106 536 kişi olup nüfusun yaklaşık % 49'u ilçe merkezinde, % 51'ini ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Tire ilçesinin toplam nüfusu 78 658 kişi olup nüfusun % 54.7'sini ilçe merkezinde, % 45.3'ünü belde ve köylerde yaşayan kesim oluşturmaktadır. Torbalı ilçesinin toplam nüfusu 93 216 kişi olup nüfusun % 40.9'unu ilçe merkezinde, % 59.1'ini belde ve köylerde yaşayan kesim oluşturmaktadır.

Çizelge 4.1. Araştırma Bölgesinde Nüfusun İlçe ve Köylere Göre Dağılımı

	İlçe Merkezi		Belde ve Köyler		Toplam Nüfus
	Nüfus	%	Nüfus	%	
Bergama	52 173	48.97	54 363	51.03	106 536
Tire	42 988	54.65	35 670	45.35	78 658
Torbalı	38 099	40.87	55 117	59.13	93 216
Diğer	2 599 409	84.06	493 047	15.94	3 092 456
İzmirToplam	2 732 669	81.07	638 197	18.93	3 370 866

Kaynak: TÜİK 2015

4.4 Tarımsal Yapı

4.4.1 Tarım arazisi varlığı ve dağılımı

İzmir İl Tarım, Orman Müdürlüğü'nün 2014 yılı verilerine göre; İzmir'in toplam arazi varlığı 1 208 611 ha olup, bu arazinin % 28.5'ini tarım arazisi, % 40.6'sını orman ve fundalık alan, % 4.4'ünü çayır mera arazisi ve % 26.6'sını diğer araziler oluşturmaktadır.

Araştırma alanı olarak seçilen ilçelerden, Bergama ilçesinin toplam alan içinden aldığı tarım arazisinin payı % 24.55, Tire ilçesinin % 30.84 ve Torbalı ilçesi % 53.91 olarak belirlenmiştir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. Araştırma Alanı Toplam Arazi Mevcudu (dekar) ve Oransal Dağılımı

	Bergama	%	Tire	%	Torbalı	%
Tarım Arazisi	422 332	24.55	274 776	30.84	304 567	53.91
Orman-Funda	571 350	33.22	239 485	26.88	178 875	31.66
Çayır-Mera	147 110	8.55	22 500	2.53	8 168	1.45
Diğer	579 208	33.67	354 239	39.76	73 391	12.99
Toplam	1 720 000	100.00	891 000	100.00	565 000	100.00

Kaynak: İzmir Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü İstatistikleri, 2014

Araştırma bölgesinde tarım arazilerinin sulanma durumu ilgili veriler Çizelge 4.3'te görülmektedir. Bergama'da tarım arazisinin yaklaşık % 60'ı sulanırken, Tire ilçesinde % 58.28, Torbalı ilçesinde % 63.68'inin sulanabildiği görülmektedir.

Çizelge 4.3. Tarım Arazisinin Sulanabilme Durumu (dekar)

	Sulanan Alan		Sulanmayan Alan		Tarım Arazisi
	Alan	%	Alan	%	
Bergama	243 554	57.67	178 778	42.33	422 332
Tire	160 142	58.28	114 634	41.72	274 776
Torbalı	193 945	63.68	110 622	36.32	304 567

Kaynak: İzmir Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü İstatistikleri, 2014

4.4.2 Bitkisel üretim

Bergama ilçesinde bulunan 422 332 dekar tarım alanının yaklaşık % 61'ini tarla alanları oluşturmaktadır. Zeytin alanları toplam tarım alanlarından aldığı % 23.1'lik pay ile ikinci sırada yer almaktadır.

Tire ilçesinde tarım alanları içinde % 38.5'lik oran ile tarla alanları birinci sırada, % 25.7 ile sebze alanları ikinci sırada ve % 17.39 ile zeytin alanları üçüncü sırada yer almaktadır.

Torbalı ilçesinde 304 501 dekar tarım alanı bulunmaktadır. Tarla alanları toplam tarım alanından aldığı yaklaşık % 45'lik pay ile birinci sırada yer alırken, % 25.34'lük pay ile zeytin alanları ikinci sırada yer almaktadır (Çizelge 4. 4).

Çizelge 4.4. Araştırma Bölgesinde Kullanım Şekline Göre Tarım Arazisi Dağılımı (dekar)

Tarım Arazisi	Bergama	%	Tire	%	Torbalı	%	İzmir	%
Tarla Alanı	256 668	60.77	105 800	38.50	136 726	44.89	256 668	60.77
Sebze Alanı	43 225	10.23	70 630	25.70	65 385	21.47	43 225	10.23
Süs Bitkileri Alanı	0	0.00	1 107	0.40	530	0.17	0	0.00
Bağ Alanı	14 100	3.34	1 326	0.48	9 100	2.99	14 100	3.34
Meyve Alanı	8 924	2.11	47 598	17.32	10 381	3.41	8 924	2.11
Narenciye Alanı	25	0.01	180	0.07	300	0.10	25	0.01
Zeytin Alanı	97 550	23.10	47 785	17.39	77 175	25.34	97 550	23.10
Kavaklık Alanı	1 350	0.32	350	0.13	150	0.05	1 350	0.32
Nadas Alanı	500	0.12	0	0.00	0	0.00	500	0.12
Boş Arazi	0	0.00	0	0.00	4 820	1.58	0	0.00
Toplam Tarım Alanı	422 332	100.00	274 776	100.00	304 567	100.00	422 332	100.00

Kaynak: İzmir Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü İstatistikleri, 2014

4.4.3 Hayvan sayısı

İzmir ilinde bulunan toplam yerli sığır varlığının % 45.7'si, toplam manda varlığının % 54.55'i, toplam yerli koyun varlığının % 20.7'si, toplam ördek varlığının yaklaşık % 30'u ve toplam kaz varlığının ise % 31.05'i Bergama ilçesinde bulunmaktadır. Toplam kültür melezi sığır varlığının (%19.79) en yüksek Tire ilçesinde olduğu görülmektedir. Toplam kanatlı hayvanların % 21.69'u Torbalı ilçesinde bulunmaktadır (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5. Araştırma Bölgesinde Hayvan Varlığı (baş) (2014)

Hayvanın cinsi	Bergama	%	Tire	%	Torbalı	%	İzmir Toplam
Sığır (Kültür)	12 720	2.99	84 081	19.79	25 700	6.05	424. 45
Manda	36	54.55	0	0.00	0	0.00	66
Sığır (Melez)	24 980	22.63	431	0.39	1 695	1.54	110 380
Sığır (Yerli)	9 409	45.70	365	1.77	0	0.00	20 590
Toplam Büyükbaş	47 145	8.48	84 877	15.27	27 395	4.93	555 981
Koyun (Yerli)	113 300	20.70	39 860	7.28	15 535	2.84	547 344
Keçi (Kıl)	10 660	4.54	2 535	1.08	8 720	3.71	234 967
Toplam Küçükbaş	123 960	15.85	42 395	5.42	24 255	3.10	782 311
Et Tavuğu	1 090 000	7.88	1 161 000	8.39	3 650 000	26.39	13 830 325
Yumurta Tavuğu	13 150	0.27	138 000	2.80	490 000	9.94	4 929 472
Hindi	19 400	6.00	17 000	5.26	250	0.08	323 178
Kaz	820	31.05	0	0.00	0	0.00	2 641
Ördek	830	30.23	0	0.00	0	0.00	2 746
Toplam Kanatlı	1 124 200	5.89	1 316 000	6.89	4 140 250	21.69	19 088 362
At	222	4.03	339	6.15	354	6.43	5 509
Katır	21	5.82	60	16.62	4	1.11	361
Eşek	630	14.15	0	0.00	419	9.41	4 453

Kaynak: TÜİK 2015

5. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ZEYTİNYAĞI ÜRETİM, TÜKETİM VE DIŞ TİCARETİ

Dünyada ekonomik anlamda 30 ülkede zeytinyağı üretimi yapılmakta olup üretimin önemli bir bölümü Akdeniz havzasında gerçekleşmektedir (IOC, 2017). Özellikle Avrupa Birliği'ne üye olan İspanya, İtalya ve Yunanistan zeytinyağı üretim ve ihracatında söz sahibi ülkeler konumunda bulunmaktadır. Türkiye, Tunus, Suriye ise diğer önemli zeytinyağı üreticisi ülkelerdir.

Çalışmanın bu bölümünde zeytinyağı üretiminde önemli ülkelerin üretim, tüketim, ihracat ve ithalat istatistiklerine yer verilmiştir (Çizelgelerde son beş yıla ait rakamlar verilmiş olup son dört yılın ortalamaları hesaplanmıştır).

5.1 Dünyada Zeytinyağı Üretim, Tüketim, İhracat ve İthalatı

Zeytin, yapısal özelliğinden dolayı periyodisite gösteren bir bitki olup üretimde var-yok yılı görülmektedir. Periyodisitenin şiddeti iklim koşulları ve kültürel işlemlere (sulama, gübreleme, budama, hasat vb.) göre değişmektedir. Periyodisite, ham tane ve dolayısıyla da zeytinyağı üretim miktarlarının yıllara göre büyük değişiklikler göstermesine neden olmaktadır (Akıllıoğlu, 2003). Dünyada zeytinyağı üretiminin % 90 gibi önemli bir bölümü Akdeniz havzasında gerçekleşmektedir. Avrupa Birliği dünya toplam zeytinyağı üretiminin yaklaşık % 70'ini elinde bulundurmaktadır. Dünya zeytinyağı üretiminden aldığı (2013/14-2016/17 dört yıllık ortalama) % 46'luk pay ile İspanya birinci sırada yer alırken İtalya (% 12.1) ikinci sırada, Yunanistan (% 8.7) üçüncü sırada yer almaktadır. Yıllara göre dördüncülük Tunus ile Türkiye arasında yer değiştirmekle birlikte son dört yıl ortalamalarına bakıldığında Türkiye'nin toplam zeytinyağı üretiminden aldığı % 5.3'lük pay ile beşinci sırada yer aldığı görülmektedir. (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1. Dünya Zeytinyağı Üretimi (2012/13-2016/17) (1000 ton)

Ülkeler	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2013/14-2016/17 ortalama	Ortalama %
İspanya	618	1 782	842	1 402	1 311	1 334	46.06
İtalya	416	464	222	476	243	350	12.08
Yunanistan	358	132	300	320	260	253	8.74
Tunus	220	70	340	140	100	163	5.63
Türkiye	195	135	160	143	177	154	5.32
Suriye	175	180	105	110	110	126	4.35
Fas	100	130	120	130	110	123	4.25
Diğer	316	359	369	440	403	418	14.3
Dünya	2 402	3 252	2 458	3 160	2 714	2 896	100.00

Kaynak: IOC 2017

Dünya zeytinyağı ihracatında, üretimde lider olan ülkelerin söz sahibi olduğu bilinmektedir. Zeytinyağı üretiminde periyodisiteden kaynaklanan dalgalanmanın ihracat rakamlarına da yansımaktadır. Avrupa Birliği'ne üye olan ülkeler dünya zeytinyağı ihracatının yaklaşık % 70'ini gerçekleştirmektedir. İspanya'nın dünya toplam zeytinyağı ihracatından aldığı yaklaşık % 36'lık pay ile birinci sırada olduğu, İtalya'nın (% 25.5) ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye ise 2013/14-2016/17 üretim sezonlarının dört yıllık ortalamasına göre dünya toplam zeytinyağı ihracatından aldığı % 3.5'lik pay ile beşinci sırada yer almaktadır (Çizelge 5.2)

Çizelge 5.2. Dünya Zeytinyağı İhracatı (2012/13-2016/17) (1000 ton)

Ülkeler	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2013/14- 2016/17 ortalama	Ortalama %
İspanya	198	290	237	326	335	297	35.83
İtalya	218	233	200	220	191	211	25.45
Yunanistan	18	16	17	10	10	13	1.57
Portekiz	51	54	48	47	47	49	5.91
Tunus	170	58	304	100	75	134	16.16
Türkiye	92	35	30	20	30	29	3.50
Suriye	30	10	0	5	5	5	0.60
Diğer	66	89	93	102	79	91	10.98
Dünya	843	785	929	830	772	829	100.00

Kaynak: IOC 2017.

Zeytinyağı ithalatında en önemli ülke Amerika Birleşik Devletleri olup, 2012/13-2015/16 üretim sezonları dört yıllık ortalaması ile dünya zeytinyağı ithalatından aldığı yaklaşık % 37'lik pay ile birinci sırada yer almaktadır. Sırasıyla, İtalya (% 7.84), Brezilya (% 7.24) İspanya (%6.88) ve Japonya (% 6.63) ise diğer önemli zeytinyağı ithalatçısı ülkeleridir (Çizelge 5.3). Çin Halk Cumhuriyeti' 2008/09 yılından itibaren zeytinyağı ithalatına başlamış olduğu görülmektedir. Bu anlamda Türkiye için potansiyel bir pazar olacağını ifade etmek mümkündür. Türkiye'nin istatistiklere geçmiş zeytinyağı ithalatının olmadığı saptanmıştır.

Çizelge 5.3. Dünya Zeytinyağı İthalatı (2012/13-2016/17) (1000 ton)

Ülkeler	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2013/14-2016-17 Ortalama	Ortalama %
İspanya	55	14	105	46	63	57	6.88
İtalya	79	27	96	66	70	65	7.84
Brezilya	73	73	67	50	49	60	7.24
Çin	39	32	31	34	34	33	3.98
ABD	288	303	295	314	304	304	36.67
Kanada	37	41	38	41	41	40	4.83
Japonya	51	54	59	54	53	55	6.63
Diğer	231	236	230	218	178	216	26.06
Dünya	853	780	921	823	792	829	100.00

Kaynak: IOC 2017

Son yıllarda sağlık üzerindeki olumlu etkileri ve bu özelliğinin toplumda farkındalığının artmasından dolayı zeytinyağının, üretildiği ülkelerin dışında da tüketilir bir ürün olmaya başladığı bilinmektedir. Dünyada üretilen zeytinyağının yaklaşık % 55'i Avrupa Birliği'ne üye ülkeler tarafından tüketilmektedir. 2016/17 sezonunda zeytinyağı tüketiminde birinci sırayı kişi başına yaklaşık 11 kg ile Yunanistan almaktadır. Tüketimde sırasıyla İspanya (10.2 kg/kişi) ve İtalya (9.3 kg/kişi) diğer önemli ülkelerdir. Türkiye'de ise kişi başına tüketim çok düşük olmakla birlikte özellikle son yıllarda yapılan tanıtımlar ve sağlıklı beslenme yaklaşımının etkisi ile uzun yıllar kişi başına bir kg olan zeytinyağı tüketiminin 1.9 kg'a çıktığı görülmektedir. (Kişi başına tüketim 2016/17 sezonunda tüketilen zeytinyağı miktarının 2016 yılı nüfus sayısına bölünmesi şeklinde hesaplanmıştır). (Çin Halk Cumhuriyeti 2008/09 sezonu itibari ile zeytinyağı tüketimi uluslararası istatistiklere girmeye başlamıştır) (Çizelge 5.4).

Çizelge 5.4. Dünya Zeytinyağı Tüketimi (2012/13-2016//17) (1000 ton)

	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2013/14-2016/17 Ortalama	Kg/Kişi
İtalya	550	641	572	598	514	581	9.3
Yunanistan	180	140	130	140	105	129	11.0
İspanya	487	525	492	457	457	483	10.2
Suriye	161	171	126	106	110	128	5.4
Türkiye	150	105	125	116	155	125	1.9
Çin Halk C	39	32	34	39	44	37	0.03
ABD	287	302	295	321	315	308	1.0
Diğer	1133	1161	1143	1202	1103	1152	-
Dünya	2987	3076	2916	2979	2803	2943	-

Kaynak: IOC 2017

5.2 AB'nin Zeytincilik Sektörü Destekleme Politikaları

Avrupa Birliği'nde ekonomik ve sosyal gelişmeler, AB'ye üye ülkelerin farklı yapılarda olmasından dolayı çeşitli ortak politikalarla sağlanmaya çalışılmaktadır. Tarım sektörü ile ilgili düzenlemeler de ortak tarım politikaları ile gerçekleştirilmektedir. Buradaki amaç ise, tarım sektöründe verimliliği artırmak, bu kesimde çalışanların gelir ve refah düzeyini yükselterek daha yüksek bir yaşam standardı sağlamak, üretimi artırırken piyasalarda kararlılığı sağlamak, kendine yeterli hale gelmek ve piyasalarda fiyat istikrarını sağlamaktır. Ortak Tarım Politikası (OTP) çerçevesinde Zeytinyağı Piyasa Düzeni (ZPD), Konsey'in 136/66/EEC numaralı kararına göre 22 Eylül 1966'da katı ve sıvı yağlar Ortak Piyasa Organizasyon'unu belirleyen yönetmelikle oluşturulmuştur (Dönmez ve Olgun, 2003). (Gerek uygulanan bu politikalar, gerekse Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin zeytin alanlarının genişlemesine paralel olarak üretim, tüketim ve dış ticaretlerini artırarak dünya lideri ülkeler konumuna gelmişlerdir).

1966 yılında "Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni" kurulmuş ve bugüne kadar zeytinyağı rejiminde değişiklikler yaşanmıştır. 1966-1995 döneminde zeytinyağı rejimini, arzın devamlılığını sağlamak, üreticilere daha iyi bir yaşam seviyesi sağlamayı amaçlamaktadır. 1981 yılında Yunanistan'ın Birliğe katılmasıyla, AB zeytinyağında kendi kendine yeterli hale gelmiş ve 10 yıllık bir dönem için (1978-87) zeytin ağaçlarının dikilmesi yasaklanmıştır. İspanya ve Portekiz'in de Birliğe üye olması yeni bir reform ihtiyacını doğurmuştur. 1987/88 döneminden itibaren,

üretimi kontrol altına almak ve bütçe harcamalarına istikrar getirmek amacıyla, Avrupa Birliği'nde üretilen toplam zeytinyağının yardım kapsamına alınacak miktarının belirlenmesi için “Garanti Edilmiş Azami Miktar” (1.350.000 ton) sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Garanti edilmiş azami üretim miktarının aşılması halinde müdahale fiyatında aşılacak miktarla orantılı olarak kesinti (bir dönem için %3'e kadar) yapılması öngörülmüştür. (Yılmaz, 2013)

1995-2003 döneminde AB ülkelerinde zeytinyağı garanti edilmiş azami miktarı ve toplam yardımlar Çizelge 5.5'te görülmektedir. Garanti edilmiş azami miktarı İspanya için 760 bin ton, İtalya için 543 bin ton ve Yunanistan için ise yaklaşık 420 bin ton olarak belirlenmiştir.

Çizelge 5.5. AB Ülkelerinde Zeytinyağı Üretim Destekleri, UGM ve Toplam Yardımlar

AB Ülkeleri	UGM (ton)	Azami toplam destek (EUR)*
İspanya	760 027	1 005 135 708
İtalya	543 164	718 334 390
Yunanistan	419 529	554 827 103
Portekiz	51 244	67 770 190
Kıbrıs	6 000	7 995 000
Fransa	3 297	4 360 283
Toplam	1 783 261	2 358 422 674

* Azami Toplam Destek= UGM × Üretim Desteği (132,25 EURO/100Kg)

Kaynak: Tan ve Çelikel, 2003.

2003 yılında Fischler Reformu ile Tek Ödeme Sistemine ilave olarak “Sıvı ve Katı Yağlar Ortak Piyasa Düzeni (OPD) yerine ‘Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Ortak Piyasa Düzeni kurulmuştur. Bu kapsam dahiline; kalite iyileştirilmesine yönelik yaptırımlar, pazarlama standartları, özel stoklama yardımları, işletmeciler örgütlere verilen destekler ve dış ticaret hükümleri girmektedir (EC 865/2004 sayılı tüzük).

2013 yılında yapılan reform, doğrudan ödemelerin yeniden düzenlenmesini, üye devletler ve üreticiler arasında daha adil paylaşımın yapılmasını öngörmektedir. Ocak 2014 tarihinden itibaren geçerli olan reform sayesinde, desteklerin daha şeffaf olması ve tarımsal destek ödemelerinin kamuya paylaşılması planlanmıştır (European Commission, 2013).

Avrupa Birliği'nde tarımsal destek politikaları “Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni” kapsamında yapılmaktadır. Bu destek politikaları üretim yardımı, özel stoklama yardımı ve tek çiftlik ödemesi şeklinde gerçekleşmektedir. 30.9.1966 yılında uygulamaya giren ZOPD ile;

- Zeytinyağı arzının düzenlenmesi,
- Fiyat dalgalanmalarına karşı piyasada istikrarın sağlanması,
- Ticaretin düzenlenmesi ve
- Geliri sadece zeytinyağına bağlı üreticilere adil gelir sağlanması amaçlanmıştır (Gümüş, 2005)

5.2.1 Zeytinyağında tarımsal destekleme politikaları

Zeytinyağına özellikle insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinin farkındalığının artmasından dolayı, tüketim hem AB’de hem de diğer ülkelerde giderek artmaktadır. Bu artışta, ülkelerin zeytinyağının özelliklerine ilişkin yürüttüğü kampanyalar ve desteklemeler önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla AB zeytinyağı destekleme politikası; üretici, işleyici, tüketici ve pazarlayıcıların yararına olan yüksek kaliteli ürün üretilmesini teşvik etmek ve böylece dünya pazarındaki yerini daha da güçlendirmeye çalışmaktadır (Artukoğlu ve Gençler, 2003). Buna yönelik yapılan destekleme politikalarını, üretim yardımı, özel stoklama destekleri, dış ticaret önlemleri, işletmeciler örgüt destekleri ve kalite politika başlıkları altında incelemek mümkün olacaktır.

5.2.1.1 Üretim yardımı

AB’de üretim yardımı, üreticinin eline geçeceği düşünülen üretici hedef fiyatı ile serbest piyasada gerçekleşen fiyat arasındaki farkı ifade etmektedir (Arpazlı, 2008). Zeytinyağı üreticilerinin adil bir gelir elde etmelerini sağlamak amacıyla verilmektedir. Önceden büyük küçük üretici ayrımı yapılarak üreticilere verilen üretim yardımı daha sonra garanti edilmiş azami miktar kapsamında

büyük-küçük üretici ayrımı yapılmaksızın verilmeye başlanmıştır. Üretim yardımı 132,25 €/ 100 kg (1998) olarak gerçekleşmektedir. Mayıs 1998 den sonra yapılan zeytin dikimleri bu yardım dışında bırakılmıştır (Dönmez ve Olgun, 2003).

5.2.1.2 Özel stoklama destekleri

Özel stoklama modeli özel hakiki veya hükmi kişilere pazarladıkları zeytinyağlarını stoklayarak piyasadan çekmeleri durumunda yardım verilmesine dayanan bir sistemdir (Tan ve Çelikel, 2003). Eğer piyasada zeytinyağı fiyatları belirlenen fiyatların altına düşerse özel stoklama destekleri kullanılmaktadır. Bu belirlenen fiyatlar düşmesi durumunda arzın düzenlenmesi amacıyla yapılmaktadır. Bu fiyatlar komisyon tarafından eşik fiyatlar;

• Zeytinyağı Türü	Asgari Fiyat
• Natürel sızma zeytinyağı	177.88 ECU/100 kg
• Natürel birinci zeytinyağı	170.99 ECU/100 kg
• Natürel ikinci zeytinyağı	166.40 ECU/100 kg
• Natürel lampant zeytinyağı, 1° asit	156.08 ECU/100 kg,
olarak belirlenmiştir (Tan ve Çelikel, 2003)	

5.2.1.3 Dış ticaret önlemleri

Zeytin ve zeytinyağı ithalatı ve ihracatı, ithalat ve ihracat lisansının ibrazına tabidir. Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'na göre, ihracat sübvansiyonuna tabii miktar 1995/96 döneminde 140.500 tondan 2000/01 döneminde 115.000'a düşürülmüştür (European Commission, 2004). Son zamanlarda Avrupa Birliği zeytinyağında ihracat sübvansiyonunu uygulamamaktadır. Zeytinyağında pazara giriş önlemi olarak ise spesifik tarifeler uygulanmaktadır. Tarifeler € olarak 100 kilo içindir (European Commission, 2008):

<u>Yağın türü</u>	<u>Tarife</u>
Lampant yağ	€122.6/100 kg,
Sızma ve ekstra sızma zeytinyağı	€124.5/100 kg,
Diğer zeytinyağı	€134.6/100 kg (Yılmaz, 2013)

5.2.1.4 İşletmeci örgütü destekleri

Gerek zeytinyağı gerekse sofralık zeytinde üye ülkeler tarafından onaylanmış üretici örgütleri ve birliklerine yapılan yardımlardır (EC 2080/2005 sayılı tüzük). Üretici örgütleri, ürünün üretiminden nihai tüketiciye kadar olan aşamada hizmet vermektedir. AB' nin onayladığı bu örgütler, girdilerin temini, üretim kalitesinin iyileştirilmesi, sertifikalandırma işlemleri, muhafaza düzenlemeleri, tüketicilere sunulan ürünlerin denetlenmesi, çevrenin korunması gibi pek çok alanda çalışmaktadır.

5.2.1.5 Kalite politikaları

AB, coğrafi işaretler ile belirli bölgelerdeki zeytin çeşitlerini tescil ederek, kalitelerini belirleyerek bu amaçla pek çok çeşit ve üretim bölgesine coğrafi işaret vermiştir. Böylelikle uluslararası pazarlarda marka oluşturma çalışmalarına alt yapı oluşturmuştur.

5.3 Diğer Önemli Zeytinyağı Üretici Ülkelerinde Zeytinyağına Yönelik Uygulanan Politikalar

Zeytin ağacının Akdeniz ikliminin hakim olduğu bölgelerde yetiştiği bilinmektedir. AB ülkeleri dışında Türkiye, Tunus, Fas, Cezayir ve Mısır gibi Akdeniz iklim özelliği taşıyan ülkeler, zeytin ve zeytinyağı üretiminde önemli ülke konumundadır. Çalışmanın bu bölümünde, özellikle AB'nin tanıdığı olduğu tavizlerle ihracatını arttıran ve dış pazarlarda Türkiye'nin rakibi konumunda bulunan Tunus ile yine AB ile Ortaklık Anlaşması çerçevesinde önümüzdeki yıllarda Tunus'a benzer avantajlar elde etmesi beklenen Suriye'nin ve Fas'ın zeytinyağına yönelik uyguladıkları politikalar incelenmeye çalışılacaktır (Özden 2006).

5.3.1 Tunus'ta zeytinyağı politikaları

Tunus, dünyada önemli zeytinyağı üreticisi ülke konumunda olup, toplam zeytinyağı üretiminden aldığı % 5.6 'lık pay ile dördüncü sırada yer almaktadır.

Tunus'ta modern tarım alanlarının $\frac{3}{4}$ ü zeytin yetiştiriciliğine ayrılmıştır. Tarım ürünleri ihracatının yarısını zeytinyağı oluşturmaktadır. Zeytinyağlarının % 30'u extra virgin niteliğinde olup Fas zeytinyağının aksine daha kaliteli yağlardır.

Genel olarak bakıldığında, Tunus'un zeytinyağı politikaları iki yönlü olarak uygulandığı görülmektedir. Birincisi; zeytinyağı ihracatının artırılması, ikincisi ise toplam bitkisel yağ tüketimi içinde zeytinyağı tüketimine ayrılan payın oransal olarak artırılması şeklindedir. Son 10 yılda ise zeytinyağı politikaları; pazarlama olanaklarının iyileştirilmesi ve zeytinyağı kalitesini artırmaya yönelik yatırımları içermektedir. Zeytinyağına teşvik fonları da dahil olmak üzere, reklam ve promosyon çalışmaları ve girişimcilerin önünü açmak için ihracatçılar ve zeytinyağı sektöründeki yatırımcılara kurumsal yardımlar yapılmaktadır. Dökme zeytinyağı ihracatı yerine, katma değeri yüksek olan ambalajlı zeytinyağı ihracatına geçilebilmesi için zeytinyağı teşvik fonu oluşturulmuştur (Lybbert and Elabed, 2013).

5.3.2 Suriye'de zeytinyağı politikaları

Suriye'de zeytin yetiştiriciliğine önem verilmektedir. Dünya toplam zeytinyağı üretiminden aldığı % 4.4'lük aldığı pay ile altıncı sırada yer almaktadır. Gerek yeni zeytin bahçelerinin kurulması gerekse mevcut bahçelerin iyileştirilmesi ve daha modern hale getirilmesi için üreticilere kredi verilmektedir.

Tarım ve Tarım Reformu Bakanlığı'nın uygulamaya koyduğu politikalar:

- Yağlık zeytin üretimine yönelik fidanlıkların oluşturulması,
- Toprak işlemeye yönelik ekipman ithalatı,
- Zeytin ağaçların havadan ilaçlanması yoluyla bitki koruma yöntemlerinin uygulanması şeklindedir.

Ülkenin kuzey kesiminde zeytin alanlarının sulanabilmesi için proje tasarım çalışmaları yapılmaktadır. Bunun yanı sıra, zeytin araştırmalarının yürütülmesi ve

modern yöntemlerin üreticilere aktarılması için konu uzmanlarından oluşan merkez olarak Zeytin Bürosu kurulmuştur. Bu bağlamda zeytin yetiştiricilerini üretim teknikleri hakkında bilgilendirmek ve yeni teknikleri güncel olarak üreticilere aktarabilmek için yıllık zeytin sergi, eğitim seminerleri uzmanlar ve araştırmacılar tarafından verilmektedir (Lybbert and Elabed, 2013).

Fakat son yıllarda (2011 yılından beri) Suriye'nin içinde bulunduğu olumsuz durumdan dolayı zeytin ve zeytinyağı üretimi de olumsuz etkilenmiş olduğu ve özellikle 2017-18 üretim sezonu miktarlarının istatistiklere yansımadağı bilinmektedir.

5.3.3 Fas'ta zeytinyağı politikaları

Fas'ın en önemli tarımsal ürünlerinden birisi zeytinyağıdır. Dünya toplam zeytinyağı üretiminden aldığı % 4.2' lik pay ile yedinci sırada yer almaktadır. Fas'ta zeytinyağı sektöründe geçmiş dönemlerde ihracatı artırma ve ihracattan elde edilecek geliri yükseltme amaçlı çok sayıda teşvikler uygulamaya konulmuştur. Bu politikaların etkileri kırsal kalkınma ve zeytin üreticilerine de yansımıştır. Halihazırda uygulanan son politikalar ise verimlilik, kalite artışı ve özellikle zeytin işletmelerinin % 74'ünü oluşturan 5 hektardan küçük işletmelerin devamlılığını sürdürülebilmeleri üzerinedir. Son yıllarda Fas kırsal kalkınmayı sağlamak ve azalan çiftçi gelirlerini artırmak için zeytin üretimi artırmak amaçlı çok sayıda çalışma başlatmıştır.

Son 20 yılda "Ulusal Zeytin Planı" çalışmalarına hız verilmiştir. Üreticilere verilen teşvikler ile üretimde kalitenin iyileştirilmesi, yaşlı ağaçların gençleştirilmesi, örgütlenme düzeyinin artırılması, kurumsal yenilikler, zeytin hasadında da mekanizasyon düzeyinin artırılması, işlemeye yönelik tekniklerin geliştirilmesi gibi konular öncelik kazanmıştır. Ulusal Zeytin Planı beklenen hedeflere tam olarak ulaşmasa bile zeytinyağı üretiminde % 40'lara ulaşan bir artış meydana gelmiştir. İkincisi bu plan ile marjinal alanlarda dikilmek üzere ücretsiz fidan dağıtılmıştır. Üçüncüsü sulanan alanlarda kurulan yeni tesisler ödemeler yapılmıştır.

Ayrıca Fas'ta orta ve uzun vadeli gelişme politikaları ile;

- Zeytin ve zeytinyağı araştırmalarını güçlendirmek için Marakeş ve Meknes'e iki zeytin araştırma merkezinin kurulması,
- Promosyon ve ihracat çeşitlendirmesine yönelik politikaların uygulanması ve
- Denetim ve uygulamalı araştırma programlarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır (Lybbert and Elabed, 2013).

5.4 Türkiye’de Zeytinyağı Üretim, Tüketim, İhracat ve İthalatı

Araştırmanın bu bölümünde Türkiye’de zeytinyağı üretim, tüketim ve dış ticaret istatistiklerine yer verilmektedir.

5.4.1 Türkiye’de tane zeytin üretimi

Türkiye’de 2018 yılında yaklaşık 846 bin hektar alanda 1 500 467 ton tane zeytin üretimi gerçekleşmiş olup, 1 073 472’i tonu yağlık zeytin olarak değerlendirilmiştir. Yağlık tane zeytinde ağaç başına verim 10 kg olarak gerçekleşmiştir. Üretilen tane zeytinin yaklaşık % 72’si yağlık % 28’i ise sofralık zeytin olarak değerlendirilmiştir (Çizelge 5.6).

Çizelge 5.6. Türkiye Tane Zeytin Üretimi (2018)

Üretim şekli	Alan (ha)	Üretim (ton)	Üretim %	Verim (ağaç/kg)	Meyve veren ağaç sayısı	Meyve vermeyen ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Sofralık	209 972	426 995	28.46	10	42 288 347	8 861 448	50 969 795
Yağlık	654 456	1 073 472	71.54	10	108 781 087	18 093 084	126 874 171
Toplam	864 428	1 500 467	100.00	-	151 069 434	26 954 532	178 023 966

Kaynak: TÜİK 2019.

Türkiye’de 2008/09 üretim sezonu ile 2017/18 üretim sezonu arasındaki gerçekleşen yağlık zeytin üretim alanı, yağlık zeytin üretim miktarı ve yağlık zeytin ağaç sayısı Çizelge 5.7’de verilmiştir. Yağlık zeytin üretimindeki oransal değişime bakıldığında dalgalanmanın son yıllarda giderek azaldığı dikkati

çekmektedir. On yıllık değişim dikkate alındığında ise 2018 yılında yağlık zeytin ağaç sayısında 2009 yılına göre yaklaşık % 26 artış, yağlık zeytin üretiminde ise yaklaşık % 23'lük bir artış olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 5.7. Türkiye’de Yağlık Zeytin Alanı, Ağaç, Üretim ve Verimleri (2009-18)

Yıllar	Yağlık Zeytin Alanı (ha)	Yağlık Zeytin Ağaç (1000)	% değişim	Yağlık Zeytin Üretimi (Ton)	% değişim	Toplam Zeytin Üretimi (Ton)	Yağlık Üret. Toplam Üretime Oranı (%)	Yağlık Ağaç Verimi (kg/ağaç)
2009	560 200	100 738	-	830 641	-	1 290 654	64.36	11
2010	563 800	102 334	1.58	1 040 000	25.20	1 415 000	73.50	14
2011	576 200	100 257	-2.03	1 200 000	15.38	1 750 000	68.57	15
2012	586 100	104 568	4.30	1 340 000	11.67	1 820 000	73.63	17
2013	594 900	111 331	6.47	1 286 000	-4.03	1 676 000	76.73	15
2014	606 042	113 570	2.01	1 330 000	3.42	1 768 000	75.23	14
2015	613 287	116 148	2.27	1 300 000	-2.26	1 700 000	76.47	13
2016	619 290	117 790	1.41	1 300 000	0.00	1 730 000	75.14	13
2017	619 571	118 366	0.49	1 640 000	26.15	2 100 000	78.10	16
2018	654 456	126 874	7.19	1 073 472	-34.54	1 500 467	71.50	10

Kaynak: TÜİK 2019

Türkiye’de 2018 yılı bölgelere göre yağlık zeytin üretim durumu incelendiğinde, Ege bölgesi toplam yağlık zeytin üretiminden aldığı yaklaşık % 43'lük pay ile birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada yer alan Akdeniz bölgesi ise toplam yağlık zeytin üretiminden % 20.73 pay almaktadır. Yağlık zeytinde ağaç başına verimin en yüksek olduğu bölge 15.22 kg ile Akdeniz Bölgesi iken ağaç başına en düşük olan bölgenin Ege Bölgesi (10.50 kg/ağaç) olduğu görülmektedir (Çizelge 5.8).

Çizelge 5.8. Bölgelere Göre Yağlık Zeytin Üretimi (2018)

Bölgeler	Alan (ha)	Üretim (ton)	Üretim (%)	Verim (ağaç/kg)	Toplam ağaç sayısı
Ege Bölgesi	358 875	463 593	43.19	10.50	62 954 356
Akdeniz Bölgesi	102 768	319 154	20.73	15.22	30 175 800
Marmara Bölgesi	117 386	168 226	15.67	10.71	18 106 923
G.D. Anadolu Bölgesi	75 427	122 499	11.41	11.14	15 637 092
Toplam	654 456	1 073 472	100.00	-	126 874 171

Kaynak: TÜİK 2019

2018 yılı Türkiye yağlık zeytin üretiminde, toplam yağlık zeytin üretiminden aldığı yaklaşık % 16'lık pay ile Aydın ili birinci sırada yer almaktadır. Yağlık zeytin üretiminde önemli diğer illerin sırasıyla Manisa (15.13), Hatay (7.96), Balıkesir (7.77) ve İzmir (7.68) olduğu görülmektedir. Ağaç başına yağlık zeytin verimi en fazla Manisa'da (22 kg/ağaç) gerçekleşirken, en az verimi ağaç başına 3 kg ile Muğla'da olduğu görülmektedir (Çizelge 5.9).

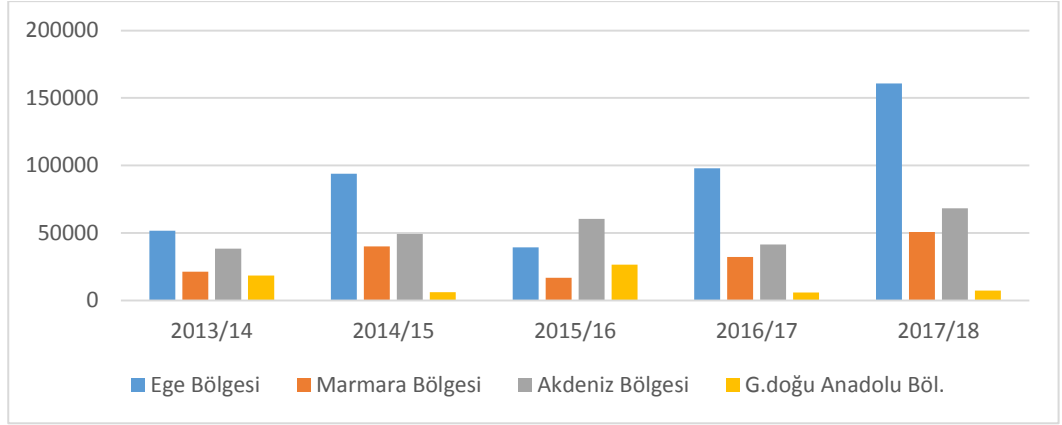
Çizelge 5.9. İllere Göre Yağlık Zeytin Üretimi (2018)

İller	Alan(ha)	Üretim (ton)	Üretim (%)	Verim(kg/ağaç)	Toplam ağaç sayısı
Aydın	128 283	168 904	15.73	10	19 366 035
İzmir	86 341	82 415	7.68	6	16 924 484
Muğla	95 292	38 700	3.61	3	16 445 626
Balıkesir	73 177	83 447	7.77	9	9 295 354
Hatay	42 513	85 501	7.96	9	12 693 752
Manisa	45 429	162 422	15.13	22	9 180 580
Mersin	26 699	58 993	5.50	12	8 071 095
Antalya	11 822	57 000	5.31	21	3 305 399
Diğer	159 992	336 090	31.31	-	31 553 846
Toplam	654 456	1 073 472	100.00	-	126 874 171

Kaynak: TÜİK 2019

5.4.2 Türkiye'de zeytinyağı üretimi

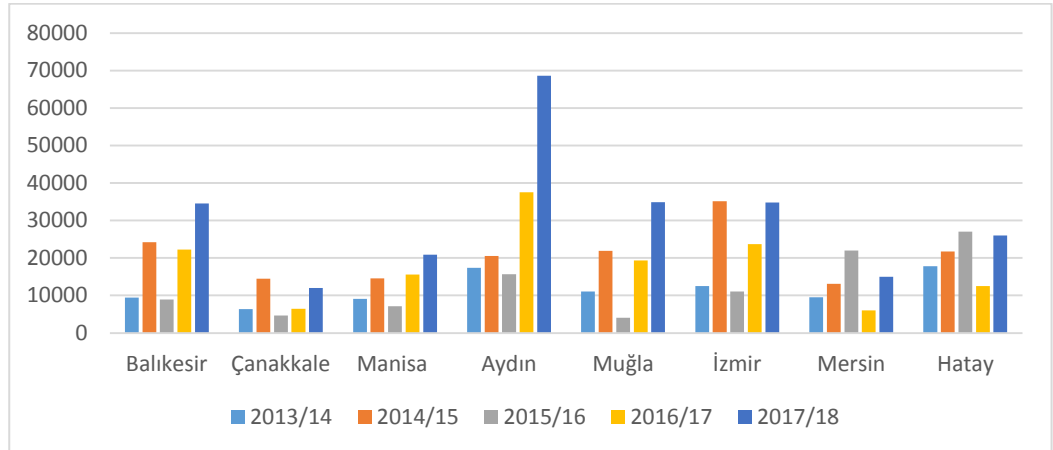
Zeytinyağı üretiminin yıllara göre değişimi Şekil 5.1'de görülmektedir. 2008/09 üretim sezonundan sonra uygulanan kültürel işlemlerle birlikte (budama, sulama, gübreleme, ilaçlama vs.) üretimdeki makasın daraldığı dikkati çekmektedir. Zeytinyağı üretiminde Ege Bölgesi birinci sırada yer alırken, 2013/14 üretim sezonundan sonra Akdeniz Bölgesi'nin ikinci sıraya yerleştiği görülmektedir. Ege Bölgesi zeytinyağı üretiminde 2017/18 üretim sezonunda 2013/14 üretim sezonuna göre % 60'lık bir artış olduğu saptanmıştır. bu artışın Akdeniz Bölgesi'nde %60, Marmara Bölgesi'nde % 7 olduğu belirlenir iken Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde % 34'lük bir düşüşün olduğu saptanmıştır.

Kaynak: İzmir Ticaret Borsası, Ege İhracatçı Birlikleri, İzmir Ticaret Odası, Akhisar ve Aydın Ticaret Borsaları, Marmara Birlik ve T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Zeytincilik Araştırma Enstitüsü. Zeytin ve Zeytinyağı Değişik Yıllar Rekolte Kayıtları

Şekil 5.1. Bölgelere Göre Zeytinyağı Üretimi (ton).

Zeytinyağı üretiminin yoğun olarak yapıldığı iller Şekil 5.2’de görülmektedir. 2014 /15 üretim sezonunda toplam zeytinyağı üretiminden aldığı % 18.6’lık pay ile İzmir birinci sırada yer alır iken % 12.8 ile Balıkesir ikinci sırada ve Muğla ve Hatay illeri (% 11.5) üçüncü sırada yer almaktadır. Çalışma alanı olarak belirlenen İzmir ilinin ise 2014/15 üretim sezonunda, Ege bölgesinde zeytinyağı üretiminden % 37.5 pay aldığı saptanmıştır.

Kaynak: İzmir Ticaret Borsası, Ege İhracatçı Birlikleri, İzmir Ticaret Odası, Akhisar ve Aydın Ticaret Borsaları, Marmara Birlik ve T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Zeytincilik Araştırma Enstitüsü. Zeytin ve Zeytinyağı Değişik Yıllar Rekolte Kayıtları

Şekil 5.2. İllere Göre Zeytinyağı Üretimi (Ton).

5.4.3 Zeytincilik sektöründe destekleme politikaları

Türkiye’de devletin tarım sektörüne yönelik destekleme politikaları başlangıçta taban fiyat belirlenerek destekleme alımlarında bulunulması şeklinde uygulanmıştır. Daha sonraki yıllarda destekleme politikaları çeşitlendirilmiş, doğrudan gelir desteği, destekleme prim ödemesi (fark ödemesi) desteği, hayvancılığı geliştirme teşvikleri, girdi desteklemeleri, düşük faizli kredi desteği ve belirli ürünlerde üretim alanlarını sınırlandırarak alternatif ürünler yetiştirilmesine yönelik tazminat ödemeleri uygulamaları gibi politikalar ve uygulamalar hayata geçirilmiştir (Erdal ve Erdal, 2008).

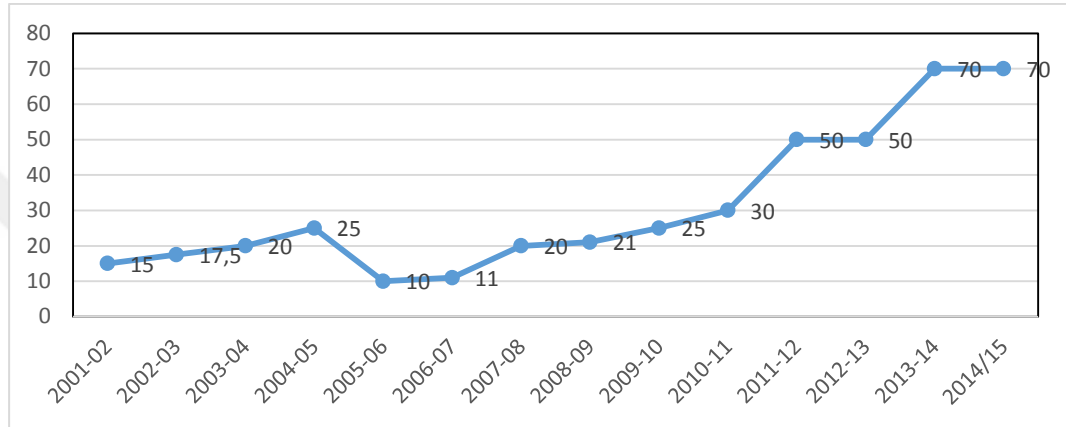
Türkiye’de zeytin sektöründe sadece yağlık zeytin üretimi için desteklemeler mevcuttur. Bu desteklerin içinde fark ödemesi desteği, alan bazlı destekler, biyoteknik mücadele desteği, ihracat desteği ve diğer tarımsal amaçlı destekler başlığı altında ÇATAK(Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması) desteği ve fidan desteği uygulamaları yapılmaktadır.

5.4.3.1 Zeytinyağı prim desteği

Zeytinyağına ödenen prim desteği fark ödeme destekleri içinde yer almaktadır. Prim sistemi, tarım sektöründe temel olarak talep baskısının bulunduğu ürünlerde destekleyicinin, üretim birimi başına bir ödemeyi taahhüt etmesi suretiyle gerçekleştirilen bir destekleme yöntemidir (Şahinöz ve ark., 2007)

Fiyat politikaları devletin veya görevlendirdiği kurumların tarım ürünlerinin fiyat oluşumunu etkilemesi anlamına gelmektedir. Zeytinyağının desteklenmesi açısından ilk kez 1966 yılında uygulamaya konulan fiyat politikaları 1986 yılına kadar devam etmiştir. 1987-1990 yılları arasındaki dönemde, destek kapsamından çıkarılan zeytinyağı, 1991 yılında yeniden kapsama dahil edilmiştir. 1994 yılında başlayan ekonomik kriz ve ardından alınan kararlar ile bu uygulama kaldırılmıştır. 1998 yılında AB politikalarına uyum sağlamak, üretimi ve dış ticareti geliştirmek, çiftçileri kayıt altına almak gibi amaçları gerçekleştirmek için 98/12122 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile zeytinyağında destekleme primi uygulaması

başlatılmıştır. İlk olarak 1998/99 üretim sezonunda kg başına 40 cent prim ödemesi yapılmıştır. 1999/2000 sezonunda prim ödemesi yapılmamış, 2000/01 üretim sezonunda ise 28 cent / kg olarak belirlenen prim miktarı sonraki 10 cent' e kadar gerilemiştir. 2010/11 üretim sezonunda fark ödeme destekleri kapsamında anılan bu ödemeler 30 krş/kg iken, 2011 yılı için 50 krş/kg'a yükseltilmiştir. Zeytinyağına ödenen prim miktarı 2013/14 üretim sezonunda 70 krş/kg olarak belirlenmiştir (Özışık ve ark., 2011). Son yıllar da (2016, 2017, 2018) zeytinyağına prim miktarı 80 krş/kg olarak ödenmeye devam etmiştir.

Kaynak: www.tarim.gov.tr verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 5.3. Yıllara Göre Zeytinyağına Prim Ödemeleri (2001-2014).

5.4.3.2 Alan bazlı destekler

Zeytin tarımının desteklenmesinde kullanılan diğer bir araç ise, alan bazlı desteklerdir. Bu destekler 2015 yılı için; toprak analizi yaptırma halinde dekara 2,5 TL, organik tarım yapılması durumunda dekara 70 TL, İyi Tarım Uygulamaları için dekara 50 TL, mazot ve gübre girdileri için dekara sırasıyla 4,85 TL ve 6,6 TL olarak düzenlenmiştir (Anonim, 2015).

5.4.3.3 Organik tarım desteği

Organik tarım desteği alan bazlı destekler kapsamında yer almaktadır. Ak (2004), organik tarımı, doğadaki dengeyi koruyan, toprak verimliliğinde devamlılığı sağlayan, hastalık ve zararlıları kontrol altına alarak, doğadaki canlıların sürekliliğini sağlayan, doğal kaynakların ve enerjinin optimum

kullanımı ile optimum verim alma sistemi olarak tanımlamaktadır (Bayram ve ark., 2007).

T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na hazırlanan ve 26 Şubat 2009 tarih, 27153 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2009/30 sayılı “Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ” ile organik tarım ve iyi tarım uygulamaları destekleme çalışmalarında görev alacak kurum ve kuruluşların belirlenmesi, organik tarım ve/veya iyi tarım uygulamaları faaliyetinde bulunan çiftçilere destekleme ödenmesi ile ödemeye ilişkin usul ve esaslara ilişkin mevzuat düzenlenmiştir. Bunu takiben organik tarım yapan çiftçilerin desteklenmesine yönelik “Çiftçi kayıt sistemine dahil olan çiftçilere mazot, gübre ve toprak analizi destekleme ödemesi yapılması ile organik tarım ve iyi tarım uygulamalarına destekleme ödemesi yapılmasına ilişkin 2010/118 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı” 26 Şubat 2010 tarih ve 27505 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Kızılaslan ve Olgun, 2012)

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı 2019’da organik ürün desteklemesi için ürünleri dört kategori altında toplamıştır. Zeytin ikinci kategoride yer almakta olup dekara 70 TL ödeme yapılmaktadır (Anonim, 2019).

5.4.3.4 Girdi desteği

Mazot ve kimyevi gübre desteği alan bazlı destekler kapsamında yer almaktadır. Tarımda makinalaşmanın artması ile birlikte mazot girdi kullanımında artmaktadır. Mazot fiyatı artışları, üretim masraflarını olumsuz etkilemektedir (Özçelik ve Özer, 2006). Türkiye’de mazot desteğine, 02.05.2003 tarihinde “Tarımsal Faaliyette Kullanılan Mazot İçin Çiftçilere Destekleme Ödemesi Yapılmasına İlişkin Karar”ın yayınlanmasıyla başlanmıştır. Tarımsal faaliyette kullanılan mazot desteği miktarı (tüm tarımsal ürünlerde kullanılan mazot miktarının aynı olduğu kabul edilerek) 2003 yılında ÇKS’ye kayıt yaptırılmış tarım arazisi için dekar başına 3.90 TL olarak açıklanmıştır. Mazot desteğinin ikincisi 2005 yılında yapılmış olup, bu yıldan itibaren verilecek destek miktarı (2003 yılından farklı olarak) kullanılan mazot miktarı dikkate alınarak ürün

gruplarına göre hesaplanmıştır. Son olarak, 2011 yılında ise dekara 4.75 TL ödeme yapılması uygun görülmüştür (Seçer ve Emeksiz, 2012)

Gübre desteğine ise Çiftçilere Kimyevi Gübre Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair 2005/9321 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 07 Eylül 2005 tarih ve 25929 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle başlanmıştır. Söz konusu karara göre, üreticilere 2004 yılı Çiftçi Kayıt Sistemi bilgilerine göre ve ürün grupları üzerinden, kimyevi gübre destekleme ödemesi yapılmıştır. Gübre desteğine 2005/2006 sezonunda dekara 1.00 TL verilerek başlanmış, daha sonra yıldan yıla bu miktar artırılarak 2011 yılında dekara 3.75 TL olarak ödeme yapılması kararlaştırılmıştır (Seçer ve Emeksiz, 2012).

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı 2019 yılı için gübre desteğini 4 TL/dekar, mazot desteğini 10 TL/dekar olarak belirlemiştir (Anonim, 2019).

5.4.3.5 Diğer tarımsal amaçlı destekler

Tarımsal amaçlı desteklerden fidan desteği ve “Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması (ÇATAK)2 desteği diğer tarımsal amaçlı destekler başlığı altında yer almaktadır. 2015 üretim sezonunda yağlık çeşitler ile bahçe tesisi kurulması halinde standart fidana dekara 50 TL, sertifikalı fidana dekara 150 TL olarak uygulamaya devam edilmektedir. ÇATAK desteği ise üç kategoriye ayrılmış olup I. kategori için dekara 30 TL., II. kategori için 60 TL ve III. Kategori için ise 135 TL olarak belirlenmiştir.

5.4.3.6 İhracata yönelik politikalar

İhracatı geliştirme amacı ile uygulanan teşvik aracı ihracatçıya ödenen vergi iadesidir. Zeytinyağı sektörüne yönelik olarak; ihraç edilen zeytinyağında daha yüksek katma değer sağlamak, ihracatta markalaşmayı teşvik etmek ve nihai tüketiciye yönelik ambalajlı ürün ihracatını arttırabilmek amacıyla, Dünya Ticaret Örgütü taahhütlerimiz çerçevesinde,2016/16sayılı Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Kararı'nın ilgili maddelerinde belirtilen miktar barajı ve azami ödeme oranları uyarınca, tescilli Türk Markaları ve “Made in Turkey” ibaresi ile; 2-5 kg

arasında ambalajlarda ihraç edilen zeytinyağları için 386 TL/ton, 1-2 kg arasında ambalajlarda ihraç edilen zeytinyağları için 725 TL/ton, 1 kg'a kadar olan ambalajlarda ihraç edilen zeytinyağları için ise 1.400 TL/ton tutarında ihracat iadesi yardımı yapılmaktadır. Söz konusu Karar kapsamında ihracatçı firmalara herhangi bir nakit ödeme yapılmamakta; firmalar adına doğan hak edişler yine firmaların kamuya olan borçlarına mahsup edilmektedir (Sektör raporu 2019).

6. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bütün tarımsal işletmelerde olduğu gibi zeytin işletmelerinde de bazı sosyo-ekonomik özellikler ve işletmelerin yapısal özellikleri üretim faaliyetlerini etkilemektedir. Bu bölümde araştırma kapsamına alınan yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri ve işletmelerin yapısal özelliklerine ait bilgiler ortaya konulmuştur.

6.1 Yağlık Zeytin Üretimi Yapan İşletmecilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Araştırma kapsamında ele alınan üreticilerin bazı sosyo-ekonomik özellikleri; yaş, eğitim düzeyi, zeytin üretiminde deneyim süresi, hane halkı sayısı, hane halkından zeytin üretiminde çalışan sayısı, tarım dışı gelir durumu ve üreticilerin herhangi bir kooperatife ortak olup olmama durumu olarak incelenmiştir.

Araştırma bölgesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin yaş ortalaması 57.5 yıl olarak bulunmuştur. İlçelere göre yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin yaş ortalamaları, Bergama ilçesinde yaklaşık 59, Tire ilçesinde 54 ve Torbalı ilçesinde 61 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlardan yola çıkılarak genç nüfusun yağlık zeytin üretiminde çok fazla yer almadığını söylemek mümkündür. Yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin eğitim durumları ortalama 6 yıl olarak belirlenirken, Bergama ilçesindeki üreticilerin eğitim süresi yaklaşık 7 yıl, Tire ilçesindeki üreticilerin 5.7 yıl ve Torbalı ilçesindeki üreticilerin 5.5 yıl olarak hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde genel eğitim durumuna bakıldığında, 151 üreticinin % 80'inin 5 yıl eğitim aldığı % 4 gibi çok az bir bölümünün ise lisans ve lisansüstü eğitim aldığı saptanmıştır. İlköğretim mezunu üreticilerin oranının çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu oranın yüksek oluşu bu gruptaki üreticilerin bilgiye ve yeni teknoloji uygulamalarına ulaşmalarında zorluk yaşayabilecekleri durumunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Buradan yola çıkarak bu gruptaki üreticilere üretimle ilgili ve yeni teknolojilerin kullanımı ile ilgili (özellikle hasat zamanı) eğitimler düzenlenerek bu eksikliğin önemli ölçüde giderilebileceğini ifade etmek mümkün olacaktır.

Araştırma bölgesindeki üreticilerin yağlık zeytin üretim deneyimleri ortalama 37 yıl olarak bulunmuştur. Araştırma bölgesinde hanede yaşayan kişi sayısı ortalama 4 kişi, yağlık zeytin üretiminde çalışan kişi sayısının ortalama 3 kişi olduğu saptanmıştır (Çizelge 6.1). Üreticilerle yapılan görüşmelerde, yağlık zeytin üretim faaliyetlerini en çok kendilerinin yaptıkları, özellikle hasat döneminde eşi ile birlikte ve bulabilirlerse dışardan işgücü temin ederek hasat işlemini gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 6.1. Araştırma Bölgesindeki Üreticilerin Genel Özellikleri

İlçeler/ genel özellikler		Yaş	Eğitim Durumu	Zeytin Üretim Deneyimi (Yıl)	Hanedeki Kişi Sayısı	Hanede Zeytinde Çalışan Kişi Sayısı
Bergama (36)	Min.	36	5	9	1	1
	Max.	82	17	70	10	10
	Ortalama	58.58	7.39	36.03	4.69	3.75
Tire (63)	Min.	34	5	5	1	1
	Max.	81	13	70	15	10
	Ortalama	54.05	5.79	32.84	4.21	2.98
Torbalı (52)	Min.	38	3	10	1	1
	Max.	84	15	70	10	5
	Ortalama	61.10	5.56	43.63	3.23	1.94
Genel (151)	Min.	34	3	5	1	1
	Max.	84	17	70	15	10
	Ortalama	57.56	6.09	37.32	3.99	2.81

Araştırma bölgesindeki yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin yaklaşık % 60'ının tarım dışı gelirinin olduğu saptanmıştır. Tarım dışı gelire sahip en fazla üreticinin ise Torbalı ilçesinde olduğu (% 76.9) görülmektedir (Çizelge 6.2).

Çizelge 6.2. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan İşletmelerin Tarım Dışı Gelir Durumu

Gelir Durumu		Bergama		Tire		Torbalı		Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım dışı gelir	Evet	21	58.33	30	47.62	40	76.92	91	60.26
	Hayır	15	41.67	33	52.38	12	23.08	60	39.74
	Toplam	36	100.00	63	100.00	52	100.00	151	100.00
Tarım dışı gelir ort. (TL)		9 361		5 144		9 403		7 616	

Tarım dışı gelir elde edenlerin % 40.4'ünün yıllık 1-10 000 TL arasında, % 9.9'unun yıllık 10 000-15 000 TL arasında gelir elde ettiği, % 9.9'unun ise

yıllık 15 bin TL’den fazla gelir elde ettiği tespit edilmiştir. Üreticilerle yüz yüze görüşmelerde ise, 1-10.000 TL gelir elde eden üreticilerin önemli bir bölümü BAĞ-KUR emeklisi olduklarını belirtmişlerdir (Çizelge 6. 3).

Çizelge 6.3. İlçelere Göre Tarım Dışı Gelirin Dağılımı

Tarım dışı gelir düzeyi (TL)	Bergama		Tire		Torbalı		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gelir yok	15	41.67	33	52.38	12	23.08	60	39.74
1-10 000	12	33.33	20	31.75	29	55.77	61	40.40
10 001-15 000	4	11.11	7	11.11	4	7.69	15	9.93
15 000+	5	13.89	3	4.76	7	13.46	15	9.93
Toplam	36	100.00	63	100.00	52	100.0	151	100.00

Araştırma Bölgesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticilere kredi kullanıp kullanmadıkları ve kredi kaynakları sorulmuştur. Üreticilerin % 45.7’sinin kredi kullandığı ve kredi kullananların ise yaklaşık % 43’ünün devlet bankasını tercih ettikleri saptanmıştır. İlçelere göre kredi kullanma durumuna bakıldığında ise en fazla kredi kullanma oranının Bergama ilçesinde (% 61.11) en az kredi kullanma oranının ise Torbalı ilçesinde (% 25) olduğu görülmektedir. Torbalı ilçesindeki üreticilerin önemli bir bölümünün tarım dışı gelirlerinin olduğu Çizelge 6.2’de belirtilmiştir. Bu durum Torbalı ilçesinde kredi kullanma oranının düşük olmasının nedenini açıklayabilmektedir.

Çizelge 6.4. İlçelere Göre Üreticilerin Kredi Kullanma Durumu

		Bergama		Tire		Torbalı		Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kredi kullanma durumu	Evet	22	61.11	34	53.97	13	25.00	69	45.70
	Hayır	14	38.89	29	46.03	39	75.00	82	54.30
	Toplam	36	100.00	63	100.00	52	100.00	151	100.00
Kredi Kaynağı	Koop	8	36.36	7	20.59	9	69.23	24	34.78
	Özel	5	22.73	7	20.59	3	23.08	15	21.74
	Devlet	9	40.91	20	58.82	1	7.69	30	43.48
	Diğer	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
	Toplam	22	100	34	100.00	13	100.00	69	100.00

Tarım sektörünün en önemli sorunlardan biri üreticilerin örgütlü bir yapıda olmamasıdır. Tarımsal üretimde ürünlerin daha iyi değerlendirilebilmesi ve üreticilerin pazarda etkin olabilmeleri için örgütlü bir yapıda olması gerekmektedir (Terin ve Ateş, 2010). Örneğin girdi fiyatlarının yüksek olmasına karşın, ürünlerin satış fiyatlarının düşük olması sorunları sıklıkla tartışılmaktadır. Bu sorunların ve sektörün diğer pek çok sorununa çözüm olarak görülen tarımsal amaçlı örgütlenmenin etkin olmaması da ilave olarak sektörün bir başka önemli sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Tan ve Karaönder, 2013).

Zeytin ve zeytinyağı üreticileri sınırlı düzeyde Tarım Satış Kooperatiflerine ortak olmaktadır. Örgütlenmedeki yetersizlik hem üreticinin daha çok gelir elde etmesini engellemekte, hem de tüketicinin zeytinyağına daha yüksek fiyatlarla ulaşmasına neden olmaktadır (Artukoğlu, 2003).

Araştırma bölgesindeki üreticilerin sadece % 44.4'ünün herhangi bir tarımsal kooperatife ortak olduğu % 55.6'sının ise bir üyeliğinin söz konusu olmadığı saptanmıştır. Araştırma bölgesi, ilçeler bazında incelendiğinde ise herhangi bir kooperatife ortak olma oranının en yüksek Bergama ilçesinde (% 64), en düşük Tire ilçesinde (% 37) olduğu belirlenmiştir.

Herhangi bir kooperatife ortak olan üreticilerin yaklaşık % 62.7'sinin kooperatif faaliyetlerine katıldıkları geri kalanların ise kooperatif faaliyetlerine katılmadıkları görülmektedir. İlçeler bazında incelendiğinde kooperatif faaliyetlere katılım oranının en düşük Torbalı ilçesinde olduğu saptanmıştır (Çizelge 6.5).

Çizelge 6.5. Üreticilerin Herhangi Bir Kooperatife Ortak Olma ve Faaliyetlerine Katılma Durumu

Kooperatife ortak olma durumu	Bergama		Tire		Torbalı		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	23	63.89	23	36.51	21	40.38	67	44.37
Hayır	13	36.11	40	63.49	31	59.62	84	55.63
Toplam	36	100.00	63	100.00	52	100.00	151	100.00
Kooperatif faaliyetlerine katılma durumu								
Evet	17	73.91	16	69.57	9	42.86	42	62.69
Hayır	6	26.09	7	30.43	12	57.14	25	37.31
Toplam	23	100.00	23	100.00	21	100.00	67	100.00

6.2 Yağlık Zeytin Üretimi Yapılan İşletmelerin Yapısal Özellikleri

Araştırma bölgesinde yağlık zeytin üreticilerinin sahip oldukları arazi ve arazi tasarruf şekli de incelenmiştir. (En fazla işletme arazisi ortalama 75 dekar ile Bergama ilçesinde bulunmaktadır. İşletme arazisi Tire ilçesinde ortalama 33.51 dekar iken Torbalı ilçesinde yaklaşık 40 dekar olarak hesaplanmıştır). İşlenen arazinin önemli bölümünün mülk arazi olduğu belirlenirken, kiralanarak işlenen arazi ortalaması en fazla 8 dekar ile Bergama ilçesinde bulunmaktadır (Çizelge 6.6). Araştırma bölgesindeki üreticilerle yüz yüze yapılan görüşmelerde, üreticiler aslında yağlık zeytin üretimi yapabilmek için daha fazla arazi kiralamak ya da satın almak istediklerini fakat bunun mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

Çizelge 6.6. Araştırma Bölgesindeki İşletmelerde Arazi Mülkiyet Durumu

Arazi mülkiyet durumu/İlçeler		Bergama (36)	Tire (63)	Torbalı (52)	Genel (151)
Mülk arazi	Ortalama	61.33	30.85	36.20	39.96
	Max.	350.00	130.00	140.00	350.00
	Min.	0.00	2.00	5.00	0.00
Kira ile işlenen	Ortalama	7.56	1.25	1.25	2.75
	Max.	58.00	30.00	28.00	58.00
	Min.	0.00	0.00	0.00	0.00
Ortakçılıkla tutulan	Ortalama	6.11	1.43	2.34	2.56
	Max.	190.00	35.00	45.00	190.00
	Min.	0.00	0.00	0.00	0.00
İşlenen Arazi	Ortalama	75.00	33.51	39.79	45.28
	Max.	350.00	160.00	140.00	350.00
	Min.	5.00	1.50	5.00	1.50

Araştırma bölgesindeki ilçelerde 2014/15 üretim sezonunda yağlık zeytin üretim alanının ortalama 30.49 dekar olduğu belirlenirken, Bergama ilçesinde ortalama yağlık zeytin üretim alanının 42.90 dekar, Tire ilçesinde yaklaşık 20 dekar ve Torbalı ilçesinde ise 34.50 dekar olduğu belirlenmiştir. İlçelere göre zeytinyağı üretiminin ise Bergama ilçesinde dekara 91.80 kg, Tire ilçesinde dekara 81.70 kg ve Torbalı ilçesinde dekara yaklaşık 55 kg olarak gerçekleştiği belirlenmiştir. Tire ve Torbalı ilçelerinde yağlık zeytin üretiminde var yılı (2014) olmasına rağmen yaşanan olumsuz iklim koşulları ve bakım işlemlerinin (ilaçlama, sulama ve gübreleme gibi) yeterli yapılmaması gibi nedenlerden dolayı verimin düşük olduğu tespit edilmiştir (2014/15 rekolte tahmin raporları). Bergama ilçesinde ise üreticiler yağlık zeytin veriminin, var yılı için beklenen seviyede gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Araştırma bölgesinde 2014/15 üretim sezonunda ortalama zeytinyağı satış fiyatı yaklaşık 8.62 TL/kg olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 6.7).

Çizelge 6.7. İşletmelerde Ortalama Yağlık Zeytin Üretim Alanı, Zeytinyağı Üretim Miktarı ve Satış Fiyatı (2014)

	Üretim Alanı (dekar)	Zeytinyağı Üretim Miktarı (kg/daa)	Satılan Miktar (kg/daa)	Satış Fiyatı (TL/kg)
Bergama	42.90	91.80	72.91	8.39
Tire	20.10	81.70	60.73	8.41
Torbalı	34.50	55.03	42.06	9.26
Genel	30.49	74.92	57.20	8.62

Yıllara göre ilçelerin yağlık zeytin üretimleri alanları değişimleri Çizelge 6.8’de incelenmiştir. Yağlık zeytin üretim alanının özellikle 2000 yılından sonra arttığı görülmektedir. 1990-2013 yılları arasında yağlık zeytin üretim alanında, Bergama ilçesinde % 18.5, Tire ilçesinde % 34.9 ve Torbalı ilçesinde % 13.3’lük artış olduğu belirlenmiştir. Bu artışın 1998 yılında uygulamaya başlanan fark ödeme desteği ve fidan desteği ile ilgili olduğunu ifade etmek mümkündür.

Çizelge 6.8. Yağlık Zeytin Üretim Alanında Yıllara Göre Değişim

Yıllar /İlçeler	Bergama		Tire		Torbalı	
	Ortalama (daa)	% değişim	Ortalama (daa)	% değişim	Ortalama (daa)	% değişim
1990	35.72	-	14.89	-	30.01	-
2000	36.9	3.30	15.52	4.23	30.78	2.57
2005	37.03	0.35	19.02	22.55	32.32	5.00
2011	40.21	8.59	20.02	5.26	34.15	5.66
2012	42.32	5.25	20.15	0.65	33.80	-1.02
2013	42.32	0.00	20.15	0.00	34.02	0.65

Geleneksel tarım, birim alandan en yüksek verimi elde etmeyi amaçlamış, bu sebeple üretime yönelik plan ve programlar, araştırmalar ve desteklemeler daima verimi ve üretimi destekleyici yönde olmuştur. Örneğin, yüksek verimli çeşitler ve kaliteli tohumluğa önem verilmiş, gübre çeşidi ve dozlarının verimi artırıcı yöndeki etkileri incelenmiş, hastalık ve zararlılarla savaşta daha etkili ilaçlar araştırılmış, farklı sulama yöntem ve dozlarının üretimi artırmadaki rolü üzerinde durulmuş, insan işgücü yerine yakıt enerjisinden yararlanma yaygınlaşmış ve bütün bunların uygulanması içinde makineler geliştirilmiştir (Kurtar ve Ayan, 2004).

Organik tarım da üretimde kimyasal girdi kullanmadan, üretimden tüketime kadar her aşaması kontrollü ve sertifikalı olan bir tarımsal üretim biçimi olup; çevre ve insan sağlığını korumayı amaçlamaktadır (Deniz, 2009).

Yağlık zeytin üretimi yapan işletmelerin üretim şekline bakıldığında % 71.52'sinin geleneksel üretim yaptığı % 28.48'inin ise organik üretim yaptığı görülmektedir. İlçelere göre incelendiğinde ise geleneksel üretimin en çok uygulandığı ilçenin Bergama (% 94.44) olduğu görülmektedir. Tire ve Torbalı ilçelerinde ise geleneksel üretim yapan işletmelerinin oranının (% 71.15-% 71.52) neredeyse aynı olduğu saptanmıştır. Geleneksel üretim yöntemlerinin bu kadar yaygın kullanılmasının en önemli nedeninin ise, üreticilerin uzun yıllar yağlık zeytin üretimi yapması sonucu geleneksel yöntemleri daha iyi uygulayabildiklerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür (Çizelge 6.9).

Çizelge 6.9. İlçelere Göre Yağlık Zeytin Üretimi Yapan İşletmelerin Üretim Şekli

Üretim şekli/İlçeler	Bergama		Tire		Torbali		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Geleneksel	34	94.44	37	69.81	37	71.15	108	71.52
Organik	2	5.56	26	30.19	15	28.85	43	28.48
Genel	36	100.00	53	100.00	52	100.00	151	100.00

Üretim aşamasında değişik şekillerde işlenen ürünler, tüketiciye ulaşıncaya kadar çeşitli yollar izlerler ve çeşitli araçlar ile karşılaşır. Ürünlerin üretimlerinden itibaren içinden geçtikleri; işleme, depolama, paketlenme ve elden ele geçme gibi değişik olaylar ile karşılaştıkları bu yollar ve yerler toplu olarak “pazarlama kanalları” olarak adlandırılmaktadır (Güneş, 1996).

Araştırma bölgesinde üreticiler yağlık zeytini pazara çoğunlukla tane zeytin olarak değil de zeytinyağı olarak arz etmektedir. Üreticiler elde ettikleri zeytinyağını, yöresel tüccarlara, kooperatiflere ve zeytinyağı fabrikaları gibi kişi ve kuruluşlara pazarlamaktadırlar Bazı üreticiler ise zeytinyağını doğrudan kendisi tüketiciye satmaktadır. Araştırma bölgesindeki üreticilerin zeytinyağı pazarlama şekli Çizelge 6.10’da görülmektedir. Üreticilerin % 50.3’ü zeytinyağını tüccara verirken % 31’i ise kendisi satmayı tercih etmektedir. Üreticilerin yaklaşık % 9’unun zeytinyağını kooperatife verdiği belirlenmiştir. Üreticiler, zeytinyağı fabrikalarının zeytinyağını düşük fiyattan aldıklarını, ürüne yönelik kooperatiflerin ise az olduğunu ve bu yüzden büyük oranda ürün bedellerini daha sonra alsalar bile ürünlerini tüccara verdiklerini belirtmişlerdir. Zeytinyağını kendisi pazarlayan üreticiler ise, depolama olanakları olduğu için ürünü kendileri pazara sunmayı tercih etmektedir.

Çizelge 6.10. Araştırma Bölgesinde Üreticilerin Zeytinyağını Pazarlama Şekli

İlçeler/ Pazarlama şekli	Bergama		Tire		Torbali		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tüccar	13	36.11	38	60.32	25	48.08	76	50.33
Kooperatif	12	33.33	1	1.59	0	0.00	13	8.61
Fabrika	1	2.78	5	7.94	9	17.31	15	9.93
Kendisi	10	27.78	19	30.16	18	34.62	47	31.13
Genel	36	100.00	63	100.00	52	100.00	151	100.00

6.3 Araştırma Bölgesinde Zeytinyağı Brüt Marjı (Brüt Kâr)

Araştırmanın yapıldığı dönem zeytinde var yılı olmasına rağmen, Tire ve Torbalı ilçelerinde üreticiler, yapılan görüşmelerde üretim miktarında büyük ölçüde iklim koşullarının etkisinden kaynaklanan bir düşüş yaşandığını belirtmişlerdir. Bergama ilçesindeki üreticiler ise üretim miktarının normal seviyelerde (var yılı) gerçekleştiğini belirtmişlerdir.

Brüt kâr işletmede mevcut kıt üretim kaynaklarının kullanımı bakımından, üretim faaliyetinin rekabet gücünün belirlenmesinde önemli bir başarı ölçüsüdür (Riebe, 1968; Açıl'dan, 1980).

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma bölgesindeki işletmelerin brüt üretim değerleri, değişken masrafları ve brüt marjları (brüt kâr) incelenmiştir.

Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerin dekara brüt üretim değeri, değişken masraflar ve brüt marjlarına ilişkin veriler Çizelge 6.11'de görülmektedir. Brüt üretim değeri; üretilen miktar * zeytinyağı satış fiyatı şeklinde hesaplanmıştır.

Değişken masraflar üretime bağlı olarak artan ya da azalan masraflardır. Bu masraflar bitkisel üretimde kullanılan ve üretim faaliyetinin genişliğine bağlı olarak artan veya azalan, tohum, gübre, mücadele ilacı, su ücreti, alet makinalara ait akaryakıt ve geçici işçi ücretleridir (tepge.gov.tr. 2017).

Brüt marj = Brüt üretim değeri- Değişken masraflar olarak hesaplanmıştır (Aras, 1988)

Araştırma bölgesinde brüt marj (brüt kâr) 493 TL/daa olarak bulunmuştur. En yüksek brüt marj dekara yaklaşık 612 TL ile Bergama ilçesinde hesaplanırken en düşük brüt marj Torbalı ilçesinde dekara 389.55 TL olarak hesaplanmıştır. Dekara toplam değişken masraflar içerisinde en yüksek payı (% 72.9) işçilik masrafları alırken, ikinci sırada akaryakıt giderlerinin (%14.6) aldığı belirlenmiştir (Çizelge 6.11).

Çizelge 6.11. İşletmelerin Dekara Zeytinyağı Brüt Üretim Değeri, Değişken Masraflar ve Brüt Marjları (2013-2014)

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel	%
Brüt üretim değeri	822.09	693.33	540.19	671.30	-
İşçilik masrafları	157.13	126.75	114.56	129.79	74.64
Gübre masrafları	9.29	10.42	12.59	10.90	4.41
İlaç masrafları	7.61	8.56	1.20	5.80	3.62
Alet-ekipman kirası	0.64	6.46	1.60	3.40	1.91
Diğer masraflar	0.00	4.51	0.64	2.10	1.18
Akaryakıt gideri	35.83	25.37	20.05	26.03	14.62
Toplam değişken masraflar	210.51	182.07	150.64	178.02	100.0
Brüt Marj (Brüt Kâr)	611.58	511.26	389.55	493.28	-

6.4 Üreticilerin Yağlık Zeytin Üretiminde Etkili Olan Faktörlere İlişkin İfadelere Katılma Düzeyi

Araştırma bölgesinde üreticilerin yağlık zeytin üretme kararlarındaki etkili faktörlerin belirlenmesi için “Edinburg Ölçeği”nden yararlanılarak karar ölçeği hazırlanmıştır. Karar ölçeğinde etkili olan faktörlere ilişkin ifadeler için güvenilirlik ölçümü de yapılmıştır. Güvenilirlik bir ölçümün uyumunu ifade etmektedir. Davranış çalışmalarında bulunan güvenilirlik değerinin % 80’in altına düşmesi istenen bir durum olarak görülmemektedir (Oppenheim, 1992; Akçaöz ve ark.,’dan 2005)

Yağlık zeytin üretiminde etkili olan faktörler ‘ekonomik faktörler’, ‘teknik faktörler’, ‘sosyo-kültürel faktörler’, ‘çevresel/fiziksel faktörler’, ‘kişisel faktörler’ ve ‘yağlık zeytin üretim öngörüsü’ başlıkları altında toplanmıştır. Üreticilere, yağlık zeytin üretiminde etkili olan faktörlere ilişkin, çiftçi tutumlarına yönelik, çiftçi amaçlarına yönelik ve çiftçilik faaliyetlerine yönelik ifadeler katılma düzeylerini belirlemek için seçenekler verilmiştir. Katılım düzeyleri ‘1: Kesinlikle Katılmıyorum 2: Biraz katılıyorum 3: Orta derecede katılıyorum 4: Büyük ölçüde katılıyorum 5: Kesinlikle Katılıyorum’ şeklindedir.

Yağlık zeytin üretim kararına ilişkin davranışlarının irdelenmesi için hazırlanan karara etkili 41 ve Edinburg ölçeğine ait 79 soru olmak üzere toplam 120 değişkenden oluşan veri setinin oldukça güvenilir olduğu (0.805) ve değişkenlere verilen cevapların birbirinden farklı oldukları belirlenmiştir. Hotelling T^2 testine göre soru ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır (Hotelling T^2 : 31787.393; p:0.000). Güvenilirlik analizi sonuçlarına göre anket verilerinin güvenle analizlerde kullanılabileceği belirlenmiştir.

Araştırma bölgesinde tarımsal ürün deseni ilçeden ilçeye farklılık göstermektedir. Tire ilçesinde zeytin ve incir, Bergama ilçesinde pamuk, buğday, ayçiçeği, mısır, bamya ve zeytin, Torbalı ilçesinde ise incir, üzüm, bamya, buğday ve zeytin yaygın olarak yetiştirilen tarımsal ürünlerdir.

Araştırma bölgesindeki üreticilerin, üretime etkili olan faktörlerden, ekonomik faktörlere katılım düzeyleri Çizelge 6.12’ de verilmiştir. Üreticilerin “verilen desteklerden dolayı yağlık zeytin üretiyorum” (1.84) ve “yağlık zeytin ürününün sigortalaması mümkün olduğundan dolayı üretiyorum” (1.62) seçeneklerine katılım düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Zeytin çok yıllık bir bitki olduğu için verilen desteklerin, üreticinin yağlık zeytin üretip üretmeme kararını çok fazla etkilemeyeceğini ifade etmek mümkündür. Üreticilerin “üretim maliyeti yüksektir” (3.89) ve “kısa süre içinde yağlık zeytini paraya çevirebiliyorum” (4.22) seçeneklerine ise katılım düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 6.12. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Ekonomik Faktörlere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Zeytinyağının fiyatı düşüktür	3.39 (1.315)	3.59 (1.278)	2.60 (1.636)	3.20 (1.479)
Pazarlama sorunları vardır	2.89 (1.833)	2.83 (1.774)	1.88 (1.491)	2.52 (1.747)
Fazla işgücü gerekmektedir	3.94 (1.145)	3.83 (1.386)	3.71 (1.433)	3.81 (1.344)
Üretim maliyeti yüksektir	4.08 (1.273)	4.02 (1.055)	3.62 (1.549)	3.89 (1.302)
İşçi temininde sorun yaşanmaktadır	3.39 (1.591)	3.05 (1.631)	2.79 (1.696)	3.04 (1.649)
Üretim girdileri için finansman sıkıntısı yaşıyorum	3.33 (1.568)	3.37 (1.383)	2.65 (1.620)	3.11 (1.539)
Verilen desteklerden dolayı yağlık zeytin üretiyorum	1.64 (1.291)	1.94 (1.390)	1.87 (1.442)	1.84 (1.381)
Alternatif ürünlerin kârlılığı yağlık zeytin ürününe göre yüksektir	3.08 (1.697)	3.67 (1.503)	2.40 (1.741)	3.09 (1.714)
Alternatif ürünün üretim maliyetleri yağlık zeytine göre düşüktür	2.53 (1.682)	2.90 (1.757)	2.23 (1.664)	2.58 (1.722)
Alternatif ürünün pazarlaması yağlık zeytine göre daha kolaydır	2.83 (1.699)	3.71 (1.560)	2.17 (1.593)	2.97 (1.732)
Alternatif ürünün işgücü ihtiyacı daha azdır	2.44 (1.576)	3.13 (1.727)	2.60 (1.860)	2.78 (1.755)
Kısa süre içinde yağlık zeytini paraya çevirebiliyorum	4.14 (0.833)	4.25 (1.062)	4.23 (1.022)	4.22 (0.993)
Yağlık zeytinin sigortalaması mümkün olduğundan dolayı üretiyorum	1.61 (1.202)	1.63 (1.336)	1.62 (1.223)	1.62 (1.258)
Ürünü satın alan güvenilir tüccarlar olmasından dolayı yağlık zeytin üretiyorum	2.97 (1.320)	3.13 (1.420)	2.63 (1.456)	2.92 (1.417)
Yağlık zeytin üretiminde risk fazladır	3.36 (1.150)	3.29 (1.464)	3.19 (1.429)	3.27 (1.376)

Yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin teknik faktörlere katılım düzeyleri incelendiğinde “hasadı kolaydır” (1.94) seçeneğine katılım düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Üreticilerle yapılan görüşmelerde, üreticiler yağlık zeytin hasadının uzun bir döneme yayıldığını ve önemli bölümünün eğimli arazilerde olmasından dolayı hasatta zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte üreticilerin önemli bir bölümünün yağlık zeytin hasadını dal sarsıcı makine ile yaptıkları belirlenmiştir Üreticilerin “makine kullanımına uygundur” (3.97) ve “depolama imkânı vardır” (3.75) seçeneklerine katılım düzeylerinin ise yüksek olduğu belirlenmiştir (Çizelge 6.13).

Çizelge 6.13. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Teknik Faktörlere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Çapası ve bakımı kolay değildir	2.81 (1.411)	2.95 (1.591)	3.02 (1.590)	2.94 (1.542)
İlaçlama masrafları düşüktür	2.97 (1.502)	2.97 (1.769)	2.94 (1.650)	2.96 (1.657)
Hasadı kolaydır	1.94 (1.492)	1.68 (1.268)	2.25 (1.613)	1.94 (1.462)
Gerekli alet-ekipmana sahip değilim	3.31 (3.31)	3.46 (1.574)	2.58 (1.764)	3.12 (1.689)
Makine kullanımına uygundur	3.72 (1.111)	3.79 (1.194)	4.37 (0.864)	3.97 (1.101)
Depolama imkânı vardır	3.94 (1.040)	3.41 (1.531)	4.02 (1.306)	3.75 (1.372)

Araştırma bölgesindeki üreticilerin sosyo-kültürel faktörlerden “geleneksel olarak ürettiğimiz bir üründür” (4.50) ve “bölgede yaygın olarak üretilir” (4.70) ifadelerine katılım düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Yağlık zeytin yörede yaygın olarak üretilen, geçmiş nesillerden gelecek nesillere aktarılan en uzun ömürlü meyve ağaçlarından biri olma özelliği taşımaktadır. İklim isteği özelliğinden dolayı her yerde yetişmemekte bu yüzden de geleneksel olarak üretilen bir ürün özelliği taşımaktadır. Üreticilerin “örgütlenme (kooperatif vb) olanağı vardır” (2.91) seçeneğine katılım düzeylerinin ise orta dercede olduğu saptanmıştır.

Çizelge 6.14. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Sosyo-Kültürel Faktörlere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Geleneksel olarak ürettiğimiz bir üründür	4.53 (0.774)	4.51 (0.801)	4.46 (0.979)	4.50 (0.855)
Bölgede yaygın olarak üretilir	4.78 (0.422)	4.65 (0.513)	4.71 (0.457)	4.70 (0.473)
Aile işgücünü kullanmaya elverişlidir	4.81 (0.401)	4.21 (1.166)	4.33 (1.200)	4.39 (1.071)
Örgütlenme (kooperatif vb) olanağı vardır	3.31 (1.470)	3.10 (1.682)	2.42 (1.564)	2.91 (1.625)

Üreticilerin çevresel/fiziksel faktörlere katılım düzeyi Çizelge 6.15’de verilmiştir. Üreticilerin “arazimizin yapısı yağlık zeytin tarımına uygundur” (4.54), “iklim koşulları yağlık zeytin tarımına uygundur” (4.49) seçeneklerine katılım düzeyleri yüksek iken, “sulama imkânları yağlık zeytin tarımına

uygundur” (1.90) ve “toprak koşulları yağlık zeytin ürününden başka ürüne elverişli değildir” (2.12) seçeneklerine katılım düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.15. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çevresel/Fiziksel Faktörlere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Arazimizin yapısı yağlık zeytin tarımına uygundur	4.56 (0.773)	4.59 (0.586)	4.48 (0.727)	4.54 (0.681)
İklim koşulları yağlık zeytin tarımına uygundur	4.69 (0.467)	4.43 (0.875)	4.42 (0.977)	4.49 (0.840)
Sulama imkânları yağlık zeytin tarımına uygundur	2.72 (1.717)	1.94 (1.401)	1.29 (0.915)	1.90 (1.441)
Toprak koşulları yağlık zeytin ürününden başka ürüne elverişli değildir	2.00 (1.414)	2.16 (1.598)	2.15 (1.589)	2.12 (1.545)

Araştırma bölgesindeki üreticilerin kişisel faktörlere katılım düzeyleri incelenmiştir. Üreticilerin “alışkanlıktan dolayı yağlık zeytin üretim” (4.32), “yağlık zeytin üretimi bana boş zaman sağlıyor” (4.38) ve “yağlık zeytin üretiminde geçmişten gelen tecrübem var” (4.42) seçeneklerine katılım düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Üreticilerle yapılan görüşmelerde önemli bir bölümünün atadan-babadan kalma zeytinliklerde üretime devam ettiği ve özellikle evlerinde tükettikleri gerek sofralık zeytin gerekse zeytinyağını kendi bahçelerinden temin ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca yağlık zeytin üretiminde özellikle ürünün az olduğu yıllarda kültürel işlemlerin yoğun olarak yapılmamasından dolayı kendine ayırdığı zamanın fazla olduğunu belirtmişlerdir. Üreticilerin “ürünle ilgili bir kooperatif veya birlikte üyeliğim/görevim var” (1.99) seçeneğine katılım düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır (Çizelge 6.16).

Çizelge 6.16.Yağlık Zeytin Üreticilerinin Kişisel Faktörlere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Alışkanlıktan dolayı yağlık zeytin üretim	4.47 (0.971)	4.27 (0.937)	4.29 (0.957)	4.32 (0.949)
Yağlık zeytin üretimi bana boş zaman sağlıyor	4.47 (0.696)	4.24 (1.027)	4.48 (0.700)	4.38 (0.854)
Yağlık zeytin üretiminde geçmişten gelen tecrübem var	4.69 (0.467)	4.41 (0.835)	4.25 (1.064)	4.42 (0.867)
Yağlık zeytin dikimine karar verirken aile üyelerinden fikir alırım	3.69 (1.431)	3.35 (1.638)	3.83 (1.324)	3.60 (1.493)
Yağlık zeytin dikimine karar verirken diğer çiftçilerden fikir alırım	3.19 (1.390)	3.35 (1.677)	4.15 (1.144)	3.59 (1.493)
Bu ürünü yetiştirmekten zevk alıyorum	4.36 (0.593)	4.16 (1.139)	4.35 (0.789)	4.27 (0.916)
Bu ürünü yetiştirmek kolaydır	3.42 (1.442)	1.98 (1.276)	2.73 (1.523)	2.58 (1.507)
Ürünle ilgili bir kooperatif veya birlikte ortaklığım/görevim var	2.22 (1.641)	2.02 (1.611)	1.81 (1.534)	1.99 (1.590)

Araştırma bölgesindeki üreticilerin yağlık zeytin üretim öngörüsü ile ilgili seçeneklere katılım düzeyleri Çizelge 6.17’de verilmiştir. Üreticilerin “gelecekte üretmeye devam edeceğim” (4.28) ve “çevreme tavsiye ediyorum” (4.32) seçeneklerine katılım düzeyleri yüksek düzeyde iken, “gelecekte yağlık zeytinin üretim alanı payını artıracam” (3.42) seçeneğine katılım düzeylerinin orta derecede olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 6.17. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Yağlık Zeytin Üretim Öngörüsüne Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Gelecekte üretmeye devam edeceğim	4.47 (0.506)	4.24 (1.088)	4.19 (1.172)	4.28 (1.014)
Çevreme tavsiye ediyorum	4.39 (0.964)	4.40 (1.009)	4.19 (1.172)	4.32 (1.055)
Ürüne göre ekipmanlarımı geliştireceğim	3.83 (1.363)	3.94 (1.281)	3.46 (1.475)	3.75 (1.377)
Gelecekte yağlık zeytin üretim alanı payını artıracam	3.14 (1.710)	3.73 (1.494)	3.23 (1.604)	3.42 (1.597)

Çiftçi tutumlarına yönelik ifadeler; çiftçilikte kişisel kazanım, yasal düzenlemeler, çiftçilik konusundaki karamsarlık, çiftçilikte açıklık, mali risk, çevreyi koruma ve kimyasal kullanımı ve politika bilgi aktarımıyla ilgili ifadeler başlıkları altında toplanmaktadır.

Araştırma bölgesindeki üreticilerin çiftçilikten sağladıkları kişisel kazanımlarla ilgili ifadelerle katılım düzeylerini belirleyen seçenekler Çizelge 6.18’de verilmiştir. Bergama, Tire ve Torbalı ilçelerinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin “en iyi ürünü üretmek önemlidir” (4.54), “başarılı çiftçilik için planlama yapmak gerekir” (4.46) ve “çiftçiler kendi kararlarını kendileri verirler” (4.48) seçeneklerine katılım düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırma bölgesindeki yapılan görüşmelerde üreticiler üretim yaparken, üretim ve işletmelerine dair kararlarını kendi istek ve bilgileri doğrultusunda yönlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 6.18. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çiftçilikte Kişisel Kazanımla İlgili İfadelerle Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
En iyi ürünü üretmek önemlidir	4.47 (0.774)	4.52 (0.800)	4.62 (0.530)	4.54 (0.709)
Başarılı çiftçilik için planlama yapmak gerekir	4.44 (0.969)	4.44 (0.838)	4.48 (0.804)	4.46 (0.854)
Çiftçilik gurur duyulacak bir iştir	4.19 (1.064)	4.59 (0.909)	4.46 (0.828)	4.45 (0.929)
Tarımsal uygulamalar hakkındaki yayınları takip etmek önemlidir	4.47 (0.560)	4.35 (0.744)	4.10 (0.955)	4.29 (0.797)
Çiftçiler sigorta yaptırmalıdır	4.17 (0.941)	3.83 (1.212)	3.71 (1.285)	3.87 (1.187)
Çiftçilik iyi yönetilmesi gereken bir iştir	4.39 (0.688)	4.40 (0.493)	4.33 (0.734)	4.37 (0.628)
Çiftçiler kendi kararlarını kendileri verirler	4.53 (0.696)	4.27 (0.865)	4.69 (0.466)	4.48 (0.729)

Üreticilerin yasal düzenlemeler katılım düzeylerinin incelendiği ifadelerle Çizelge 6.19’da yer verilmiştir. Üreticilerin “son yıllarda uygulanan tarım politikaları uygundur” (2.56) ifadesine katılım düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır. Bergama ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin “tarımda fazla bürokratik işlem yoktur” (2.72) seçeneğine katılım düzeyleri düşük iken Tire (3.60) ve Torbalı ilçelerindeki (3.71) üreticilerin katılım düzeylerinin orta seviyede olduğu görülmektedir. Üreticilerin “tarım politikalarındaki değişiklikler hükümet tarafından açıkça ilan edilmelidir”(4.44) seçeneğine katılım düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 6.19. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Yasal Düzenlemelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Son yıllarda tarım politikaları uygundur	1.97 (1.541)	2.52 (1.645)	3.00 (1.738)	2.56 (1.688)
Tarımda fazla bürokratik (evrak, kırtasiye vb.) işlem yoktur	2.72 (1.485)	3.60 (1.289)	3.71 (1.375)	3.43 (1.416)
Tarımsal teşvikler ve desteklemeler için başvuru yapmak kolaydır	3.25 (1.422)	3.92 (1.261)	3.71 (1.433)	3.69 (1.377)
Tarım politikalarındaki değişiklikler hükümet tarafından açıkça ilan edilmelidir	4.53 (0.506)	4.44 (0.912))	4.38 (0.953)	4.44 (0.846)

Araştırma bölgesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin çiftçilik konusunda karamsarlık ile ilgili ifadelerle katılım düzeylerinin incelendiği seçenekler Çizelge 6.20’de verilmiştir. Üreticilerin “imkanım olsa tarımı bırakmak isterim” (2.85) seçeneğine katılım düzeylerinin düşük seviyede olduğu, “çiftçi çocukları çiftçilik yapmak istememektedir” (4.21) seçeneğine katılım düzeylerinin ise yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırma bölgesindeki yapılan görüşmelerde, üreticiler kendi çocuklarının ya da yöredeki gençlerin çiftçilik yapmama yönünde bir eğilimleri olduğunu, il veya ilçe merkezinde asgari ücretli bir işte çalışmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 6.20. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çiftçilik Konusundaki Karamsarlık İfadelerine Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
İmkanım olsa tarımı bırakmak isterim	2.86 (1.759)	3.13 (1.727)	2.52 (1.674)	2.85 (1.726)
Diğer meslekler çiftçilikten daha iyidir	3.25 (1.841)	3.24 (1.692)	2.81 (1.621)	3.09 (1.622)
Gelecekte çiftçi gelirlerinin azalacağı kesindir	4.39 (0.871)	4.00 (1.380)	3.83 (1.396)	4.03 (1.293)
Çiftçi çocukları çiftçilik yapmak istememektedir	4.36 (0.990)	4.14 (1.281)	4.17 (1.167)	4.21 (1.174)
Risk almayı sevmeyen bir yapım vardır	3.06 (1.851)	3.16 (1.568)	2.87 (1.547)	3.03 (1.627)

Üreticilerin çiftçilikte açıklıkla ilgili ifadelerle katılım düzeyleri Çizelge 6.21’ de verilmiştir. Üreticilerin “yetkililerin ara sıra işletmenizi ziyaret etmesi önemlidir” (4.49) seçeneğine katılım düzeylerinin yüksek, “çiftçilikte modern kayıt tutma sistemlerinin önemi yoktur” (2.63) seçeneğine katılımlarının düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. (Yöredeki üreticilerin modern kayıt tutma sistemini

önemsediklerini fakat işletmeye dair kayıtları çok fazla tutmadıklarını belirtmişlerdir).

Çizelge 6.21. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çiftçilikte Açıklıkla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Yetkililerin ara sıra işletmenizi ziyaret etmesi önemlidir	4.31 (1.037)	4.43 (0.837)	4.69 (0.506)	4.49 (0.807)
Tarımla ilgili kararları vermeden önce profesyonel danışmanlarla görüşmek gereklidir	4.08 (1.131)	4.33 (1.122)	4.35 (0.947)	4.28 (1.066)
Çiftçilikte modern kayıt tutma sistemlerinin önemi yoktur	2.53 (1.699)	2.54 (1.730)	2.81 (1.681)	2.63 (1.699)
Diğer tarım işletmelerini ziyaret etmek onların üretim yöntemlerini görmek açısından önemlidir	3.47 (1.424)	4.16 (1.050)	3.77 (1.423)	3.86 (1.301)
Üretimle ilgili kararlar sadece çiftçinin kendisi tarafından verilmelidir	4.42 (1.231)	4.06 (1.176)	4.19 (1.138)	4.19 (1.112)
Tarımsal uygulamalar hakkında yayınları okumak önemlidir	4.17 (1.231)	4.25 (0.842)	4.13 (0.929)	4.19 (0.971)

Bergama ilçesinde (4.08) ve Tire ilçesinde (4.14) yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin “çiftçilere düşük faizli devlet kredileri verilmelidir” seçeneğine katılım düzeyleri yüksek iken, Torbalı ilçesindeki üreticilerin katılım düzeylerinin (3.31) orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bergama ilçesindeki üreticilerin “çiftçilikte parasal riskler almak gerekir” (3.33) seçeneğine katılım düzeyleri orta seviyede iken, Tire (2.83) ve Torbalı ilçelerindeki (2.15) üreticilerin katılım düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir (Çizelge 6.22).

Çizelge 6.22. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Mali Riskle İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
İhtiyaç duyulacak sermayenin önemli bir bölümü kredi olarak alınabilmelidir	3.75 (1.538)	3.79 (1.310)	2.37 (1.597)	3.29 (1.607)
Çiftçilikte parasal riskler almak gerekir	3.33 (1.673)	2.83 (1.642)	2.15 (1.474)	2.72 (1.647)
Çiftçilikte kısa vadeli krediler önemlidir	2.56 (1.796)	2.08 (1.506)	1.46 (1.244)	1.98 (1.547)
Çiftçilere düşük faizli devlet kredileri verilmelidir	4.08 (1.079)	4.14 (1.148)	3.31 (1.663)	3.84 (1.381)
Kredi kullanmak çiftçilik için iyi değildir	3.58 (1.381)	3.48 (1.413)	3.52 (1.603)	3.52 (1.464)

Araştırma bölgesindeki üreticilerin çevreyi koruma ve kimyasal kullanımıyla ilgili seçeneklere katılım düzeyleri Çizelge 6.23’ te verilmiştir. Üreticilerin “bitkiler ve hayvanlar insanlar kadar var olma hakkına sahiptir” (4.39), “farklı yöntemler kullanarak gübre ve ilaç kullanımını azaltmak önemlidir” (4.01) seçeneklerine katılım düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Üreticiler aslında üretimde sürdürülebilirlik olması için iyi tarım ve organik tarım uygulamalarının gerekliliğinin farkında olduklarını ve bu yönde yapılacak çalışmaları takip etmek istediklerini belirtmişlerdir. Üreticilerin “organik tarım geçici bir hevestir” (2.53) ve “çevre sorunları gereğinden fazla abartılmaktadır” (2.56) seçeneklerine katılım düzeylerinin düşük olmasının bir önceki yargıyı desteklediğini ifade etmek mümkün olacaktır.

Çizelge 6.23. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çevreyi Koruma ve Kimyasal Kullanımıyla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Farklı yöntemler kullanarak gübre ve ilaç kullanımını azaltmak önemlidir	3.86 (0.833)	4.14 (0.913)	3.96 (1.120)	4.01 (0.973)
Uygun zaman ve dozda kimyasal mücadele faydalıdır	3.67 (1.352)	3.81 (1.293)	3.60 (1.390)	3.70 (1.336)
Organik tarım geçici bir hevestir	2.42 (1.538)	2.81 (1.822)	2.27 (1.682)	2.53 (1.716)
İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak için doğal çevrede değişiklik yapma hakkına sahiptir	3.08 (1.273)	3.41 (1.421)	3.15 (1.673)	3.25 (1.479)
İnsanların doğaya müdahale etmesi genellikle felaket getiren sonuçlar doğurur	3.89 (0.919)	3.86 (1.045)	4.04 (1.084)	3.93 (1.027)
İnsan zekâsı dünyayı yaşanmaz hale sokmaz	2.69 (1.283)	3.00 (1.257)	2.90 (1.524)	2.89 (1.357)
İnsanlar genellikle doğal çevreyi suiistimal etmektedir	3.81 (0.951)	3.79 (1.138)	3.81 (1.237)	3.80 (1.126)
Dünyada bol miktarda kaynak var. Yeter ki insanlar bunları nasıl kullanacağını öğrensinsin	3.94 (1.094)	3.98 (1.184)	3.79 (1.405)	3.91 (1.240)
Bitkiler ve hayvanlar insanlar kadar var olma hakkına sahiptir	4.44 (0.607)	4.27 (0.937)	4.50 (0.672)	4.39 (0.783)
Doğanın dengesi sanayileşmenin olumsuz etkileriyle başa çıkabilecek kadar güçlüdür	3.39 (1.517)	3.25 (1.513)	3.12 (1.451)	3.24 (1.486)
İnsanoğlu özel yeteneklerine rağmen hala doğa kanunlarına tabidir	3.97 (0.941)	3.92 (1.052)	3.94 (0.938)	3.94 (0.981)
Çevre sorunları gereğinden fazla abartılmaktadır	2.19 (1.348)	2.79 (1.557)	2.54 (1.448)	2.56 (1.481)
Dünya sınırlı kaynakları olan bir yerdir	3.19 (1.489)	3.00 (1.586)	3.21 (1.637)	3.12 (1.574)
Dünyanın dengesi çok narindir ve kolayca bozulur	3.64 (0.961)	3.65 (1.138)	3.08 (1.467)	3.45 (1.247)
İnsanlar eninde sonunda doğanın nasıl işlediğini göreceklerdir	3.67 (0.986)	3.84 (1.050)	3.50 (1.365)	3.68 (1.157)
Her şey böyle devam ederse kısa zamanda ekolojik bir felaketle karşı karşıya kalınacaktır	3.81 (1.009)	3.87 (1.100)	3.27 (1.523)	3.65 (1.266)

Bergama ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin “politika değişiklikleri hakkında bilgiler yetersizdir” (4.14) ve “mevcut yasal düzenlemelerin ne olduğunu yetkililer bile bilmiyordur” (4.42) ifadelerine katılım düzeylerinin yüksek olduğu, Tire ve Torbalı ilçelerindeki üreticilerin katılım düzeylerinin orta derecede olduğu görülmektedir (Çizelge 6.24).

Çizelge 6.24. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Politika Bilgi Aktarımıyla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Politika değişiklikleri hakkında bilgiler yetersizdir	4.14 (0.833)	3.76 (1.341)	3.40 (1.587)	3.73 (1.356)
Genel tarım politikasının amaçları açık/net değildir	4.00 (0.926)	3.71 (1.408)	3.40 (1.587)	3.68 (1.388)
Mevcut yasal düzenlemelerin ne olduğunu yetkililer bile bilmiyordur	4.42 (0.806)	3.41 (1.552)	3.42 (1.625)	3.66 (1.492)

Çiftçi amaçlarına yönelik ifadeler; çiftçilikte başarıyla ilgili ifadeler, sürdürülebilirlik ile ilgili ifadeler, yaşam kalitesiyle ilgili ifadeler, statü ile ilgili ifadeler ve tarım dışı iş ile ilgili ifadeler başlıkları altında toplanmıştır.

Çiftçilikte başarı ile ilgili seçeneklere katılım düzeyleri Çizelge 6.25’te verilmiştir. Üreticilerin, “kendi kaynaklarını kullanmak önemlidir” (4.52) ve “mümkün olan en yüksek kârı elde etmek önemlidir” (4.65) seçeneklerine katılım düzeylerinin yüksek, “işletmenin küçük olması iyidir” (1.95) seçeneğine katılım düzeyinin ise düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Yöredeki üreticiler yağlık zeytin üretim alanını büyütmek istediklerini fakat bunun için maddi imkanlarının yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Çizelge 6.25. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Çiftçilikte Başarıyla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Kendi kaynaklarını kullanmak önemlidir	4.61 (0.494)	4.48 (0.737)	4.50 (0.852)	4.52 (0.729)
Mümkün olan en yüksek kârı elde etmek önemlidir	4.61 (0.549)	4.67 (0.648)	4.65 (0.837)	4.65 (0.695)
Mümkün olduğu kadar az borçlanmak gerekir	4.58 (0.604)	4.49 (0.821)	4.38 (0.867)	4.48 (0.790)
İşletmenin küçük olması iyidir	2.14 (1.693)	1.68 (1.330)	2.15 (1.577)	1.95 (1.516)
Çiftçilikte riski en aza indirmek önemlidir	4.08 (0.770)	4.14 (0.981)	4.06 (1.074)	4.10 (0.964)
Uygun alet ekipmana sahip olmak önemlidir	4.58 (0.500)	4.32 (0.668)	4.56 (0.502)	4.46 (0.586)
Üretimde yeni çeşitleri denemek önemlidir	4.39 (0.688)	4.24 (1.011)	3.87 (1.344)	4.15 (1.092)

Araştırma bölgesindeki üreticilerin sürdürülebilirlikle ilgili ifadeler katılımları Çizelge 6.26’da verilmiştir. Üreticilerin sürdürülebilirlikle ilgili ifadeler katılımları düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. En yüksek katılım düzeyinin “araziyi teslim aldığınız gibi iyi halde bırakmak gerekir” (4.57) ifadesi olduğu saptanmıştır. Yöredeki üreticiler, atalarından-dedelerinden miras kalan araziye kendilerinden sonra gelecek olan nesillere onların da üretimi sürdürebilecek bir şekilde bırakmalarının gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 6.26. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Sürdürülebilirlik İle İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Kimyasalları çok az kullanmak gerekir	4.22 (0.959)	4.37 (0.725)	4.48 (0.610)	4.37 (0.754)
Araziyi teslim aldığınız gibi iyi halde bırakmak gerekir	4.64 (0.487)	4.52 (0.564)	4.58 (0.499)	4.57 (0.523)
Münavebe yapmak gerekir	4.19 (0.856)	4.19 (0.877)	3.85 (1.392)	4.07 (1.084)
Aşırı toprak işlememek gerekir	4.14 (0.762)	4.37 (0.747)	4.44 (0.502)	4.34 (0.682)

Araştırma bölgesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin kendilerinin ve ailelerinin yaşam kalitesi ile ilgili düşüncelerini ifade edebilmeleri için üç değişik seçenek sunulmuştur. Üreticilerin “ailenin yaşam standardını yükseltmek gerekir” (4.61) seçeneğine katılım düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır (Çizelge 6.27).

Çizelge 6.27. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Yaşam Kalitesiyle İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Ailenin yaşam standardını yükseltmek gerekir	4.67 (0.632)	4.54 (0.502)	4.65 (0.520)	4.61 (0.541)
Çiftçiliğin dışında diğer uğraşlara sahip olmak önemlidir	4.37 (0.808)	4.08 (1.052)	4.06 (1.178)	4.14 (1.049)
Aile ile zaman geçirmek önemlidir	4.42 (0.649)	4.35 (0.883)	4.38 (0.745)	4.38 (0.781)

Üreticilerin statü ile ilgili ifadelere katılım düzeyleri Çizelge 6.28’de görülmektedir. Üreticilerin “toplumdaki diğer çiftçilerin saygısını kazanmak gerekir” (4.44) seçeneğine katılım düzeyleri yüksek iken, “üretici örgütlerinde görev almak gerekir” (3.14) seçeneğine katılım düzeylerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 6.28. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Statü İle İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Ne olursa olsun tarıma devam etmek gerekir	4.36 (0.899)	4.19 (1.318)	4.29 (1.242)	4.26 (1.198)
Üretici örgütlerinde görev almak gerekir	3.50 (1.464)	3.17 (1.690)	2.85 (1.696)	3.14 (1.649)
Toplumdaki diğer çiftçilerin saygısını kazanmak gerekir	4.47 (0.878)	4.48 (0.759)	4.37 (0.929)	4.44 (0.845)
Festivallere katılmak ve ödül kazanmak gerekir	4.22 (1.045)	4.02 (0.959)	4.00 (1.252)	4.06 (1.085)

Çizelge 6.29’ da üreticilerin tarım dışı iş ile ilgili ifadelere katılım düzeyleri görülmektedir. Bergama ilçesindeki üreticilerin “çiftçiliğin dışında farklı alanlarda çalışmak önemlidir” (4.50) ifadesine katılım düzeyleri yüksek iken, Torbalı ilçesindeki üreticilerin aynı ifadeye orta düzeyde katıldıkları görülmektedir. Bergama (4.06) ve Tire ilçesindeki (4.16) üreticilerin “yeni tarımsal yatırımlar yapmak önemlidir” ifadelerine katılım düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırma bölgesindeki üreticilerin önemli bölümünün (%60) tarım dışı gelirin olduğu Çizelge 6.2’de belirtilmişti. Üreticiler tarımsal faaliyetlerden yeterli gelir sağlayamadıkları ve aile ihtiyaçlarını gerektiği gibi karşılayamadıkları için çiftçilik dışında farklı gelir kaynaklarının olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Çizelge 6.29. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Tarım Dışı İş İle İlgili İfadeler Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Çiftçiliğin dışında farklı alanlarda çalışmak önemlidir	4.50 (0.655)	3.81 (1.318)	3.62 (1.623)	3.91 (1.353)
Tarıma devam etmek için mutlaka tarım dışı iş yapmak gerekir	3.83 (1.298)	3.41 (1.520)	3.40 (1.612)	3.51 (1.505)
Yeni tarımsal yatırımlar yapmak önemlidir	4.06 (1.094)	4.16 (0.902)	3.75 (1.356)	3.99 (1.128)

Araştırma bölgesindeki üreticilerin çiftçi amaçlarına yönelik ifadeler katılımları düzeyleri belirlenmiştir. Üreticilerin üretim odaklı davranışla ilgili ifadeler katılımları düzeyleri Çizelge 6.30’da verilmiştir. Üreticilerin “işletmemin başarısını izlerim” (4.42) ifadesine katılımları düzeyleri yüksek iken, “gelir-gider kayıtlarını tutarım” (2.28) ifadesine katılımları düzeylerinin düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 6.30. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Üretim Odaklı Davranışla İlgili İfadeler Katılımları Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
İşletmemin başarısını izlerim	4.42 (0.906)	4.33 (0.950)	4.54 (0.699)	4.42 (0.860)
Tarımsal faaliyetler yaparken hedefler koyarım	4.06 (1.094)	3.97 (1.191)	3.77 (1.490)	3.92 (1.324)
Yeni tarım teknikleri kullanırım	3.86 (1.268)	3.63 (1.248)	3.42 (1.363)	3.62 (1.295)
Gelir- Gider kayıtlarını tutarım	2.67 (1.707)	2.33 (1.616)	1.94 (1.564)	2.28 (1.634)

Araştırma bölgesindeki üreticilerin stresli davranışlarla ilgili ifadeler katılımları düzeyleri Çizelge 6.31’de görülmektedir. Bergama ilçesinde üreticilerin “işletmenizin parasal ihtiyaçlarını karşılamak zordur” (4.19) ifadesine katılımları yüksek düzeyde iken, Tire (3.71) ve Torbalı (2.85) ilçesindeki üreticilerin katılımları düzeylerinin orta derecede olduğu belirlenmiştir. Araştırma bölgesindeki üreticiler, yağlık zeytin üretiminde en fazla zamanın hasat döneminde harcadığını ve bu sürenin de iki üç ay devam ettiğini, diğer dönemlerde arazide yoğun bir şekilde zamanlarını geçirmediğini belirtmişlerdir. Bu sebeple yöredeki üreticilerin “tanıdık ve dostlarla görüşmek için zaman bulamıyorum” (2.50) ifadesine katılımları düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 6.31. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Stresli Davranışlarla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
İşletmenizin parasal ihtiyaçlarını karşılamak zordur	4.19 (1.037)	3.71 (1.300)	2.85 (1.406)	3.53 (1.380)
Son 10 yılda maddi durumumda düşüş oldu	3.64 (1.606)	3.32 (1.574)	2.65 (1.725)	3.17 (1.671)
Son beş yılda işletmenizin borçlarında artış oldu	3.00 (1.673)	3.37 (1.429)	2.12 (1.567)	2.85 (1.624)
Tanıdık ve dostlarla görüşmek için zaman bulamıyorum	2.36 (1.552)	2.87 (1.611)	2.15 (1.638)	2.50 (1.628)

Araştırma bölgesindeki üreticilerin işletme geliştirme davranışıyla ilgili ifadeler katılıma düzeyleri Çizelge 6.32’de verilmiştir. Üreticilerin “son beş yılda işlediğim arazi miktarı arttı” (1.58) ve “son beş yılda işletmede büyük bir yatırım yaptım” (1.59) seçeneklerine katılım düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.32. İşletme Geliştirme Davranışıyla İlgili İfadelere Katılım Düzeyi

	Bergama	Tire	Torbalı	Genel
Önümüzdeki beş yılda işletmeyi geliştirmeye yönelik bir planım var	2.61 (1.777)	3.02 (1.631)	2.29 (1.564)	2.67 (1.664)
Son beş yılda işlediğim arazi miktarı arttı	1.72 (1.427)	1.79 (1.494)	1.23 (0.831)	1.58 (1.303)
Son beş yılda çiftçilikten elde ettiğiniz gelir arttı	1.53 (1.207)	1.92 (1.473)	1.48 (1.196)	1.68 (1.329)
Son beş yılda işletmede büyük bir yatırım yaptım	1.72 (1.386)	1.78 (1.361)	1.27 (0.888)	1.59 (1.240)

6.5 Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Tarımsal Üretim Yapma Amaçları

Üretim aşamasında amaçlara göre karar verilmesi önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda çiftçilerin amaç önceliklerinin belirlenmesi de önem arz etmektedir (Günden ve Miran 2008). Çiftçi amaçlarının belirlenmesi ekonomik davranışların tahmininde, işletme modellerinin oluşturulmasında, üretimde verimliliğin artırılmasında, çiftçinin üretim periyodu boyunca istikrarlı davranmasında önemli katkılar sağlamaktadır (İkikat ve ark.,2011).

Araştırma yöresindeki üreticilere daha önce yapılan çalışmalardan yararlanılarak belirlenen sekiz amaç sunulmuştur. Bu çalışmada üretici amaçlarının;

- Mevcut araziye iyi bakmak,
- Hayat standardını yükseltmek,
- En az çevre kirliliği,
- Tüketicileri korumak,
- Aile besin ihtiyaçlarını karşılamak,
- Tarımı meslek olarak icra etmek,
- Mevcut nakit sermayeyi, kendi zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek,
- Ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak, olduğu varsayılmıştır.

Araştırmanın bu bölümünde yörede yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin, belirlenen tarımsal üretimle ilgili sahip olabilecekleri olası amaçların içinden kendileri için en önemli ve en önemsiz olarak gördüklerini seçmeleri istenmiştir. Yapılan değerlendirmede çizelgelerde yer alan Best-Worst değerlerinin ortalamaları kullanılmış olup en büyük pozitif değere sahip olan özellik en önemli, en küçük negatif değere sahip olan özellik ise en önemsiz olarak yorumlanmıştır.

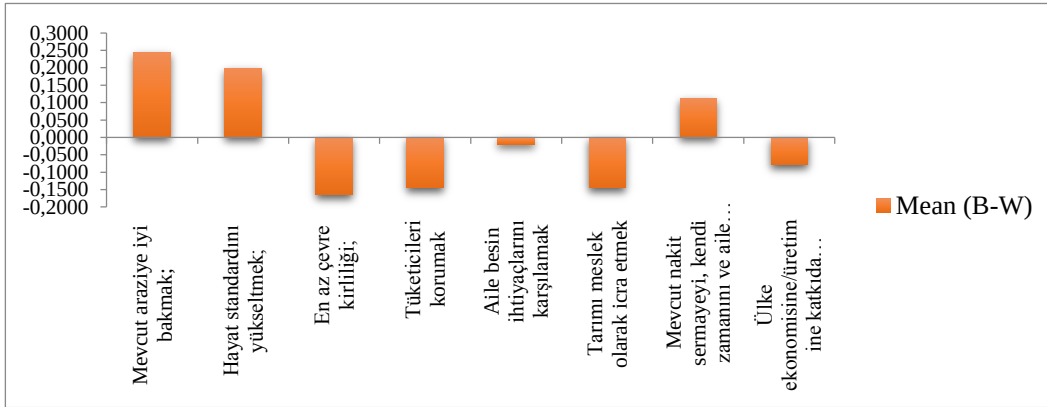
Üreticiler tarımsal üretim yaparken kendilerine en yakın amacın “mevcut araziye iyi bakmak” (0.2434), kendilerine en uzak gelen amacın ise “en az çevre kirliliği” (-0.16545) seçeneği olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 6.33)

Erzurum ilinde yapılan araştırmada çiftçilerin tarımsal üretim yaparken ilk olarak “borçları azaltmak” ikinci olarak “ailenin ihtiyacını karşılamak” ve üçüncü

sırada da “araziyi korumak” amacına yer verdikleri belirlenmiştir (İkikat ve ark., 2011). İzmir ilinde yapılan çalışmada, çiftçilerin tarımsal üretim yaparken “mevcut araziyi korumak” amacına birinci sırada yer verdikleri saptanmıştır. (Günden ve Miran 2007). Ege bölgesinde yapılan bir çalışmada da, çiftçilerin “hayat standartlarının yükseltilmesi” seçeneğini en önemli amaç olarak seçtikleri belirlenirken, “tüketicileri korumak” ve “en az çevre kirliliği” amaçlarının çiftçilerin amaçlarına en uzak amaçlar olduğu belirlenmiştir (Eralp ve ark., 2015)

Çizelge 6.33. Araştırma Bölgesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

Amaçlar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/W*100
Mevcut araziye iyi bakmak	53	16	37	1.82	86.77	0.2434	231.25
Hayat standardını yükseltmek	39	9	30	2.08	99.24	0.1974	333.33
En az çevre kirliliği	3	28	-25	0.33	15.60	-0.1645	-89.29
Tüketicileri korumak	3	25	-22	0.35	16.51	-0.1447	-88.00
Aile besin ihtiyaçlarını karşılamak	17	20	-3	0.92	43.95	-0.0197	-15.00
Tarımı meslek olarak icra etmek	6	28	-22	0.46	22.07	-0.1447	-78.57
Mevcut nakit sermayeyi, kendi zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek	22	5	17	2.10	100.00	0.1118	340.00
Ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak	8	20	-12	0.63	30.15	-0.0789	-60.00

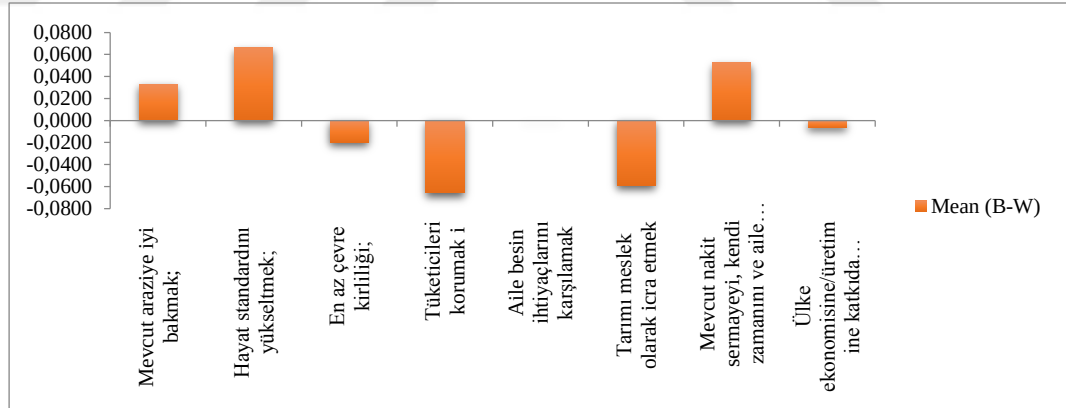
Şekil 6.1. Araştırma Bölgesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar.

Bergama ilçesindeki üreticiler kendilerine en yakın amacın “hayat standardını yükseltmek” ve ikinci amacın “mevcut nakit sermayeyi, kendi

zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek” olduğunu belirtmişlerdir. Bergama ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin üretim yaparken kendi amaçlarına en uzak amacın ise “tüketicileri korumak” ve “tarımı meslek olarak icra etmek olduğu” belirlenmiştir (Çizelge 6.34)

Çizelge 6.34. Bergama İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

Amaçlar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/W*100
Mevcut araziye iyi bakmak	11	6	5	1.354	64.550	0.0329	83.333
Hayat standardını yükseltmek	10	0	10			0.0658	
En az çevre kirliliği	0	3	-3			-0.0197	
Tüketicileri korumak	0	10	-10			-0.0658	
Aile besin ihtiyaçlarını karşılamak	3	3	0	1.000	47.673	0.0000	0.000
Tarımı meslek olarak icra etmek	1	10	-9	0.316	15.076	-0.0592	-90.000
Mevcut nakit sermayeyi, kendi zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek	8	0	8			0.0526	
Ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak	3	4	-1	0.866	41.286	-0.0066	-25.000

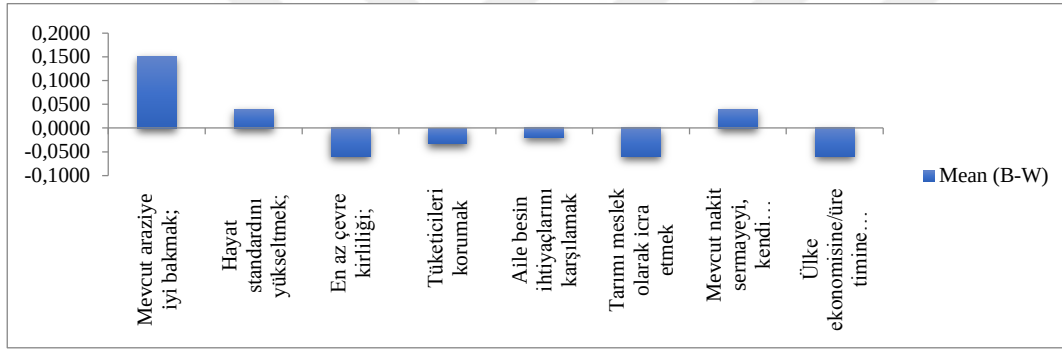

Şekil 6.2. Bergama İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar.

Tire ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan işletme sahiplerinin tarımsal üretim yapar iken kendi amaçlarına en yakın buldukları amaç “mevcut araziye iyi bakmak” iken, en uzak amaçların ise “en az çevre kirliliği”, “tarımı meslek olarak icra etmek” ve ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak” amaçları olduğu belirlenmiştir (Çizelge 6.35).

Çizelge 6.35. Tire İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

Amaçlar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/W*100
Mevcut araziye iyi bakmak	27	3	24	3	143.019	0.157	800
Hayat standardını yükseltmek	12	6	6	1.4142	67.419	0.039	100
En az çevre kirliliği	2	12	-10	0.4082	19.462	-0.065	-83.33
Tüketicileri korumak	1	6	-5	0.4082	19.462	-0.032	-83.33
Aile besin ihtiyacını karşılamak	9	12	-3	0.8660	41.286	-0.019	-25
Tarımı meslek olarak icra etmek	0	9	-9			-0.059	
Elindeki parayı, kendi zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek	10	3	7	1.8257	87.038	0.046	233.33
Ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak	4	14	-10	0.5345	25.482	-0.065	-71.42

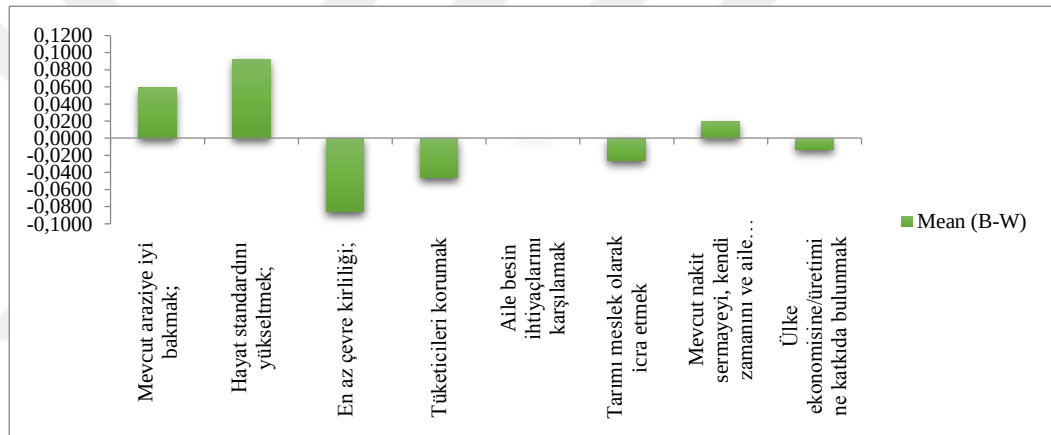

Şekil 6.3. Tire İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

Torbalı ilçesindeki üreticilerin tarımsal üretim yaparken kendilerine en yakın buldukları amaç “hayat standardını yükseltmek” iken, “en az çevre kirliliği” tarımsal üretim yapma amaçlarına en uzak amaç olarak belirlenmiştir (Çizelge 6.36).

Çizelge 6.36. Torbalı İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

Amaçlar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/W*100
Mevcut araziye iyi bakmak	15	7	8	1.46	69.79	0.0526	114.29
Hayat standardını yükseltmek	17	3	14	2.38	113.48	0.0921	466.67
En az çevre kirliliği	1	13	-12	0.28	13.22	-0.0789	-92.31
Tüketicileri korumak	2	9	-7	0.47	22.47	-0.0461	-77.78
Aile besin ihtiyaçlarını karşılamak	5	5	0	1.00	47.67	0.0000	0.00
Tarımı meslek olarak icra etmek	5	9	-4	0.75	35.53	-0.0263	-44.44
Mevcut nakit sermayeyi kendi zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek	4	2	2	1.41	67.42	0.0132	100.00
Ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak	1	2	-1	0.71	33.71	-0.0066	-50.00

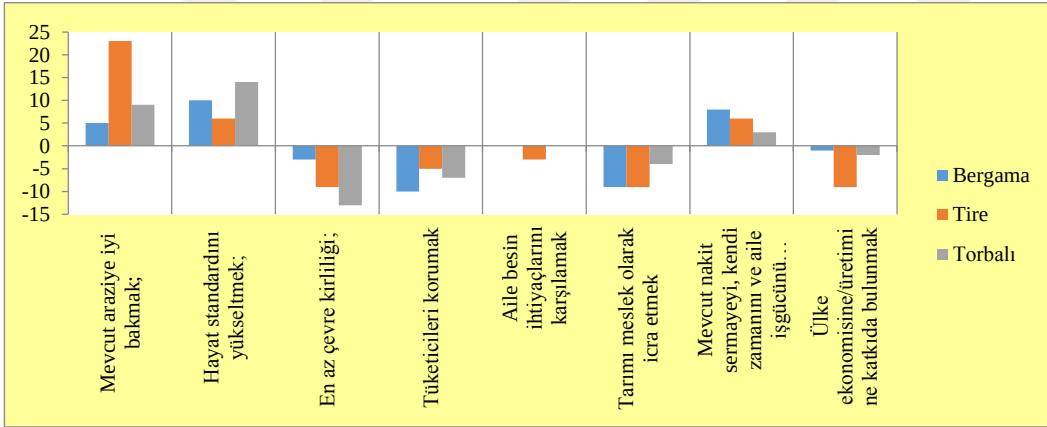

Şekil 6.4. Torbalı İlçesindeki Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar.

İlçelere göre üreticilerin tarımsal üretimle ilgili sahip olabilecekleri olası amaçların kıyaslanması Çizelge 6.53’de görülmektedir. Bergama ilçesindeki üreticilerin tarımsal üretim yaparken kendilerine en yakın buldukları amaç “hayat standardını yükseltmek” iken, Tire ve Bergama ilçelerindeki üreticiler kendilerine en yakın buldukları amacın “mevcut araziye iyi bakmak” amacı olduğunu belirtmişlerdir. Bergama ilçesindeki üreticiler tarımsal üretim yaparken kendilerine en uzak gelen amacın “tüketicileri korumak” ifadesi olduğunu belirtirken, Tire ve Torbalı ilçelerindeki üreticilerin, tarımsal üretim yapma amaçları içinde kendilerine en uzak amacın “en az çevre kirliliği” ve “ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak” ifadeleri olduğu saptanmıştır (Çizelge 6.37).

Çizelge 6.37. İlçelere Göre Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

Amaçlar	Bergama	Tire	Torbalı
Mevcut araziye iyi bakmak;	5	24	8
Hayat standardını yükseltmek	10	6	14
En az çevre kirliliği	-3	-10	-12
Tüketicileri korumak	-10	-5	-7
Aile besin ihtiyaçlarını karşılamak	0	-3	0
Tarımı meslek olarak icra etmek	-9	-9	-4
Mevcut nakit sermayeyi, kendi zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek	8	7	2
Ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak	-1	-10	-1

Şekil 6.5. İlçelere Göre Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

T.C Tarım ve Orman Bakanlığı'nın kırsal kalkınma destekleri kapsamında genç çiftçi projelerinin desteklenmesi hakkında uygulama rehberinin 'i' maddesinde "genç çiftçi": Kırsal alanda ikamet eden 18-40 yaş aralığında tarımsal faaliyet gösteren ve göstermek isteyen gerçek kişiler olarak tanımlanmaktadır (tarim.gov.tr, 2017).

Araştırma bölgesindeki üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre; 40 yaş altı ve 40 yaş üstü üreticiler, eğitim durumuna göre 0-5 yıl, 6-8 yıl ve 9 yılın üzerinde eğitim görenler, yağlık zeytin üretim deneyimine göre 20 yıl altı ve 20 yıl üstünde deneyimleri olanlar ve herhangi bir tarımsal kooperatife ortak olup-olmama durumları şeklinde gruplandırılmıştır.

Üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre, tarımsal üretimle ilgili sahip olabilecekleri olası amaçlar Çizelge 6.38’de incelenmiştir. “Aile besin ihtiyaçlarını karşılamak” her iki yaş grubunda, 6-8 yıl arasında eğitim görmüş grupta ve 20 yıl üstü deneyime sahip üreticilerde birinci sırada tercih edilmektedir. 20 yılın altında üretim tecrübesi olan 0-5 yıl arasında eğitim görmüş grupta ve kooperatif ortaklığı bulunmayan üreticilerde ise “mevcut araziye iyi bakmak” üretim amaçları içinde en önemli unsur olarak seçilmiştir. Eğitim süresi 9 yıldan fazla olan ve herhangi bir kooperatife ortak olan üreticilerin ise “hayat standardını yükseltmek” amacını birinci sırada tercih ettikleri belirlenmiştir.

Çizelge 6.38. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

Amaçlar	Yaş (Yıl)		Eğitim (Yıl)			Deneyim (Yıl)		Koop. Ortaklığı	
	0-40	40+	0-5	6-8	9+	0-20	20+	Ortak	Değil
Mevcut araziye iyi bakmak	-2	-1	29	2	6	2	-5	13	24
Hayat standardını yükseltmek	1	2	24	-2	8	1	2	14	16
En az çevre kirliliği;	0	-2	-20	-1	-4	0	-2	-10	-15
Tüketicileri korumak	0	0	-18	0	-4	0	0	-7	-15
Aile besin ihtiyaçlarını karşılamak	5	33	-4	3	-2	1	37	-5	2
Tarımı meslek olarak icra etmek	0	0	-17	-2	-3	0	0	-8	-14
Mevcut nakit sermayeyi, kendi zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek	0	0	18	0	-1	0	0	8	9
Ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak	0	-3	-12	0	0	0	-3	-5	-7

Araştırma bölgesinde incelenen farklı büyüklükteki işletmelerin uygulanacak bir politikada dikkate alınacak unsurlara tepkilerinin farklı olacağı düşünüldüğünden işletmeler büyüklükleri kartillerine göre gruplara ayrılmıştır. 0-13 dekar arası işletmeler birinci grup, 13.01-38 dekar arası işletmeler ikinci grup ve 38.01 dekar ve üzeri işletmeler üçüncü grup işletmeleri oluşturmuştur.

Arazi gruplarına göre üreticilerin tarımsal üretim ile ilgili sahip olabilecekleri olası amaçlar incelendiğinde bütün arazi gruplarında üreticilerin “aile besin ihtiyaçlarını karşılamak” seçeneğini en önemli unsur olarak gördükleri belirlenmiştir. Birinci grup işletmelerde “mevcut araziye iyi bakmak”, “en az çevre kirliliği” ve “ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak”, ikinci grup

işletmelerde “aile besin ihtiyaçlarını karşılamak” dışında kalan bütün amaçlar, üçüncü grup işletmelerde ise “mevcut araziye iyi bakmak” ve “ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak” amaçlarının ise en önemsiz amaçlar olarak buldukları belirlenmiştir (Çizelge 6.39).

Çizelge 6.39. Arazi Büyüklüklerine Göre Üreticilerin Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

Amaçlar	1.Grup	2. Grup	3. Grup
Mevcut araziye iyi bakmak	-2	0	-1
Hayat standardını yükseltmek;	2	0	1
En az çevre kirliliği;	-2	0	0
Tüketicileri korumak	0	0	0
Aile besin ihtiyaçlarını karşılamak	15	18	5
Tarımı meslek olarak icra etmek	0	0	0
Mevcut nakit sermayeyi, kendi zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek	0	0	0
Ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak	-2	0	-1

Araştırma bölgesindeki üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre tarımsal üretimle ilgili sahip olabilecekleri olası amaçlar Çizelge 6.56’da görülmektedir. Üreticilerin yaklaşık % 35’inin “mevcut araziye iyi bakmak” seçeneğini birinci sırada tercih ettikleri belirlenmiştir. Bu üreticilerin yaş ortalamasının 57.41, eğitim yılının ise ortalama 5.92 yıl ve deneyim yılının ortalama 36.36 olduğu belirlenmiştir (Çizelge 6.40)

Çizelge 6.40. Genel Olarak Üreticilerin Sosyo- Ekonomik Özelliklerine Göre Tarımsal Üretimle İlgili Sahip Olabilecekleri Olası Amaçlar

Amaçlar	Genel		Yaş	Eğitim	Deneyim
	Sayı	%	Ort.	Ort.	Ort.
Mevcut araziye iyi bakmak	53	35.09	57.41	5.92	36.36
Hayat standardını yükseltmek	39	25.83	58.05	6.21	39.56
En az çevre kirliliği	3	1.99	54.33	5.00	35.00
Tüketicileri korumak	3	1.99	5.67	6.00	33.33
Aile besin ihtiyacını karşılamak	17	11.26	61.65	5.33	40.76
Tarımı meslek olarak icra etmek	6	3.97	53.67	8.00	35.17
Mevcut nakit sermayeyi, kendi zamanını ve aile işgücünü değerlendirmek	22	14.57	58.64	6.73	37.55
Ülke ekonomisine/üretimine katkıda bulunmak	8	5.30	49.75	7.75	28.75

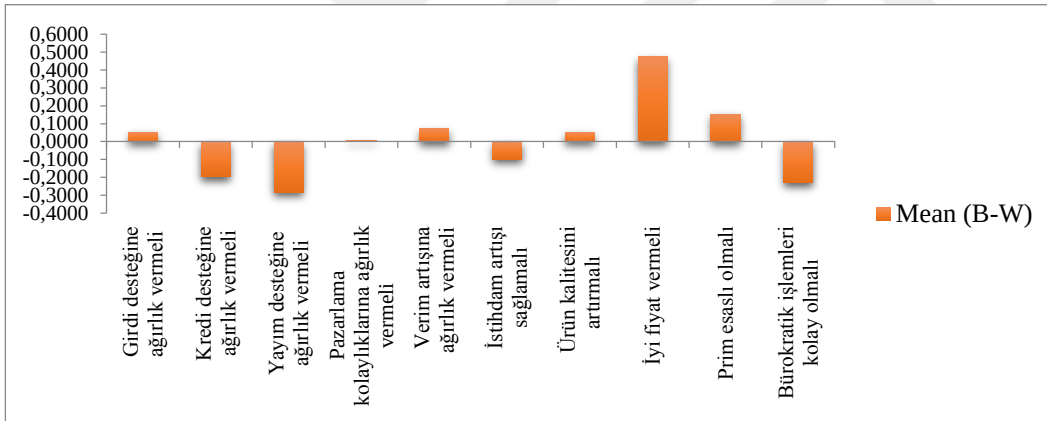
6.6 Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar

Araştırmanın bu bölümünde yörede yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin, uygulanacak bir destekleme politikasında dikkate alabilecekleri unsurlar belirlenerek bunların içinden kendileri için en önemli ve en önemsiz olarak gördüklerini seçmeleri istenmiştir. Yapılan değerlendirmede çizelgelerde yer alan B-W değerlerinin ortalamaları kullanılmış olup en büyük pozitif değere sahip olan özellik en önemli, en küçük negatif değere sahip olan özellik ise en önemsiz olarak yorumlanmıştır.

Çizelge 6.41’de yağlık zeytin üretimi yapan üreticilere uygulanacak bir destekleme politikasında dikkate alacakları unsurlardan en önemlisi ve en önemsizinin hangisi olacağı sorulmuştur. Üreticiler en önemli unsuru “iyi fiyat vermeli” (0.4737) seçeneği, en önemsiz unsur ise “yayım desteğine ağırlık vermeli” (-0.2829) seçeneği olarak tercih etmişlerdir. Yavuz ve arkadaşlarının (2016) buğday, mısır ve çeltik üreticileri, Hasdemir ve arkadaşlarının (2016) ayçiçeği, kuru fasulye ve mercimek üreticileri, Özudoğlu ve arkadaşlarının (2016) pamuk, nohut, soya üreticilerine yönelik yaptıkları çalışmalarda da üreticilerin uygulanacak bir politikada dikkate alacakları unsurlardan, “iyi fiyat vermeli” seçeneğinin en önemli unsur olduğu belirlenmiştir. Yine aynı çalışmalarda buğday, çeltik, ayçiçeği, kuru fasulye, mercimek, pamuk ve nohut üreticilerinin “bürokratik işlemlerin kolay olması”, mısır üreticilerinin “kredi desteğine ağırlık vermeli”, soya üreticilerinin de “yayım desteğine ağırlık verilmeli” seçeneklerini en önemsiz unsur olarak seçtikleri belirtilmiştir.

Çizelge 6.41. Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar

Koşullar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/W*100
Girdi desteğine ağırlık vermeli	10	2	8	2.24	86.07	0.0526	400.00
Kredi desteğine ağırlık vermeli	6	36	-30	0.41	15.71	-0.1974	-83.33
Yayım desteğine ağırlık vermeli	0	43	-43			-0.2829	
Pazarlama kolaylığına ağırlık vermeli	13	12	1	1.04	40.06	0.0066	8.33
Verim artışına ağırlık vermeli	11	0	11			0.0724	
İstihdam artışı sağlamalı	2	17	-15	0.34	13.20	-0.0987	-88.24
Ürün kalitesini artırmalı	8	0	8			0.0526	
İyi fiyat vermeli	72	0	72			0.4737	
Prim esaslı olmalı	27	4	23	2.60	100.00	0.1513	575.00
Bürokratik işlemler kolay olmalı	2	37	-35	0.23	8.95	-0.2303	-94.59

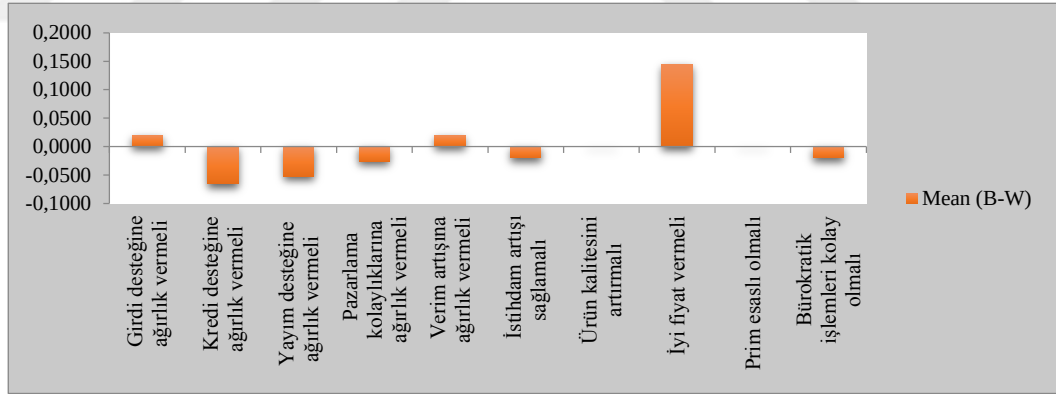

Şekil 6.6. Yağlık Zeytin Üreticilerin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar.

Bergama ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler, uygulanacak herhangi bir destekleme politikasında en önemli unsurun “iyi fiyat vermeli” seçeneği olduğunu belirtirken en önemsiz unsurun “kredi desteğine ağırlık vermeli” seçeneği olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 6.42).

Çizelge 6.42. Bergama İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar

Koşullar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/W*100
Girdi desteğine ağırlık vermeli	3	0	3			0.0197	
Kredi desteğine ağırlık vermeli	2	12	-10	0.408	15.713	-0.0658	-83.333
Yayım desteğine ağırlık vermeli	0	8	-8			-0.0526	
Pazarlama kolaylığına ağırlık vermeli	3	7	-4	0.655	25.198	-0.0263	-57.143
Verim artışına ağırlık vermeli	3	0	3			0.0197	
İstihdam artışı sağlamalı	0	3	-3			-0.0197	
Ürün kalitesini artırmalı	0	0	0			0.0000	
İyi fiyat vermeli	22	0	22			0.1447	
Prim esaslı olmalı	1	1	0	1.000	38.490	0.0000	0.000
Bürokratik işlemler kolay olmalı	2	5	-3	0.632	24.343	-0.0197	-60.000

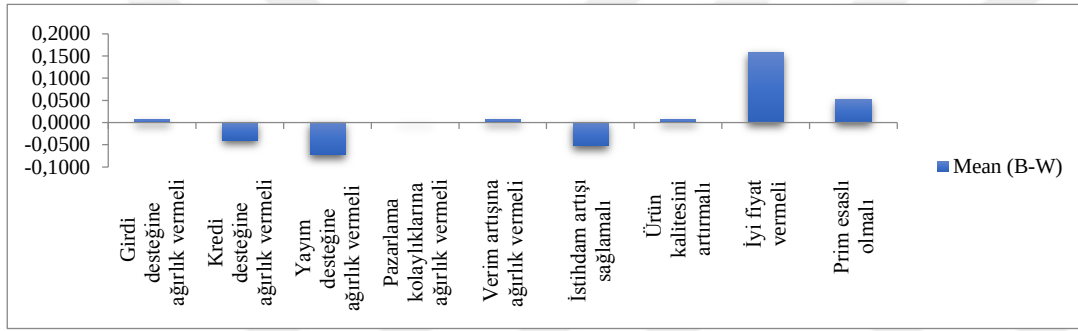

Şekil 6.7. Bergama İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar.

Tire ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler, yağlık zeytin üretimine yönelik uygulanacak olan destekleme politikasında dikkate alınması gereken en önemli unsurları “iyi fiyat vermeli” ve “prim esaslı olmalı” seçenekleri olarak tercih ederken, en önemsiz buldıkları unsurları ise “yayım desteğine ağırlık vermeli” ve bürokratik işlemler kolay olmalı” seçenekleri olarak belirtmişlerdir (Çizelge 6.43).

Çizelge 6.43. Tire İlçesinde Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar

Koşullar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/W*100
Girdi desteğine ağırlık vermeli	2	1	1	1,414214	54,43311	0,0066	100
Kredi desteğine ağırlık vermeli	3	9	-6	0,57735	22,22222	-0,0395	-66,6
Yayım desteğine ağırlık vermeli	0	24	-24			-0,1579	
Pazarlama kolaylığına ağırlık vermeli	9	4	5	1,5	57,73503	0,0329	125
Verim artışına ağırlık vermeli	4	0	4			0,0263	
İstihdam artışı sağlamalı	2	7	-5	0,534522	20,57378	-0,0329	-71,42
Ürün kalitesini artırmalı	3	0	3			0,0197	
İyi fiyat vermeli	27	0	27			0,1776	
Prim esastı olmalı	15	0	15			0,0987	
Bürokratik işlemler kolay olmalı	0	20	-20				

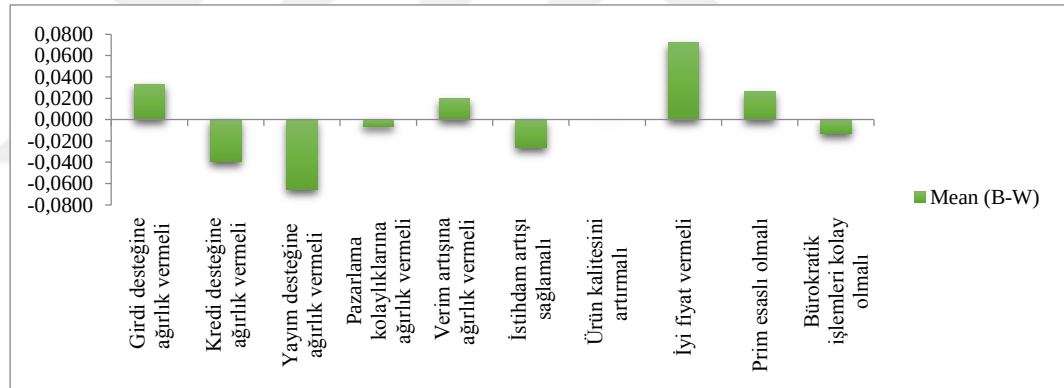

Şekil 6.8. Tire İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar.

Torbalı ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler herhangi bir destekleme politikası uygulandığında dikkate alınması gereken en önemli unsuru “iyi fiyat vermeli” seçeneği olarak tercih etmişlerdir. Konu ile ilgili en önemsiz unsurların ise “kredi desteğine ağırlık vermeli” ve “bürokratik işlemler kolay olmalı” seçenekleri olduğunu belirtmişlerdir. Üreticiler, herhangi bir desteğe başvururken uyguladıkları bürokratik işlemlerin çok önemli olmadığını hatta bu işlemleri çabuk halledebildiklerini fakat prim desteğini alabilmek için bürokratik işlemlerin fazla olduğunun belirtmişlerdir (Çizelge 6.44).

Çizelge 6.44. Torbalı İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar

Koşullar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/ W*100
Girdi desteğine ağırlık vermeli	5	1	4	2,24	86,07	0,0263	400,00
Kredi desteğine ağırlık vermeli	1	15	-14	0,26	9,94	-0,0921	-93,33
Yayım desteğine ağırlık vermeli	0	11	-11			-0,0724	
Pazarlama kolaylığına ağırlık vermeli	1	1	0	1,00	38,49	0,0000	0,00
Verim artışına ağırlık vermeli	4	0	4			0,0263	
İstihdam artışı sağlamalı	0	7	-7			-0,0461	
Ürün kalitesini artırmalı	5	0	5			0,0329	
İyi fiyat vermeli	23	0	23			0,1513	
Prim esaslı olmalı	11	3	8	1,91	73,70	0,0526	266,67
Bürokratik işlemler kolay olmalı	0	12	-12			-0,0789	

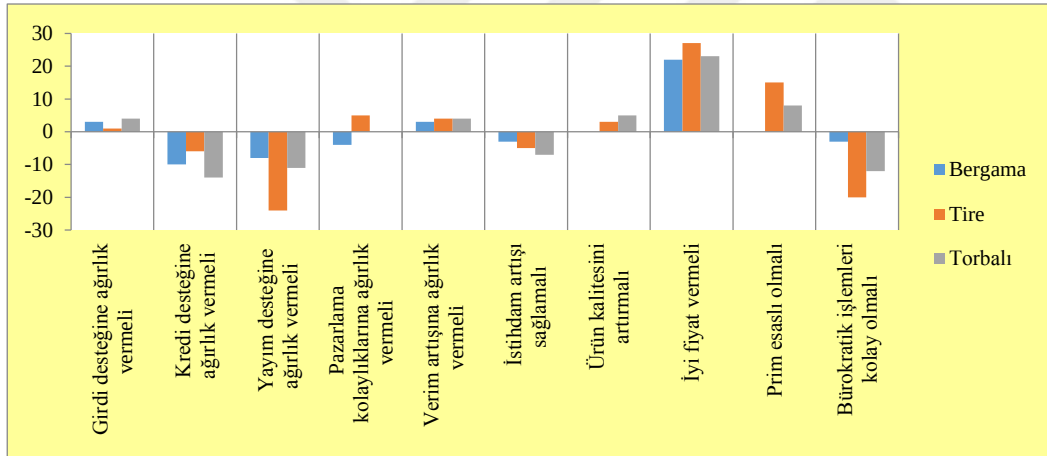
Şekil 6.9. Torbalı İlçesindeki Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar.

Araştırma bölgesinde incelenen üç ilçede yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin, uygulanacak destekleme politikasında dikkate alacakları en önemli ve en önemsiz unsurların yer aldığı karşılaştırmalar Çizelge 6.45'te görülmektedir. İlçelerin üçünde de en önemli unsur “iyi fiyat vermeli” seçeneği olarak belirlenirken, Tire ve Torbalı ilçelerinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler için ikinci önemli unsurun “prim esaslı olmalı” seçeneği olduğu saptanmıştır. Yağlık zeytin üretimine yönelik uygulanacak destekleme politikasında en önemsiz görülen unsur ise Tire ilçesindeki üreticiler için “yayım desteğine ağırlık vermeli”

seçeneği iken, Bergama ve Torbalı ilçelerindeki üreticiler için “kredi desteğine ağırlık vermeli” seçeneği olarak belirlenmiştir.

Çizelge 6.45. Seçilen ilçelerde Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurların Kıyaslanması

Koşullar	Bergama	Tire	Torbalı
Girdi desteğine ağırlık vermeli	3	1	4
Kredi desteğine ağırlık vermeli	-10	-6	-14
Yayım desteğine ağırlık vermeli	-8	-24	-11
Pazarlama kolaylıklarına ağırlık vermeli	-4	5	0
Verim artışına ağırlık vermeli	3	4	4
İstihdam artışı sağlamalı	-3	-5	-7
Ürün kalitesini artırmalı	0	3	5
İyi fiyat vermeli	22	27	23
Prim esaslı olmalı	0	15	8
Bürokratik işlemler kolay olmalı	-3	-20	-12

Şekil 6.10. Seçilen İlçelerde Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurların Kıyaslanması.

Yağlık zeytin üretimine yönelik uygulanacak destekleme politikasında en önemli unsurun “iyi fiyat vermeli” olarak belirten üreticilerin yaş ortalaması 58.75, eğitim süresi ortalama 6.22 yıl ve deneyim yılı ortalama 38.64 olarak belirlenmiştir (Çizelge 6.46). İkinci sırada “prim esaslı olmalı” koşulunu seçen üreticilerin ise yaş ortalaması 58.75, eğitim süresi ise ortalama 5.48 yıl ve deneyim yılı ortalama 38.48 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 6.46. Yağlık Zeytine Yönelik Uygulanacak Politikadaki Unsurları Önemli Bulan Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Yağlık zeytinde uygulanacak politika (önemli)	Genel		Yaş	Eğitim	Deneyim
	Sayı	%	Ort.	Ort.	Ort.
Girdi desteğine ağırlık vermeli	10	6.62	56.40	6.80	35.10
Kredi desteğine ağırlık vermeli	6	3.97	54.50	7.50	34.17
Yayım desteğine ağırlık vermeli	-	-	-	-	-
Pazarlama kolaylıklarına ağırlık vermeli	13	8.61	54.92	5.38	37.61
Verim artışına ağırlık vermeli	11	7.28	60.91	6.00	36.00
İstihdam artışı sağlamalı	2	1.32	51.00	8.00	17.50
Ürün kalitesini artırmalı	8	5.30	55.00	5.38	33.25
İyi fiyat vermeli	72	47.68	58.75	6.22	38.64
Prim esaslı olmalı	27	17.88	55.89	5.48	38.48
Bürokratik işlemleri kolay olmalı	2	1.32	67.50	8.00	36.00

Araştırma bölgesindeki 40 yaş altı ve deneyim yılı 20 yıldan az ve herhangi bir kooperatife ortak olmayan üreticiler, yağlık zeytin üretimine yönelik uygulanacak herhangi bir destekleme politikasının “prim esaslı olmalı” seçeneğini en önemli unsur olarak seçerken, eğitim yılı gruplarındaki üreticilerin hepsinde “iyi fiyat vermeli” seçeneği en önemli, 40 yaş üstü ve deneyim yılı 20 yıldan fazla ve kooperatife ortak olan üreticilerin “bürokratik işlemler kolay olmalı” seçeneğini en önemli unsur olarak tercih ettikleri saptanmıştır (Çizelge 6.47)

Çizelge 6.47. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Yağlık Zeytine Yönelik Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurlar

Koşullar	Yaş		Eğitim (yıl)			Deneyim (yıl)		Koop. ortaklığı	
	0-40	40+	0-5	6-8	9+	0-20	20+	Ortak	Değil
Girdi desteğine ağırlık vermeli	1	-7	7	0	1	-2	-4	-1	-5
Kredi desteğine ağırlık vermeli	1	1	-24	-2	-4	3	-1	2	0
Yayım desteğine ağırlık vermeli	0	0	-36	0	-7	0	0	0	0
Pazarlama kolaylığına ağırlık vermeli	0	0	-1	1	1	0	0	0	0
Verim artışına ağırlık vermeli	0	-3	10	1	0	0	-3	-3	0
İstihdam artışı sağlamalı	0	0	-9	-2	-4	0	0	0	0
Ürün kalitesini artırmalı	0	0	5	2	1	0	0	0	0
İyi fiyat vermeli	-1	-3	56	5	11	-1	-3	-2	-2
Prim esaslı olmalı	3	7	20	-4	4	6	4	2	8
Bürokratik işlemleri kolay olmalı	-1	9	-28	-1	-3	-2	10	3	5

İşletme büyüklüklerine göre yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin, uygulanacak destekleme politikasında dikkate alacakları en önemli ve en önemsiz unsurların yer aldığı karşılaştırmalar Çizelge 6.48’ de görülmektedir. Birinci grup işletmelerde “kredi desteğine ağırlık vermeli”, ikinci grup işletmelerde “prim esaslı olmalı” ve üçüncü grup işletmelerde “bürokratik işlemler kolay olmalı” seçenekleri en önemli unsur olarak belirlenmiştir. Birinci ve ikinci grup işletmelerde uygulanacak bir politikada dikkate alınması gereken en önemsiz unsur “girdi desteğine ağırlık vermeli” seçeneği olarak belirlenirken, üçüncü grup işletmelerde “kredi desteğine ağırlık vermeli”, “iyi fiyat vermeli” ve “prim esaslı olmalı” seçeneklerinin en önemsiz unsurlar olarak tercih edildiği belirlenmiştir (Çizelge 6.48).

Çizelge 6.48. Arazi Gruplarına Göre Yağlık Zeytin Üreticilerinin Uygulanacak Destekleme Politikasında Dikkate Alacakları Unsurların Kıyaslanması

Koşullar	1.Grup	2. Grup	3. Grup
Girdi desteğine ağırlık vermeli	-3	-4	1
Kredi desteğine ağırlık vermeli	3	0	-1
Yayım desteğine ağırlık vermeli	0	0	0
Pazarlama kolaylıklarına ağırlık vermeli	0	0	0
Verim artışına ağırlık vermeli	-1	-3	1
İstihdam artışı sağlamalı	0	0	0
Ürün kalitesini artırmalı	-1	1	0
İyi fiyat vermeli	0	-3	-1
Prim esaslı olmalı	-1	12	-1
Bürokratik işlemler kolay olmalı	2	3	3

6.7 Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar

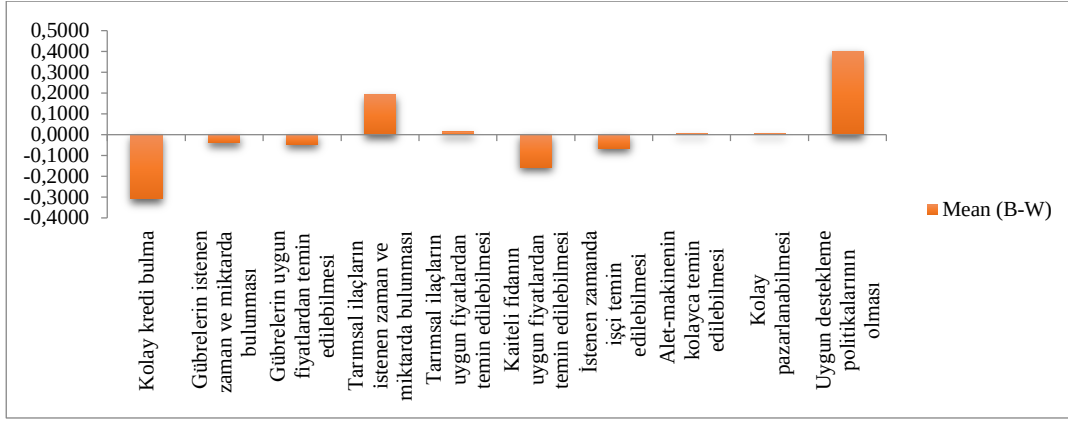
Çalışmanın bu bölümünde üreticilerin yağlık zeytin üretimini artırmaları ya da daha fazla üretmeleri için öngörülen bazı koşullar sıralanmış ve üreticilerin bunlar içinden en önemli ve en önemsiz koşulu tercih etmeleri istenmiş ve değerlendirmeler Bölüm 6.6’da belirtildiği gibi yapılmıştır.

Çizelge 6.49’da üreticiler yağlık zeytin üretimlerini artırmak için “uygun destekleme politikalarının olması” koşulunun (0,4013) en önemli özellik olduğunu, “kolay kredi bulunması” koşulunun (-0,3092) en önemsiz özellik

olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde üreticilerin yağlık zeytin üretimine yönelik uygulanan destekleme politikalarını yetersiz buldukları, destekleme politikalarına önem verilmesi ve doğru uygulanması durumunda üretimde artış olabileceği yargısını taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yavuz ve arkadaşlarının (2016), Hasdemir ve arkadaşlarının (2016) ve Özüdoğru ve arkadaşlarının (2016) yaptıkları çalışmalarda buğday, mısır, çeltik, ayçiçeği, kuru fasulye, mercimek, pamuk, nohut ve soya üreticilerinin üretimlerini artırmak için en önemli unsurun “iyi fiyat” seçeneğinin olduğu belirlenmiştir. Yine aynı çalışmalarda buğday, çeltik, ayçiçeği, kuru fasulye, mercimek ve soya üreticileri için üretimi artırma konusunda en önemsiz unsur “istenen zamanda işçi temin edilmesi”, mısır, pamuk ve nohut üreticileri, için en önemsiz unsur “kolay kredi bulunması” seçeneği olarak belirlenmiştir.

Çizelge 6.49. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar

Koşullar	En önemli	En önemsi z	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/ W*100
Kolay kredi bulunması	14	61	-47	0,48	11,88	-0,3092	-77,05
Gübrelerin istenen zaman ve miktarda bulunması	3	9	-6	0,58	14,32	-0,0395	-66,67
Gübrelerin uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	1	8	-7	0,35	8,77	-0,0461	-87,50
Tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması	32	3	29	3,27	81,02	0,1908	966,67
Tarımsal ilaçların uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	9	7	2	1,13	28,13	0,0132	28,57
Kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	5	29	-24	0,42	10,30	-0,1579	-82,76
İstenen zamanda işçi temin edilebilmesi	3	13	-10	0,48	11,92	-0,0658	-76,92
Alet-makinenin kolayca temin edilebilmesi	8	7	1	1,07	26,52	0,0066	14,29
Kolay pazarlanabilmesi	11	10	1	1,05	26,02	0,0066	10,00
Uygun destekleme politikalarının olması	65	4	61	4,03	100,00	0,4013	1525

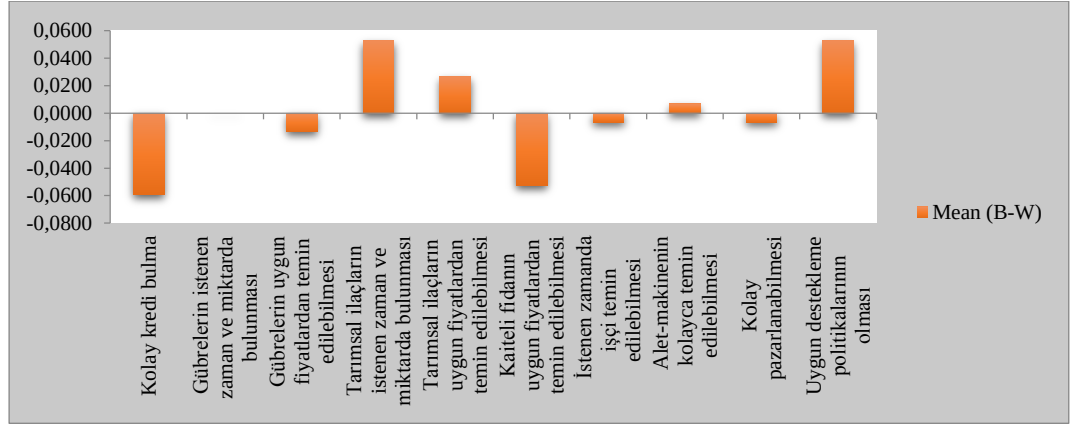

Şekil 6.11. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar.

Bergama ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler, yağlık zeytin üretimini artırmaları ya da daha fazla üretmeleri için öngörülen koşullardan en önemlisinin “uygun destekleme politikalarının olması ve tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması” seçenekleri olduğunu belirtirken, yağlık zeytin üretimini artırmak için en önemsiz koşul ise “kolay kredi bulunması” seçeneği olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 6.50)

Çizelge 6.50. Bergama İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar

Koşullar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/W*100
Kolay kredi bulunması	5	14	-9	0.598	14.825	-0.0592	-64.286
Gübrelerin istenen zaman ve miktarda bulunması	1	1	0	1.000	24.807	0.0000	0.000
Gübrelerin uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	0	2	-2			-0.0132	
Tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması	9	1	8	3.000	74.421	0.0526	800.000
Tarımsal ilaçların uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	4	0	4			0.0263	
Kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	0	8	-8			-0.0526	
İstenen zamanda işçi temin edilebilmesi	2	3	-1	0.816	20.255	-0.0066	-33.333
Alet-makinenin kolayca temin edilebilmesi	3	2	1	1.225	30.382	0.0066	50.000
Kolay pazarlanabilmesi	2	3	-1	0.816	20.255	-0.0066	-33.333
Uygun destekleme politikalarının olması	10	2	8	2.236	55.470	0.0526	400.000

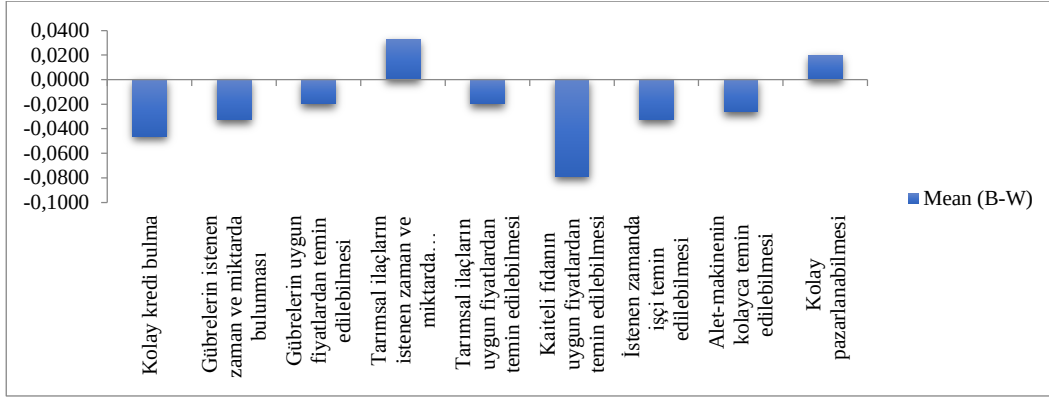

Şekil 6.12. Bergama İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar.

Tire ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler, yağlık zeytin üretimini artırmaları ya da daha fazla üretmeleri için öngörülen koşullardan en önemlisinin “uygun destekleme politikalarının olması” seçeneği olduğunu belirtirken, yağlık zeytin üretimini artırmak için en önemsiz koşulun ise “kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi” seçeneği olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 6.51)

Çizelge 6.51. Tire İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar

Koşullar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Std. interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/ W*100
Kolay kredi bulunması	9	16	-7	0.75	18.60521	-0.0461	-43.75
Gübrelerin istenen zaman ve miktarda bulunması	1	6	-5	0.40824	10.12739	-0.0329	83.33333
Gübrelerin uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	0	3	-3			-0.0197	
Tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması	7	2	5	1.87082	46.40955	0.0329	250
Tarımsal ilaçların uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	3	6	-3	0.70710	17.54116	-0.0197	-50
Kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	5	17	-12	0.54232	13.45346	-0.0789	70.58823
İstenen zamanda işçi temin edilebilmesi	0	5	-5			-0.0329	
Alet-makinenin kolayca temin edilebilmesi	1	5	-4	0.44721	11.094	-0.0263	-80
Kolay pazarlanabilmesi	7	4	3	1.32287	32.81651	0.0197	75
Uygun destekleme politikalarının olması	32	1	31	5.65685	140.3293	0.2039	3100

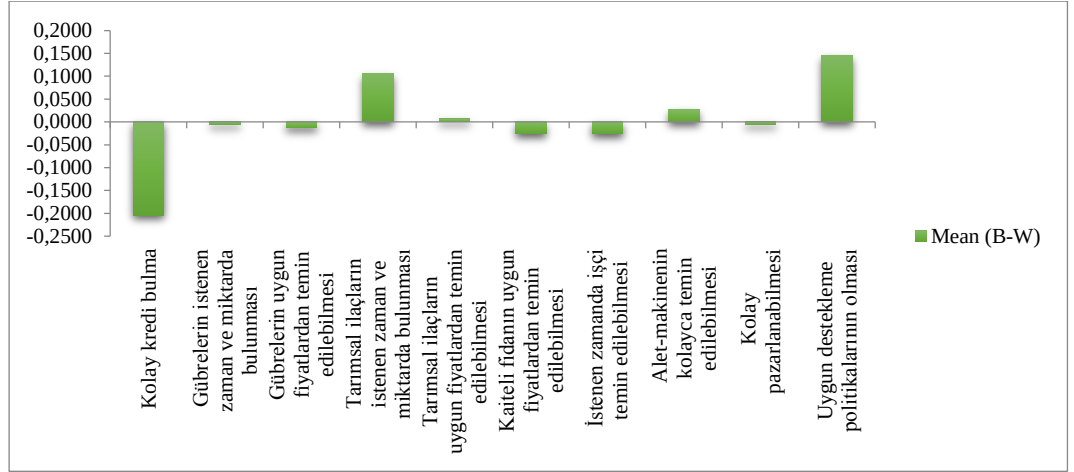

Şekil 6.13. Tire İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar.

Torbalı ilçesinde yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler, yağlık zeytin üretimini artırmaları ya da daha fazla üretmeleri için öngörülen koşullardan en önemlisinin “uygun destekleme politikalarının olması” seçeneği olduğunu belirtirken, yağlık zeytin üretimini artırmak için en önemsiz koşulun ise “kolay kredi bulunması” seçeneği olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 6.52).

Çizelge 6.52. Torbalı İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar

Koşullar	En önemli	En önemsiz	Fark B-W	Sqrt (B/W)	Standard interval scale	Ortalama (B-W)	(B-W)/W*100
Kolay kredi bulunması	0	31	-31			-0.2039	
Gübrelerin istenen zaman ve miktarda bulunması	1	2	-1	0.71	17.54	-0.0066	-50.00
Gübrelerin uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	1	3	-2	0.58	14.32	-0.0132	-66.67
Tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması	16	0	16			0.1053	
Tarımsal ilaçların uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	2	1	1	1.41	35.08	0.0066	100.00
Kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	0	4	-4			-0.0263	
İstenen zamanda işçi temin edilebilmesi	1	5	-4	0.45	11.09	-0.0263	-80.00
Alet-makinenin kolayca temin edilebilmesi	4	0	4			0.0263	
Kolay pazarlanabilmesi	2	3	-1	0.82	20.25	-0.0066	-33.33
Uygun destekleme politikalarının olması	23	1	22	4.80	118.97	0.1447	2200.00

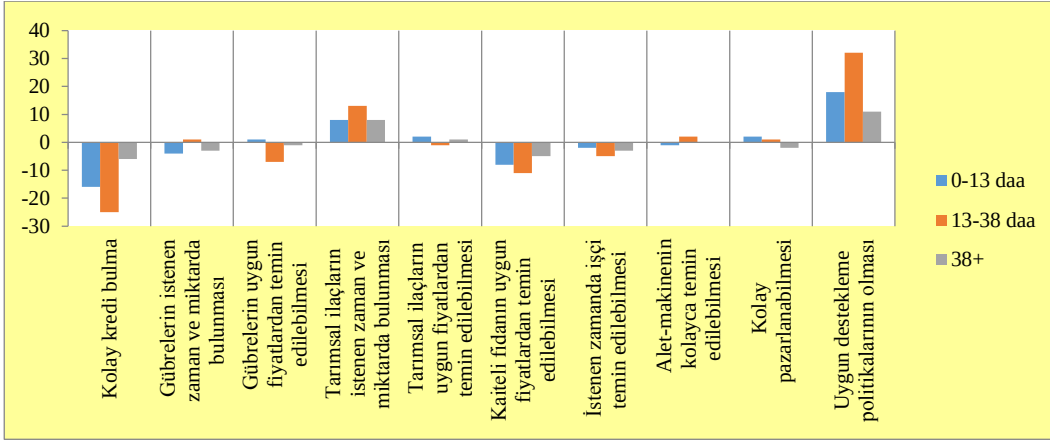

Şekil 6.14. Torbalı İlçesinde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar.

Araştırma bölgesinde seçilen üç ilçedeki yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin, üretimlerini artırmaları ya da daha fazla üretebilmeleri için öngörülen koşulların kıyaslaması yapıldığında, seçilen en önemli unsurların “uygun destekleme politikalarının olması” ve” tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması” seçenekleri olduğu görülmektedir. En önemsiz görülen koşulun Bergama ve Torbalı ilçelerinde “kolay kredi bulunması” seçeneği iken Tire ilçesinde “kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi” seçeneği olduğu belirlenmiştir (Çizelge 6.53)

Çizelge 6.53. Seçilen İlçelerde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşulların Kıyaslanması

Koşullar	Bergama	Tire	Torbalı
Kolay kredi bulunması	-9	-7	-31
Gübrelerin istenen zaman ve miktarda bulunması	0	-5	-1
Gübrelerin uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	-2	-3	-2
Tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması	8	5	16
Tarımsal ilaçların uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	4	-3	1
Kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	-8	-12	-4
İstenen zamanda işçi temin edilebilmesi	-1	-5	-4
Alet-makinenin kolayca temin edilebilmesi	1	-4	4
Kolay pazarlanabilmesi	-1	3	-1
Uygun destekleme politikalarının olması	8	31	22

Şekil 6.15. Seçilen İlçelerde Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşulların Kıyaslanması.

Araştırma bölgesindeki üreticilerin yaş, eğitim, deneyim ve kooperatife ortak olma durumlarına göre, üretimi artırmak için gerekli buldukları koşullar Çizelge 6.54’te incelenmiştir. Yaş (40 yaş altı ve üstü), eğitim durumu 0-5 yıl arası ve 9 yıldan fazla eğitim görenler ve yağlık zeytin üretim deneyimi (20 yıldan az ve 20 yıldan fazla) gruplarında, üreticilerin üretimi artırmak için gerekli gördükleri en önemli koşulun “uygun destekleme politikalarının olması” seçeneği olduğu saptanmıştır. Herhangi bir tarımsal kooperatife ortak olan ya da olmayan üreticiler için en önemli koşul “kolay kredi bulunması” seçeneği olarak belirlenmiştir. Genç ve yaşlı üreticilerin, 20 yılın altında ve 20 yılın üstünde deneyim süresi olan ve 10 yılın altında eğitim süresi olan üreticilerin en önemsiz koşul olarak “kolay kredi bulunması” seçeneği tercih ettikleri belirlenmiştir.

Çizelge 6.54. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Buldukları Koşullar

Koşullar	Yaş (Yıl)		Eğitim (Yıl)			Deneyim (Yıl)		Koop. ortaklığı	
	0-40	40+	0-5	6-8	9 +	0-20	20 +	ortak	Değil
Kolay kredi bulunması	-6	-41	-39	-3	-5	-9	-38	4	7
Gübrelerin istenen zaman ve miktarda bulunması	0	-6	-5	0	-1	2	-8	1	3
Gübrelerin uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	-1	-6	-6	1	-2	-3	-4	0	-2
Tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması	-2	31	27	1	1	2	27	0	0
Tarımsal ilaçların uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	0	2	5	-1	-2	0	2	-2	3
Kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	-1	-23	-25	0	1	-4	-20	0	0
İstenen zamanda işçi temin edilebilmesi	-2	-8	-7	0	-3	-5	-5	0	0
Alet-makinenin kolayca temin edilebilmesi	1	0	2	-1	0	1	0	1	1
Kolay pazarlanabilmesi	1	0	-2	2	2	2	-1	-12	-19
Uygun destekleme politikalarının olması	10	51	50	1	9	14	47	3	6

Yağlık zeytin üretimi yapan işletmeler arazi büyüklüğüne göre gruplandırıldığında üretimini artırmaları ya da daha fazla üretmeleri için öngörülen koşulların kıyaslamıştır. Üreticiler için önemli koşulların “uygun destekleme politikalarının olması” ve “tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması” seçenekleri olduğu görülmektedir. En önemsiz olarak görülen koşul üç arazi grubunda da aynı olup “kolay kredi bulunması” seçeneği olduğu görülmüştür (Çizelge 6.55).

Çizelge 6.55. Arazi Büyüklüklerine Göre Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar

Koşullar	1.Grup	2. Grup	3. Grup
Kolay kredi bulunması	-16	-25	-6
Gübrelerin istenen zaman ve miktarda bulunması	-4	1	-3
Gübrelerin uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	1	-7	-1
Tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması	8	13	8
Tarımsal ilaçların uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	2	-1	1
Kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	-8	-11	-5
İstenen zamanda işçi temin edilebilmesi	-2	-5	-3
Alet-makinenin kolayca temin edilebilmesi	-1	2	0
Kolay pazarlanabilmesi	2	1	-2
Uygun destekleme politikalarının olması	18	32	11

Araştırma bölgesindeki üreticilerin üretimi artırmak için gerekli gördükleri önemli koşulları belirleyen üreticiler sosyo-ekonomik özelliklerine göre incelenmiştir (Çizelge 6.56). Yağlık zeytin üretimlerini artırmak için en önemli unsuru “uygun destekleme politikalarının olması” olarak belirten üreticilerin yaş ortalamasının 57.97, eğitim süresinin ortalama 5.74 yıl ve deneyim yılının ortalama 37 yıl olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 6.56. Yağlık Zeytin Üretimi Yapan Üreticilerin Üretimlerini Artırmak İçin Gerekli Gördükleri Koşullar

Koşullar	Genel		Yaş	Eğitim	Deneyim
	Sayı	%	Ort.	Ort.	Ort.
Kolay kredi bulunması	14	9.27	56.21	6.57	34.14
Gübrelerin istenen zaman ve miktarda bulunması	3	1.99	40.67	8.00	18.00
Gübrelerin uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	1	0.66	55.54	5.00	26.00
Tarımsal ilaçların istenen zaman ve miktarda bulunması	32	21.19	59.98	6.25	41.50
Tarımsal ilaçların uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	9	5.96	61.22	5.67	43.89
Kaliteli fidanın uygun fiyatlardan temin edilebilmesi	5	3.31	50.60	6.20	31.60
İstenen zamanda işçi temin edilebilmesi	3	1.99	51.67	10.33	35.00
Alet-makinenin kolayca temin edilebilmesi	8	5.30	58.50	6.50	37.38
Kolay pazarlanabilmesi	11	7.28	56.09	5.55	35.18
Uygun destekleme politikalarının olması	65	43.05	57.97	5.74	37.00

6.8 Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılması İçin Gerekli Görülen Unsurların Karşılaştırılması

Yağlık zeytin üretiminde verimin artırılması ve periyodisite şiddetinin azaltılabilmesi için önemli olan iki unsur vardır. Bunlardan biri iklim koşulları, ikincisi ise üretimde kültürel işlemlerin doğru ve zamanında uygulanmasıdır. Bu kültürel işlemler, doğru yöntemlerle yapılan hasat, uygun zamanda gübreleme ve ilaçlama, ağaçların budanması, çok yaşlı ağaçlarda gençlik budaması yapılması ve toprak işleme olarak sıralanabilir.

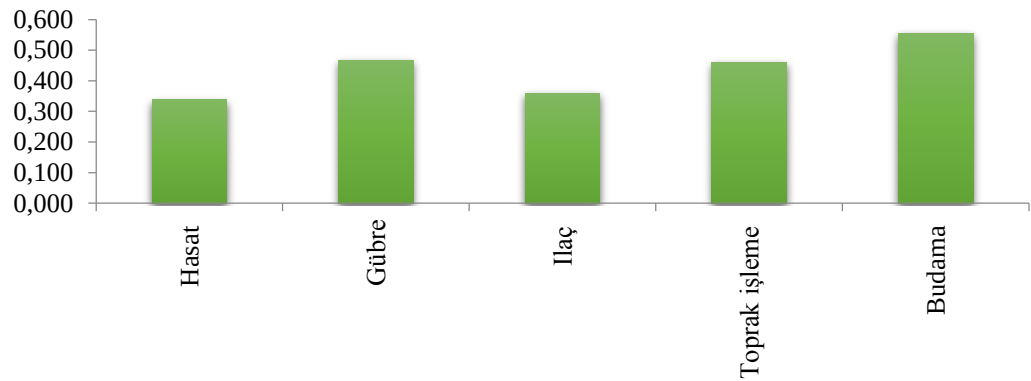
Araştırmanın bu bölümünde yağlık zeytin üretiminde verimin artırılabilmesi için belirlenen kültürel işlemler karşılaştırmalı olarak verilmiş ve üreticilerden

bunlardan birini seçmesi istenmiştir. Sonuçlar “bulanık eşli karşılaştırma yöntemi” ile analiz edilmiştir.

Üreticiler bu karşılaştırmayı yapmışlar ve sonuç ise istatistiki açıdan anlamlı çıkmıştır. Sıralama yapılırken medyan değerleri dikkate alınmış ve en yüksek medyana sahip olan değer birinci sırada gelmiştir. Yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin verimi artırmak için ağaçta budamayı birinci sırada, toprak işlemeyi ikinci sırada, gübrelemeyi üçüncü sırada tercih ettikleri belirlenmiştir. (Çizelge 6.57)

Çizelge 6.57. Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılması İçin Yapılacak İşlemler

Alternatifler	Ortalama	Max	Min	Medyan	St. hata
Hasat	0.338	1.000	0.000	0.272	0.265
Gübreleme	0.467	1.000	0.000	0.461	0.229
İlaçlama	0.359	0.929	0.000	0.340	0.211
Toprak işleme	0.461	0.950	0.049	0.480	0.180
Budama	0.556	1.000	0.000	0.536	0.174

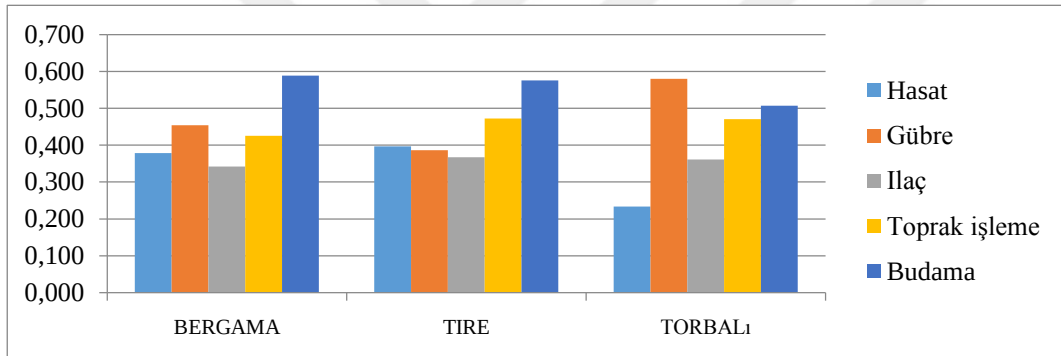
Şekil 6.16. Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılması İçin Yapılacak İşlemler.

Kruskal-Wallis Test		Friedman	
Kruskal-Wallis h	100.3439	Q	9.488
p-value	0.000	p-value	0.000
Alternatives are different at 0.01		Alternatives are different at 0.01	

İlçelere göre yağlık zeytin üretiminde verimin artırılabilmesi için gerekli olan işlemlerin karşılaştırmaları Çizelge 6.58’de görülmektedir. Bergama ve Tire ilçelerindeki üreticilerin yağlık zeytin üretiminde verimin artırılması için budama işlemini birinci sırada tercih ettikleri, Torbalı ilçesindeki üreticilerin ise gübreleme uygulamasını birinci sırada tercih ettikleri saptanmıştır.

Çizelge 6.58. İlçelere Göre Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılmasında Yapılacak İşlemler

Alternatifler	Bergama	Tire	Torbalı
Hasat	0.378	0.396	0.234
Gübreleme	0.454	0.387	0.580
İlaçlama	0.342	0.367	0.361
Toprak işleme	0.426	0.472	0.471
Budama	0.589	0.576	0.507

Şekil 6.17. İlçelere Göre Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılmasında Yapılacak İşlemler.

Yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler, sosyo-ekonomik özelliklerine göre gruplandırıldığında, verimin artırılabilmesi için gerekli gördükleri işlemlerin karşılaştırmaları Çizelge 6.59’da verilmiştir. Üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerini kapsayan gruplarda (yaş, eğitim durumu, deneyim yılı ve herhangi bir kooperatife ortaklık durumu) budama işleminin birinci sırada tercih edildiği belirlenmiştir.

Çizelge 6.59. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılmasında Yapılacak Kültürel İşlemler

Alternatifler	Yaş (Yıl)		Eğitim (Yıl)			Deneyim (Yıl)		Koop. Ortaklığı	
	0-40	40+	0-5	6-8	9+	0-20	20 +	Ortak	Değil
Hasat	0.431	0.329	0.330	0.381	0.367	0.345	0.337	0.358	0.323
Gübreleme	0.365	0.476	0.477	0.411	0.433	0.462	0.468	0.449	0.481
İlaçlama	0.195	0.375	0.356	0.335	0.389	0.294	0.374	0.359	0.359
Toprak işleme	0.503	0.457	0.472	0.472	0.388	0.508	0.450	0.443	0.475
Budama	0.574	0.554	0.555	0.519	0.583	0.551	0.557	0.566	0.548

Arazi büyüklüklerine göre incelendiğinde, birinci ve ikinci gruptaki üreticiler işletmeler, yağlık zeytin üretiminde verimi artırmak için yapılacak uygulamalardan budama işlemini, üçüncü grup işletmelerdeki üreticilerin ise gübreleme işlemini birinci sırada tercih ettikleri görülmüştür (Çizelge 6.60).

Çizelge 6.60. Arazi Büyüklüklerine Göre Yağlık Zeytin Üretiminde Verimin Artırılmasında Yapılacak İşlemler

Alternatifler	1.Grup	2. Grup	3. Grup
Hasat	0.354	0.339	0.317
Gübreleme	0.436	0.466	0.506
İlaçlama	0.339	0.354	0.395
Toprak işleme	0.497	0.441	0.456
Budama	0.560	0.578	0.505

6.9 Yağlık Zeytin Üretiminde Destekleme Politikalarının Tercih Nedenleri

Tarımsal desteklemeler; ürün çeşitliği oluşturma, üretimde istikrar, kalitede iyileşme ve verimliliğin artırılması vasıtasıyla tarımsal gelirin artırılmasında önemli bir role sahiptir (Topçu, 2008). İzmir ilinde yapılan bir çalışmada destekleme uygulamalarının başlaması ile zeytin üreticilerinin yaklaşık yarısının zeytinle ilgili kültürel işlemlerini artırdıkları tespit edilmiştir (Artukoğlu, 2001).

Çalışmada kullanan DGD (Doğrudan Gelir Desteği), en basit tanımıyla, kamu kaynaklarından üreticilere yapılan ödemelerdir. Geniş anlamda ise

üretimden bağımsız ve üretime belli derecede bağımlı (telafi edici ödemeler ve fark ödeme sistemi) gelir ödemelerini ifade etmektedir (Yapar, 2005).

Uygulama yapılırken, hedef alınan üreticilerin gelirlerine belirli düzeylerde katkı yapılması öngörülmektedir (Şahin ve Berk, 2008). DGD, zeytin üreticilerine dekar başına 10 TL ödeme yapılması şeklinde uygulanmış ve son ödeme 2007 yılında yapıp, 2008 yılında uygulamadan kaldırılmıştır (Özışık ve ark., 2011).

Çalışmanın bu bölümünde “Analitik Hiyerarşi Yöntemi” kullanılarak Türkiye’de yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin halen uygulanmakta olan ve uygulanması olası destekleme politikalarını nedenleri ve her bir destekleme politikasının tercih derecesi belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amaçlarından yola çıkılarak oluşturulan H1 hipotezi (H1: Üreticilerin destekleme politikalarını tercih nedenlerinde öncelikleri farklıdır) kabul edilmiştir.

Araştırma kapsamında öncelikle incelenen politikalar (fark ödeme desteği, girdi desteği, organik tarım desteği ve doğrudan gelir desteği) konusunda görüşülen üreticiler bilgilendirilmiştir. Daha sonra üreticilerin yağlık zeytinde uygulanan ve uygulanması olası destekleme politikalarından “fark ödemesi desteği”, “girdi desteği”, “organik tarım desteği” ve “doğrudan gelir desteği” tercihini belirleyen “yüksek verim elde etmemi sağlıyor”, “kaliteli ürün üretmemi sağlıyor”, “uygun zamanda ödeme yapılıyor” ve “pazarlama kolaylığı sağlıyor” alternatiflerinin önem düzeyi ve her bir kritere göre tercih dereceleri sorulmuştur.

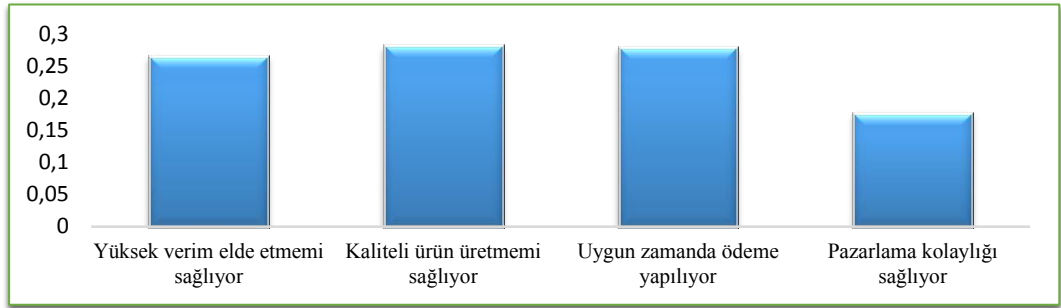
Çizelge 6.61’e göre üreticilerin araştırma kapsamındaki politika seçenekleri dikkate alındığında herhangi bir politika ayrımı olmaksızın her bir tercih nedeninin (tercih nedeni) ayırımına varabildikleri ve alternatifleri fark ederek sıralayabildikleri görülmektedir. Sıralama yapılırken medyan değerleri dikkate alınmış ve en yüksek medyana sahip olan değer birinci sırada yer almıştır. Buna göre yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin destekleme politikalarının tercihinde, “kaliteli ürün üretmemi sağlıyor” (0.253) seçeneğini birinci sırada tercih ettikleri görülmektedir. İkinci sırada “uygun zamanda ödeme yapılıyor” (0.250), üçüncü sırada “yüksek verim elde etmemi sağlıyor” (0.237) ve dördüncü sırada ise “pazarlama kolaylığı sağlaması” (0.162) seçeneği yer almaktadır. Yavuz ve

arkadaşlarının (2016) yaptığı çalışmada da buğday üreticilerinin bir politikayı değerlendirirken tercihlerini yağlık zeytin üreticilerine benzer sıralamada yaptıkları ortaya konulmuştur (ilk sırada yüksek kâr sağlamasını (0.257) ikinci sırada uygun zamanda ödeme (0.233), üçüncü sırada yüksek verim (0.227) ve dördüncü sırada pazarlama kolaylığı (0.199)). Hasdemir ve arkadaşlarının (2016) yaptıkları çalışmada da, kuru fasulye ve mercimek üreticilerinin “yüksek kâr” sağlaması seçeneğini ilk sırada tercih ettikleri ortaya konulmuştur. Özudoğru ve arkadaşları (2016) yaptıkları çalışmada pamuk üreticilerinin bir politikayı değerlendirirken ilk sırada “yüksek verim sağlamasını” tercih ettiklerini, “pazarlama kolaylığını” ise son sırada tercih ettiklerini ortaya koymuşlardır.

Çizelge 6.61. Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri

Tercih Nedeni	Ortalama	Medyan	Std. hata	Min	Max
Yüksek verim elde etmemi sağlıyor	0.265	0.237	0.156	0.030	0.684
Kaliteli ürün üretmemi sağlıyor	0.281	0.253	0.140	0.040	0.635
Uygun zamanda ödeme yapılıyor	0.278	0.250	0.143	0.061	0.712
Pazarlama kolaylığı sağlıyor	0.177	0.162	0.108	0.035	0.612

Friedman Test --> $p = 2.55E-09$

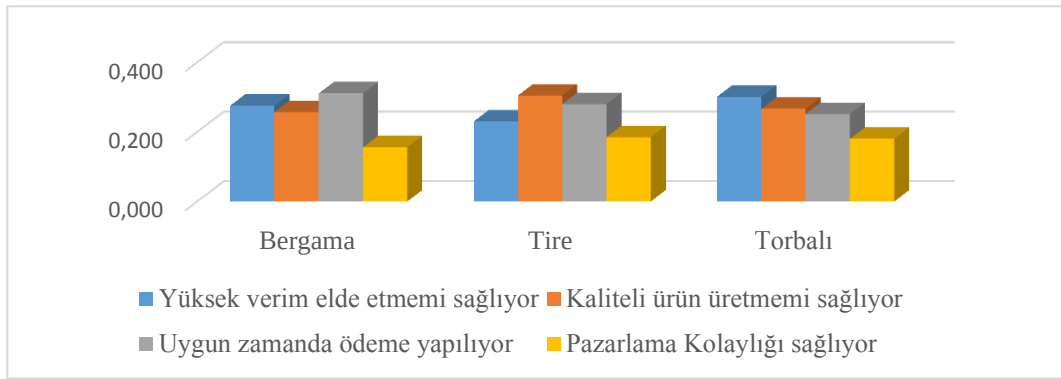
Şekil 6.18. Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri

İlçelere göre üreticilerin destekleme politikalarını tercih nedenleri incelenmiş ve herhangi bir politika ayrımı yapılmaksızın sunulan seçeneklerin ortalama değerleri Çizelge 6.62’te verilmiştir. Bergama ilçesindeki yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler politikaların tercihinde “uygun zamanda ödeme yapılıyor” alternatifini (0.311) birinci sıraya koyarken. Tire ilçesindeki üreticilerin “kaliteli ürün üretmemi sağlıyor” (0.305) alternatifini birinci sırada tercih ettikleri ve

Torbalı ilçesindeki üreticilerin ise “yüksek verim elde etmemi sağlıyor” (0.301) alternatifini birinci sırada tercih ettikleri saptanmıştır.

Çizelge 6.62. İlçelere Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri

Tercih Nedeni	Bergama	Tire	Torbalı
Yüksek verim elde etmemi sağlıyor	0.276	0.230	0.301
Kaliteli ürün üretmemi sağlıyor	0.257	0.305	0.266
Uygun zamanda ödeme yapılıyor	0.311	0.280	0.252
Pazarlama kolaylığı sağlıyor	0.156	0.185	0.180

Şekil 6.19. İlçelere Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri.

Yağlık zeytin üretimi yapan işletmeler arazi büyüklüklerine göre gruplandırılmış ve destekleme politikalarını tercih nedenleri incelenmiştir. Birinci grup (0-13 dekar) araziye sahip üreticilerin destekleme politikalarını tercihinde “kaliteli ürün üretmemi sağlıyor” seçeneği birinci sırada yer alırken, ikinci grup (13-38 dekar) araziye sahip üreticiler için “pazarlama kolaylığı sağlıyor”, üçüncü grup (38 dekar üzeri) araziye sahip üreticiler için ise “uygun zamanda ödeme yapılıyor” seçeneklerinin birinci sırada yer aldığı saptanmıştır (Çizelge 6.63).

Çizelge 6.63. Arazi Büyüklüklerine Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri

Tercih Nedeni	1.Grup	2. Grup	3. Grup
Kaliteli ürün üretmemi sağlıyor	0.309	0.248	0.245
Uygun zamanda ödeme yapılıyor	0.280	0.270	0.304
Pazarlama kolaylığı sağlıyor	0.238	0.301	0.279
Yüksek verim elde etmemi sağlıyor	0.172	0.181	0.172

Üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre destekleme politika tercih nedenleri Çizelge 6.64’te görülmektedir. Genç üreticiler politika ayırımı yapılmaksızın herhangi bir politikayı “pazarlama kolaylığı sağlaması” özelliğinden dolayı tercih ederken ileri yaşı üreticilerin uygulanacak olan politikanın “uygun zamanda ödenmesi” özelliğini birinci sırada tercih ettikleri belirlenmiştir. Eğitim durumuna göre gruplandırmada ise 0-5 yıl arası eğitim alan üreticilerin, politikanın “yüksek verim elde etmemi sağlıyor” özelliğini birinci sırada tercih ederken, 6-8 yıl arasında eğitim gören üreticiler ise “kaliteli ürün üretmemi sağlıyor”, 9 yıl ve üzeri eğitim alan üreticilerin politikanın “uygun zamanda ödeme yapılıyor” özelliğini birinci sırada tercih ettikleri görülmektedir. Herhangi bir tarımsal kooperatife ortak olan üreticiler uygulanacak destekleme politikasının “kaliteli ürün üretmemi sağlıyor” özelliğini birinci sırada tercih ederken, kooperatife ortaklığı olmayan üreticilerin “uygun zamanda ödeme yapılması” özelliğini birinci sırada tercih ettiği tespit edilmiştir.

Çizelge 6.64. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Destekleme Politikalarını Tercih Nedenleri

Tercih Nedeni	Yaş(Yıl)		Eğitim (Yıl)			Deneyim (Yıl)		Koop. Ortaklığı	
	0-40	40+	0-5	6-8	9+	20 yıl	20 +	Ortak	Değil
Kaliteli ürün üretmemi sağlıyor	0.252	0.266	0.272	0.387	0.283	0.277	0.262	0.289	0.275
Uygun zamanda ödeme yapılıyor	0.289	0.280	0.274	0.230	0.326	0.278	0.281	0.278	0.278
Pazarlama Kolaylığı sağlıyor	0.342	0.272	0.178	0.169	0.171	0.300	0.273	0.162	0.188
Yüksek verim elde etmemi sağlıyor	0.118	0.182	0.276	0.214	0.220	0.145	0.184	0.272	0.259

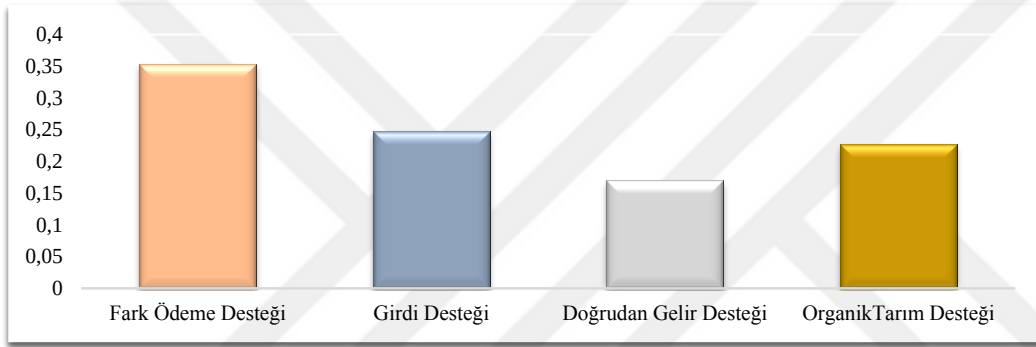
Araştırma bölgesindeki üreticilerin destekleme politikalarını tercih dereceleri Çizelge 6.65’te görülmektedir. Yağlık zeytin üreticilerinin politikaların her birini ayırt edip farklı sıralara koyabildikleri saptanmıştır. Buna göre yağlık zeytin üreticilerinin uygulanan ve alternatif destekler göz önüne alındığında “fark ödeme desteğini” birinci sırada tercih ettikleri, “girdi desteğini” ikinci sırada, “organik tarım desteğini” üçüncü sırada ve “doğrudan gelir desteğini” ise en son sırada tercih ettikleri belirlenmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak üreticilerin, üretim olması durumunda destek yapılmasını tercih ettiklerini ifade etmek mümkün olacaktır. Özudoğru ve arkadaşları da yaptıkları çalışmada (2016) pamuk üreticilerinin, yağlık zeytin üretimi yapan üreticiler gibi “fark ödeme desteğini”

birinci sırada tercih ettiklerini ortaya koymuşlardır. Çalışmanın amaçları doğrultusunda oluşturulan H2 hipotezi (H2: Üreticilerin destekleme politikalarını tercih dereceleri farklıdır) kabul edilmiştir.

Çizelge 6.65. İşletmelerde Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri

Politikalar	Ortalama	Medyan	Std hata	Min	Max
Fark Ödeme Desteği	0.354	0.267	0.187	0.041	0.750
Girdi Desteği	0.248	0.250	0.147	0.019	0.678
Doğrudan Gelir Desteği	0.171	0.125	0.136	0.019	0.641
Organik Tarım Desteği	0.227	0.156	0.202	0.020	0.733

Friedman Test --> $p = 3.16E-14$

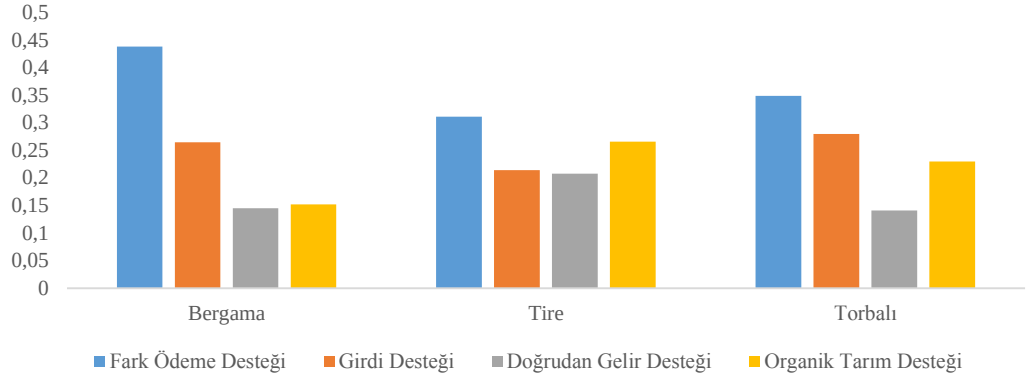

Şekil 6.20. Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri.

İlçelere göre yağlık zeytin üreticilerinin destekleme politikalarını tercih dereceleri incelendiğinde, bütün ilçelerde “fark ödeme desteğinin” birinci sırada tercih edildiği belirlenmiştir. Bergama ve Torbalı ilçelerindeki üreticiler ikinci sırada “girdi desteğini” önemli bulurken, Tire’deki üreticiler için “organik tarım desteğinin” ikinci sırada yer aldığı görülmektedir (Çizelge 6.66).

Çizelge 6.66. İlçelere Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri

Politikalar	Bergama	Tire	Torbalı
Fark Ödeme Desteği	0.438	0.311	0.349
Girdi Desteği	0.265	0.214	0.280
Doğrudan Gelir Desteği	0.145	0.208	0.141
Organik Tarım Desteği	0.152	0.266	0.230

Şekil 6.21. İlçelere Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri.

Araştırma bölgesindeki üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre destekleme politikalarını tercih dereceleri Çizelge 6.67’de incelenmiştir. Bütün gruplarda “fark ödeme desteğinin” birinci sırada tercih edildiği görülmektedir.

Çizelge 6.67. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri

Politikalar	Yaş		Eğitim			Deneyim		Koop. Ortaklığı	
	0-40	40+	0-5	6-8	9+	0-20	20 +	Ortak	Değil
Fark Ödeme Desteği	0.361	0.353	0.338	0.338	0.458	0.354	0.354	0.388	0.327
Girdi Desteği	0.221	0.251	0.248	0.271	0.238	0.292	0.238	0.252	0.245
Doğrudan Gelir Desteği	0.183	0.170	0.180	0.139	0.134	0.189	0.167	0.149	0.188
Organik Tarım Desteği	0.235	0.226	0.234	0.252	0.170	0.164	0.241	0.211	0.240

Yağlık zeytin üretimi yapan işletmeler arazi büyüklüklerine göre gruplandırıldığında, arazi büyüklüğü değiştikçe tercih edilen politikada bir değişiklik olmadığı ve “fark ödeme desteğini” birinci sırada tercih ettikleri belirlenmiştir (Çizelge 6.68).

Çizelge 6.68. Arazi Büyüklüklerine Göre Üreticilerin Destekleme Politikalarını Tercih Dereceleri

Politikalar	1.Grup	2. Grup	3. Grup
Fark Ödeme Desteği	0.346	0.363	0.345
Girdi Desteği	0.277	0.224	0.261
Doğrudan Gelir Desteği	0.173	0.178	0.153
Organik Tarım Desteği	0.204	0.234	0.241

Fark ödemesi desteği ile destekleme politikalarını tercih nedenleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark vardır. Üreticiler fark ödemesi desteğini öncelikle “yüksek verim elde etmelerini sağladığı” için tercih etmektedirler. Tercih nedenleri arasında kaliteli ürün üretme seçeneği ikinci sırada, “uygun zamanda ödeme yapılması” seçeneği üçüncü sırada yer almakta olup “pazarlama kolaylığı sağlaması” seçeneği ise tercih nedenleri arasında son sırada gelmektedir. Yavuz ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada (2016), dane mısır üreticilerinin fark ödeme desteğini “pazarlama kolaylığı sağlaması” nedeniyle tercih ettikleri, “yüksek verim elde edilmesi” seçeneğini ise son sırada tercih ettikleri ortaya konulmuştur. Özüdoğru ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada ise (2016), pamuk üreticilerinin fark ödeme desteğini öncelikle “yüksek kâr” elde etmeleri nedeniyle tercih ettikleri ortaya konulmuştur.

Girdi desteği ile destekleme politikalarını tercih nedenleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Üreticiler girdi desteğini öncelikle “yüksek verim elde etmeleri” nedeniyle tercih ederken, “kaliteli ürün üretmemi sağlıyor” seçeneğini ikinci sırada, “uygun zamanda ödeme yapılıyor” olması seçeneğini üçüncü sırada ve “pazarlama kolaylığı sağlıyor olmasını” ise son sırada tercih etmektedirler (Çizelge 6.69). Yavuz ve arkadaşları (2016), buğday üreticilerinin girdi desteğini öncelikle “yüksek verim elde edilmesi” nedeniyle tercih ettiklerini ortaya koymuşlardır. Özüdoğru ve arkadaşları (2016) ise pamuk üreticilerinin girdi desteğini öncelikle “uygun zamanda ödeme yapıldığı” için tercih ettiklerini tespit etmişlerdir.

Yağlık zeytin üreticileri, doğrudan gelir desteğini öncelikle “uygun zamanda ödeme yapılması” nedeniyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Tercih nedenleri arasında “kaliteli ürün üretmemi sağlıyor” seçeneği ikinci sırada, “yüksek verim elde etmemi sağlıyor” seçeneği üçüncü sırada ve “pazarlama kolaylığı sağlaması” seçeneği ise dördüncü sırada yer almaktadır.

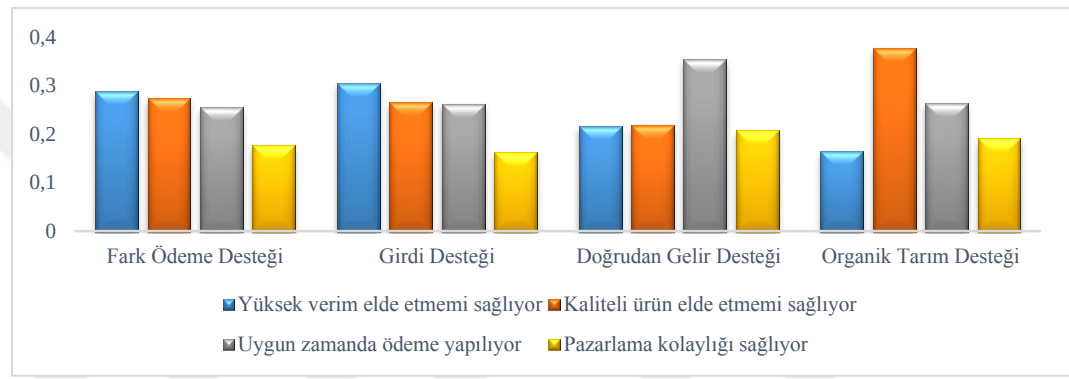
Organik tarım desteği ile tercih nedenleri arasındaki ilişkiye bakıldığında istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre ilk sırada “kaliteli ürün üretmemi sağlıyor” seçeneği yer alırken, ikinci sırada “uygun zamanda ödeme yapılıyor” olması seçeneği, üçüncü sırada “pazarlama kolaylığı sağlaması”

seçeneği ve son sırada “yüksek verim elde etmemi sağlıyor” seçeneği yer almaktadır (Çizelge 6.69).

Çizelge 6.69. Üreticilerin Destekleme Politikalarının Tercih Nedenlerinin Derecelendirilmesi

Politikalar /tercih nedeni	Yüksek verim elde etmemi sağlıyor	Kaliteli ürün üretmemi sağlıyor	Uygun zamanda ödeme yapıyor	Pazarlama kolaylığı sağlıyor
Fark Ödeme Desteği	0.289	0.275	0.256	0.177
Girdi Desteği	0.306	0.267	0.263	0.163
Doğrudan Gelir Desteği	0.217	0.219	0.354	0.208
Organik Tarım Desteği	0.165	0.377	0.264	0.192

Friedman Test --> p= 2,55E-09

Şekil 6.22. Üreticilerin Destekleme Politikalarının Tercih Nedenlerine Göre Derecelendirilmesi

6.10 Belirlenen Seçenek ve Kriterler ile AHY Değerleri Arasındaki İlişki

Üreticilere ve işletmeye ilişkin değişkenler ile belirlenen seçenekler ve kriterler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için ‘Kesirli Probit Regresyon’ analizi yapılmıştır. Belirlenen kriterler ve seçenekler bağımlı değişkenleri, üreticilere ve işletmelere ait değişkenler ise bağımsız değişkenleri oluşturmuştur.

Orta büyüklükteki (2. Grup) işletmeler ile politikaların yüksek verim elde edilmesini sağlaması seçeneği arasında negatif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu durum orta ölçekli işletmelerin küçük işletmelere göre yüksek verim elde edilmesi seçeneğine daha az eğilimli olduğu şeklinde ifade edilebilmektedir. İlçeler ile yüksek verim elde edilmesi seçeneği arasında da istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Torbalı ve

Bergama ilçelerindeki üreticilerin, Tire ilçesindeki üreticilere göre yüksek verim elde edilmesi seçeneğine daha çok eğilimli olduğu saptanmıştır (Çizelge 6.70). çalışmanın üçüncü hipotezi olan H3 hipotezi (H3: Destekleme politikası tercihi ile üreticinin sosyo-demografik ve işletme özellikleri arasında ilişki vardır) kabul edilmiştir.

Çizelge 6.70. Politikanın “Yüksek Verim Elde Edilmesini Sağlaması” ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki

Bağ. Değ.: Yüksek Verim	Katsayı	Std. hata	z	P> z
Yaş	0.0015666	0.0037964	0.41	0.680
Eğitim	-0.0080697	0.0180578	-0.45	0.655
Üretim miktarı	-6.26e-06	0.0000161	-0.39	0.698
Hane kişi sayı	0.0131577	0.0165644	0.79	0.427
Arazi büyüklüğü	-0.0020397	0.0029817	-0.68	0.494
Zeytinde çalışan	0.0087307	0.0231835	0.38	0.706
Kiralanan arazi	-0.1414614	0.1402642	-1.01	0.313
Ortak işlenen	-0.0151332	0.1419272	-0.11	0.915
Fiyat	0.0109453	0.0275763	0.40	0.691
Zeytin Alan Büyüklüğü				
Orta	-0.1717488	0.0983731	-1.75	0.081 *
Büyük	-0.1058461	0.1425554	-0.74	0.458
İlce Kod				
Torbalı	0.2383415	0.1013651	2.35	0.019 **
Bergama	0.1950118	0.1133866	1.72	0.085 *
Sabit	-0.7979592	0.2947945	-2.71	0.007

* $\alpha=0.10$ için önemli, ** $\alpha=0.05$ için önemli, *** $\alpha=0.01$ için önemli

Log pseudolikelihood= -81.748568, Wald $\chi^2(15)= 23.88$, Prob > $\chi^2= 0.0672$

Uygulanacak destekleme politikasının üreticinin kaliteli ürün üretmesini sağlaması seçeneği ile üreticiye ve işletmeye ait değişkenler arasında ilişki olup olmadığına bakıldığında, kaliteli ürün üretmek seçeneği ile üreticinin yaşı arasında negatif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yani üreticinin yaşı arttıkça uygulanacak politikanın kaliteli ürün üretmesini sağlıyor olması seçeneğine eğilimi azalmaktadır (Çizelge 6.71).

Çizelge 6.71. Politikanın “Kaliteli Ürün Üretmesini Sağlaması” ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki

Bağ. Değ.: Kaliteli Üretim	Katsayı	Std hata	Z	P> z
Yaş	-0.0063716	0.0032142	-1.98	0.047 **
Eğitim	- 0.0068087	0.0154934	-0.44	0.660
Üretim miktarı	0.0000189	0.0000157	1.20	0.229
Hane kişi sayısı	0.001732	0.0268835	0.06	0.949
Arazi büyüklüğü	0.0002395	0.0022588	0.11	0.916
Zeytinde çalışan	-0.004952	0.028909	-0.17	0.864
Kiralanan arazi	-0.1634494	0.1074499	-1.52	0.128
Ortak işlenen	-0.027802	0.0792866	-0.35	0.726
Fiyat	0.0033191	0.0230998	0.14	0.886
Zeytin Alan Büyüklüğü				
Orta	0.0158381	0.0869868	0.18	0.856
Büyük	0.0329969	0.1220195	0.27	0.787
İlçe Kod				
Torbalı	-0.018565	0.0887893	-0.21	0.834
Bergama	-0.0842228	0.0965472	-0.87	0.383
Sabit	-0.228412	0.2872761	-0.80	0.427

* $\alpha=0.10$ için önemli, ** $\alpha=0.05$ için önemli, *** $\alpha=0.01$ için önemli

Log pseudolikelihood = -84.851714, Wald $\chi^2(15)= 13.53$, Prob > $\chi^2= 0.5618$

Politikanın “uygun zamanda ödeniyor olması” ile AHY değerlerini etkileyen işletme ve üreticiye ait değişkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir (Çizelge 6.72).

Çizelge 6.72. Politikanın “Uygun Zamanda Ödeme Yapılması” ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki

Bağ. Değ.: Uygun zamanda ödeme yapılması	Katsayı	Std. hata	z	P> z
Yaş	0.002724	0.003906	0.70	0.486
Eğitim	0.0121832	0.0141576	0.86	0.389
Üretim miktarı	0.0000118	0.0000205	0.58	0.564
Hane kişi sayısı	-0.0034996	0.0258804	-0.14	0.892
Arazi büyüklüğü	-0.0017735	0.0030628	-0.58	0.563
Zeytinde çalışan	-0.0021362	0.0287418	-0.07	0.941
Kiralanın arazi	0.2602445	0.1169195	2.23	0.126
Ortak işlenen	-0.0142266	0.0951648	-0.15	0.881
Fiyat	-0.0221925	0.0248335	-0.89	0.372
Zeytin Alan Büyüklüğü				
Orta	0.1422699	0.0888513	1.60	0.109
Büyük	0.1414775	0.1389251	2.01	0.309
İlce Kod				
Torbalı	-0.1191396	0.0881655	-1.35	0.177
Bergama	0.0010769	0.099489	0.01	0.991
Sabit	-0.6546401	0.3296703	-1.99	0.047

* $\alpha=0.10$ için önemli, ** $\alpha=0.05$ için önemli, *** $\alpha=0.01$ için önemli

Destekleme politikasının pazarlama kolaylığı sağlaması seçeneği ile zeytinyağı üretim miktarı arasında negatif yönlü, arazi büyüklüğü arasında ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin istatistiki açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Üretim miktarında artış olduğunda üreticinin pazarlama kolaylığına verdiği önemin azaldığı ifade edilebilir. Araştırma bölgesinde görüşülen, zeytinyağı üretim miktarı fazla olan üreticiler, zeytinyağını depolama imkanlarının olduğunu ve bu yüzden de pazara istedikleri zaman arz edebildiklerini belirtirken, zeytinyağı üretim miktarı nispeten az olan üreticilerin depolama imkanlarının olmadığını ve bu yüzden de ürünlerini bir an önce elden çıkarmak istediklerini belirtmişlerdir. Depolama olanağı olmayan üreticiler ürünü hemen satmak zorunda olduklarından zamanla meydana gelen fiyat farklılıklarından yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Artukoğlu (2001) da çalışmasında, küçük işletmelerin zeytinyağını bekletebilme durumunun daha sınırlı (% 61) olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle küçük işletmeler için uygulanacak herhangi bir destekleme politikasının pazarlama kolaylığı sağlıyor olmasının gerekliliğini ifade etmek mümkün olacaktır (Çizelge 6.73).

Çizelge 6.73. Politikanın “Pazarlama Kolaylığı Sağlaması” ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki

Bağ. Değ.: Pazarlama Kolaylığı	Katsayı	Std. hata	z	P> z
Yaş	0.0023581	0.0032432	0.73	0.467
Eğitim	0.0021879	0.0162918	0.13	0.893
Üretim miktarı	-0.0000399	0.0000142	-2.80	0.005 ***
Hane kişi sayısı	-0.0132235	0.0181482	-0.73	0.466
Arazi büyüklüğü	0.0045733	0.0023193	1.97	0.049 **
Zeytinde çalışan	-0.0023565	0.0229819	-0.10	0.918
Kiralanan arazi	0.012583	0.123682	0.10	0.919
Ortak işlenen	0.0550166	0.128105	0.43	0.668
Fiyat	0.0102439	0.0298996	0.34	0.732
Zeytin Alan Büyüklüğü				
Orta	0.0251678	0.0886013	0.28	0.776
Büyük	-0.0681035	0.1263839	-0.54	0.590
İlçe Kod				
Torbalı	-0.1204513	0.0879707	-1.37	0.171
Bergama	-0.1365413	0.1136071	-1.20	0.229
Sabit	1.073986	0.2803842	-3.83	0.000

* $\alpha=0.10$ için önemli, ** $\alpha=0.05$ için önemli, *** $\alpha=0.01$ için önemli

Log pseudolikelihood= -66.988234, Wald $\chi^2(15)= 13.69$, Prob > $\chi^2= 0.5494$

Fark ödeme desteği tercihi ile üreticinin eğitim durumu arasında pozitif yönlü ilişkinin bulunduğu ve istatistiki açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yani eğitim seviyesi arttıkça fark ödeme desteğini kabul etme eğilimi de artmaktadır. Özüdoğru ve arkadaşları (2016) yapmış oldukları çalışmada nohut ve pamuk üreticilerinin eğitim seviyesi arttıkça fark ödeme desteğini kabul etme eğiliminin arttığını, Hasdemir ve arkadaşları (2016), mercimek üreticilerinin eğitim seviyesi arttıkça fark ödeme desteğini tercih etme eğilimlerinin azaldığını ortaya koymuşlardır. Büyük ölçekli işletmeler ile fark ödeme desteği arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Büyük ölçekli işletmeler küçük ölçekli işletmelere göre fark ödeme desteğine daha az önem vermektedir. İlçeler ile fark ödeme desteği tercihi arasında da pozitif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani Bergama ve Torbalı ilçelerinin fark ödeme desteğini tercih etme eğiliminin Tire ilçesine göre daha fazla olduğu ifade edilebilmektedir. Diğer seçeneklerin fark ödeme desteğini tercih etme eğilimini etkilemediği görülmektedir (Çizelge 6.74).

Çizelge 6.74. “Fark Ödeme Desteği” Tercihi ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki

Bağ. Değ.: Fark Ödeme Desteği	Katsayı	Standart hata	z	P> z
Yaş	0.0000914	0.0038771	0.02	0.981
Eğitim	0.0434165	0.0177922	2.44	0.015 **
Üretim miktarı	2.08e-06	0.0000197	0.11	0.916
Hane kişi sayısı	-0.0032101	0.0153831	-0.21	0.835
Arazi büyüklüğü	0.00083	0.0031874	0.26	0.795
Zeytinde çalışan	0.0077943	0.0211664	0.37	0.713
Kiralanan arazi	-0.1345499	0.1748847	-0.77	0.442
Ortak işlenen	0.1810774	0.1552886	1.17	0.244
Fiyat	0.0121758	0.0274248	0.44	0.657
Zeytin Alan Büyüklüğü				
Orta	0.0158108	0.1018133	0.16	0.877
Büyük	-0.2523424	0.1423996	-1.77	0.076 *
İlçe Kod				
Torbalı	0.2375357	0.1070921	2.22	0.027 **
Bergama	0.3518701	0.1189677	2.96	0.003 ***
Sabit	-0.8834652	0.3319899	-2.66	0.008

* $\alpha=0.10$ için önemli, ** $\alpha=0.05$ için önemli, *** $\alpha=0.01$ için önemli

Log pseudolikelihood = -91.885775, Wald $\chi^2(15) = 35.71$, Prob > $\chi^2 = 0.0019$

Girdi desteği tercihi ile üretim miktarı arasında negatif yönlü ilişki bulunduğu ve istatistiki açıdan da anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yani üreticilerin üretim miktarı arttıkça girdi desteğine verdikleri önem de azalmaktadır. Orta ölçekli işletmeler ile girdi desteği arasında da negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Orta ölçekli işletmeler küçük ölçekli işletmelere göre girdi desteğine daha az eğilim göstermektedir. Bergama ilçesi Tire ilçesine göre girdi desteğine daha fazla eğilim göstermektedir ve bu ilişki istatistiki açıdan da anlamlı bulunmuştur (Çizelge 6.75).

Çizelge 6.75. “Girdi Desteği” Tercihi ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki

Bağ. Değ.: Girdi Desteği	Katsayı	Std. Hata	z	P> z
Yaş	0.0045346	0.0031329	1.45	0.148
Eğitim	0.0064272	0.0163841	0.39	0.695
Üretim miktarı	-0.0000337	0.0000166	-2.03	0.042 ***
Hane kişi sayısı	0.0160189	0.0160298	1.00	0.318
Arazi büyüklüğü	0.001353	0.002989	0.45	0.651
Zeytinde çalışan	-0.0260824	0.0199454	-1.31	0.191
Kiralanan arazi	-0.0038331	0.1043703	-0.04	0.971
Ortak işlenen	-0.0129965	0.1348725	-0.10	0.923
Fiyat	-0.0236053	0.0257978	-0.92	0.360
Zeytin alan büyüklüğü				
Orta	-0.1708163	0.0974152	-1.75	0.080 *
Büyük	-0.083292	0.14349	-0.58	0.562
İlçe Kod				
Torbalı	0.1460185	0.0893512	1.63	0.102
Bergama	0.1935849	0.1152232	1.68	0.093 *
Sabit	-0.7485656	0.2676279	-2.80	0.005

* $\alpha=0.10$ için önemli, ** $\alpha=0.05$ için önemli, *** $\alpha=0.01$ için önemli

Log pseudolikelihood = -79.321832, Wald $\chi^2(15)= 23.71$, Prob > $\chi^2= 0.0702$

Doğrudan gelir desteği tercihi ile üreticinin yaşı arasında pozitif yönlü ilişkinin olduğu ve istatistiki açıdan da anlamlı bulunduğu tespit edilmiştir. Yani üreticinin yaşı arttıkça doğrudan gelir desteğine eğilimi de artmaktadır. Buradan üreticilerin yaşı ilerledikçe aslında ürün üretmek yerine sahip olduğu arazi miktarı üzerinden destekleme yapılmasını daha çok tercih ettiği sonucunu çıkarmak mümkün olacaktır. Doğrudan gelir desteği tercihi ile fiyat arasında negatif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yani ürünün fiyatı arttıkça doğrudan gelir desteğine eğilim azalmaktadır. İlçeler ile doğrudan gelir desteği arasında da istatistiki açıdan anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, Torbalı ve Bergama ilçeleri Tire ilçesine göre doğrudan gelir desteğine daha az eğilim göstermektedir (Çizelge 6.76).

Çizelge 6.76. “Doğrudan Gelir Desteği” Tercihi ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki

Bağ. Değ.: Doğrudan Gelir Desteği	Katsayı	Std. Hata	z	P> z	
Yaş	0.0097673	0.0041001	2.38	0.017	**
Eğitim	-0.020718	0.0171917	-1.21	0.228	
Üretim miktarı	-2.05e-06	0.0000155	-0.13	0.895	
Hane kişi sayı	-0.0130335	0.025165	-0.52	0.605	
Arazi büyüklüğü	0.0029028	0.0026441	1.10	0.272	
Zeytinde çalışan	0.0173231	0.033161	0.52	0.601	
Kiralanan arazi	0.1953424	0.1573942	1.24	0.215	
Ortak işlenen	0.0693023	0.1777834	0.39	0.697	
Fiyat	-0.0522546	0.0248459	-2.10	0.035	**
Zeytin Alan Büyüklüğü					
Orta	-0.0137022	0.1041974	-0.13	0.895	
Büyük	-0.0739087	0.1494317	-0.49	0.621	
İlçe Kod					
Torbalı	-0.3906247	0.1096204	-3.56	0.000	***
Bergama	-0.3430792	0.12736	-2.69	0.007	**
Sabit	-0.8035885	0.3536574	-2.27	0.023	

* $\alpha=0.10$ için önemli, ** $\alpha=0.05$ için önemli, *** $\alpha=0.01$ için önemli

Log pseudolikelihood= -64.481099, Wald $\chi^2(15)= 28.83$, Prob > $\chi^2= 0.0169$

Organik tarım desteği tercihi ile üreticinin yaşı ve eğitim durumu arasında negatif yönlü ilişki bulunduğu ve istatistiki açıdan da anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yani üreticinin yaşı ve eğitim seviyesi arttıkça organik tarım desteğine eğilimi azalmaktadır. Büyük ölçekli işletmeler ile organik tarım desteği tercihi arasında ise pozitif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Dolayısı ile büyük ölçekli işletmeler küçük işletmelere göre organik tarım desteğine daha eğilim göstermektedir. İlçelerden ise Bergama ile organik tarım desteği tercihi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bergama'daki üreticiler Tire'deki üreticilere göre organik tarım desteğine daha az eğilim göstermektedir (Çizelge 6.77).

Çizelge 6.77. “Organik Tarım Desteği” Tercihi ile AHY Değerlerini Etkileyen İşletme ve Üreticiye Ait Değişkenler Arasındaki İlişki

Bağ. Değ.: Organik Tarım Desteği	Katsayı	Std. hata	z	P> z	
Yaş	-0.0130209	0.0047381	-2.75	0.006	***
Eğitim	-0.0492281	0.0209147	-2.35	0.019	**
Üretim miktarı	0.0000335	0.0000304	1.10	0.271	
Hane kişi sayısı	-0.0046023	0.0244041	-0.19	0.850	
Arazi büyüklüğü	-0.0052952	0.0048478	-1.09	0.275	
Zeytinde çalışan	0.0052576	0.032006	0.16	0.870	
Kiralanan arazi	-0.0053614	0.1840702	-0.03	0.977	
Ortak işlenen	-0.3039812	0.2049322	-1.48	0.138	
Fiyat	0.059031	0.0449438	1.31	0.189	
Zeytin Alan Büyüklüğü					
Orta	0.1801442	0.1387956	1.30	0.194	
Büyük	0.4617073	0.1907003	2.42	0.015	**
İlçe Kod					
Torbalı	-.0885651	0.1265077	-0.70	0.484	
Bergama	-0.3361567	0.1687913	-1.99	0.046	**
Sabit	-0.2367525	0.4919621	-0.48	0.630	

* $\alpha=0.10$ için önemli, ** $\alpha=0.05$ için önemli, *** $\alpha=0.01$ için önemli

Log pseudolikelihood = -75.000629, Wald $\chi^2(15)= 28.08$, Prob > $\chi^2= 0.0211$

6.11 Farklı Destekleme Yöntemlerinin Zeytinyağı Arzı Üzerine Etkileri

Farklı destekleme yöntemlerinin zeytinyağı arzı üzerine etkisini incelemek için arz modeli oluşturulmuştur. Arz modelinin tahmin edilmesi için; uygulanan ve uygulanabilecek olan destekleme politikaları, farklı fiyat düzeyleri ve farklı pazarlama koşullarından oluşturulan senaryolar kullanılmıştır. Zeytinyağı arzını etkileyen değişkenleri belirlemek için Tobit model kullanılmıştır. Modeldeki açıklayıcı değişkenler zeytinyağı fiyatı, üretim alanı, politika kuklaları ve pazarlama kuklaları olarak belirlenmiştir.

Çizelge 6.78 incelendiğinde fiyat, alan, toplam değişken masraflar, incelenen politikalardan, girdi desteği, doğrudan gelir desteği, prim desteği ve pazarlama kanallarından ise toptancı ve kooperatif değişkenlerinin istatistiki açıdan anlamlı bulunduğu tespit edilmiştir. Oluşturulan senaryolara göre zeytinyağı fiyatları ve buna bağlı olarak yağlık zeytin üretimi yapabilecekleri

alanının üretim miktarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile zeytinyağı fiyatında ve yağlık zeytin üretim alanında meydana gelen artış üretim miktarında artışa neden olmaktadır.

Yağlık zeytin üreticilerinin farklı tarım politikalarına gösterdiği arz tepkisini ölçmek üzere herhangi bir politika uygulanmaması durumu referans olarak alınmıştır. Üreticiye sunulan politikalardan girdi desteği, doğrudan gelir desteği ve prim desteğinin zeytinyağı arzı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yani söz konusu destek miktarı arttıkça üretim miktarının da artacağını ifade etmek mümkündür.

Çizelge 6.78. İşletme Düzeyinde Zeytinyağı Arzı İçin Tahmin Edilen Tobit Model Sonuçları

Üretim miktar	Katsayı	P> z	Esneklikler ¹	
			Kısıtsız	Kısıtlı
Fiyat	330.7063	0.000*	0.557105 ***	0.027983 ***
Alan	115.7915	0.000*	0.247842 ***	0.009798 ***
Politikalar				
Organik tarım desteği	277.711	0.474	0.014141	0.023499
Girdi Desteği	850.129	0.026	0.034909 **	0.071935 **
DGD.	1991.794	0.000	0.055109 ***	0.168539 ***
Prim desteği	950.976	0.013	0.038297 **	0.080469 **
Pazarlama Seçenekleri				
Toptancı	-1142.751	0.003	-0.05346 ***	-0.0967 ***
Kooperatif	-836.110	0.026	-0.03352 **	-0.0707 **
Fabrika	-401.672	0.225	-0.03297	-0.0339
Sabit	-4800.728	0.000		

* $\alpha=0.10$ için önemli, ** $\alpha=0.05$ için önemli, *** $\alpha=0.01$ için önemli

¹ Sürekli değişkenler için esneklik, kukla ve kesikli değişkenler için yarı esneklik hesaplanmıştır.

Gözlem Sayısı	906
Tekrar	200
LR $\chi^2(12)$	1017.49
Prob > χ^2	0.000
Pseudo R ²	0.0741

İncelenen işletmelerin pazarlama seçeneklerine gösterdiği arz tepkisini ölçmek üzere ise elde ettiği zeytinyağını kendisinin pazara sunması durumu referans olarak alınmıştır. Toptancı ve kooperatif değişkenlerinin zeytinyağı arzı üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle ürettiği zeytinyağını toptancıya veya kooperatife veren üretici ürünü kendisi pazarlayan üreticiye göre üretim miktarını artırmaya daha az eğilim göstermektedir. Araştırmada fiyat ve alan için esneklik, politika ve pazarlama kuklaları için ise yarı esneklikler hesaplanmıştır. Kısıtlı esneklik, belli fiyatlar karşısında zeytinyağı üretmek isteyen çiftçileri dikkate alırken; kısıtsız esneklik belli fiyat düzeylerinde zeytinyağı hem üretmek isteyenleri hem de üretmek istemeyenleri kapsamaktadır. Tüm veriler dikkate alınarak hesaplanan kısıtsız esneklikler dikkate alındığında, zeytinyağı fiyatı % 10 artırıldığında zeytinyağı arzında % 5.56, yağlık zeytin üretim alanının % 10 artırılması durumunda ise zeytinyağı arzında yaklaşık % 2.48'lik artış meydana gelmesi beklenmektedir (Çizelge (6.78)).

Çalışmada girdi desteği, doğrudan gelir desteği ve prim desteğinin katsayılarının işaretlerinin pozitif olması zeytinyağı arzını artırıcı yönde etkiye sahip oldukları anlamına gelmektedir. Kısıtsız esneklikler dikkate alındığında girdi desteği uygulamasının destek uygulanmama durumuna göre zeytinyağı arzını % 3.49, doğrudan gelir desteğinin % 5.51 ve prim desteği uygulanmasının % 3.83 artırması beklenmektedir (Çizelge (6.78)).

Pazarlama seçeneklerinden toptancı ve kooperatif aracılığı ile pazarlaması durumunun işaretlerinin negatif olması zeytinyağı arzını negatif yönlü etkilediği anlamına gelmektedir. Kısıtsız esneklikler dikkate alındığında; üreticinin zeytinyağını toptancı ve kooperatif aracılığı ile pazarlaması durumunda, kendi pazarlaması durumuna göre; zeytinyağı arzını sırasıyla % 5.35 ve % 3.35 azaltacağı beklenmektedir (Çizelge (6.78)).

6.12 Zeytinyağı Üretiminde Üreticilerin Destek Miktarını Kabul İsteği

Araştırmanın bu bölümünde seçim deneyi metodu kullanılmıştır. Bu yöntem, üreticilerin varsayıma dayalı olarak farklı seçenekler arasından birisini tercih etmesini içermektedir. Yöredeki üreticilerin yağlık zeytin üretmeleri için,

hangi politika seçeneği ile hangi fiyatı kabul edeceklerini belirlemek amacıyla kendilerine farklı fiyat seçenekleri sunulmuş ve bunlardan birini seçmesi istenmiştir.

Tercih deneyine ilişkin model:

$$\text{Seçim}_i = \text{Sabit}_i + \beta_{i1} \text{ Fiyat}_i + \beta_{i2} \text{ Prim} + \beta_{i3} \text{ Girdi} + \beta_{i4} \text{ DGD} + \beta_{i5} \text{ Organik} + u_{ij}$$

şeklindedir.

Modelde hesaplanan parametrelerden ödeme istekliliği ise;

$$\text{Ödeme İstekliliği} = - \beta_{\text{karakteristik}} / \beta_{\text{Fiyat}} \text{ şeklinde hesaplanmıştır.}$$

Fiyat dışındaki parametrelerin eksi çıkması kabul etme istekliliğinde (WTA) hesaplanan değerin altında olması durumunda herhangi bir telafi olmadan kabul edilmeyeceği anlamına gelmektedir (Whittington at all, 2017). Üreticilere yöneltilen tercihlerin sonuçlarına göre kabul etme istekliliklerine bakıldığında, üreticiler organik tarım desteğini kilograma 2.75 TL, doğrudan gelir desteğini kilograma 2.51 TL, girdi desteğini kilograma 1.13 TL ve prim desteğini kilograma 0.94 TL uygulanması durumunda bu destekleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan destekleme politikalarının olasılık oranlarına bakıldığında, prim desteğinin hiç destek uygulanmaması durumuna göre zeytinyağı arzını 0.25 kat, girdi desteğinin 0.19 kat, doğrudan gelir desteğinin 0.025 kat ve organik ürün desteğinin 0.01 kat pozitif yönde etkileyeceği belirlenmiştir. Üreticilerin kabul etme istekliliğinde sürekli değişken olan fiyat için esneklik, destekleme politikaları için yarı esneklikler hesaplanmıştır. Esneklikler dikkate alındığında, zeytinyağı fiyatındaki % 1'lik artışın zeytinyağı arzını dekara 0.13 kg artıracak beklenmektedir. Destek uygulanmama durumuna göre prim desteğinin zeytinyağı arzını % 8.5, girdi desteğinin % 11, doğrudan gelir desteğinin %34 (neden %) ve organik ürün desteğinin % 16 artırması beklenmektedir (Çizelge 6.79).

Çizelge 6.79. Zeytinyağı Üretiminde Üreticilerin Destek Miktarını Kabul Etme İsteği

Seçim	Katsayı	Std. hata.	z	P> z	Kabul etme İstekliliği	Esneklikler	Olasılık Oranı (OD)
Fiyat	1.4640	0.1224	11.96	0.000*		0.13*	
Prim	-1.3775	0.4398	-3.13	0.002*	0.940892	0.085	0.2521
Girdi	-1.6553	0.4457	-3.71	0.000*	1.130605	0.11	0.1910
DGD	-3.6807	0.5129	-7.17	0.000*	2.514027	0.34	0.0252
Organik	-4.0219	0.5949	-6.76	0.000*	2.747091	0.16	0.0179
Sabit	-11.1733	0.7444	-15.01	0.000*			0.0000

* $\alpha=0.01$ için önemli

*sürekli değişkeni için esneklik, diğer değişkenler için yarı esneklikler hesaplanmıştır.

7. GENEL SONUÇLAR

Dünya sofralık zeytin ve zeytinyağı üretiminde ilk beş sırada yer alan Türkiye’de yaklaşık 400 bin çiftçi ailesinin bu sektörden geçimini sağladığı bilinmektedir. Fakat üstü açık fabrika olarak nitelendirilen tarım sektöründe yaşanan risk ve belirsizlikler ve zeytinin yapısal özelliği olan periyodisiteden dolayı üretimde yıldan yıla dalgalanmalar yaşanmaktadır.

Bu araştırmada, yağlık zeytin ve zeytinyağına yönelik destekleme politikalarının üretici kararları üzerindeki etki derecesinin belirlenmesi, üreticilerin üretim kararlarında etkili faktörlerin ortaya konulması, desteklerin üretim kararındaki etkisinin belirlenerek, tarımsal destekleme politikalarının belirlenmesinde karar alıcılara fayda sağlanması ve zeytinyağında farklı destekleme yöntemlerinin etkisi de dikkate alınarak arz fonksiyonlarının tahmin edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma bölgesinde yaş ortalaması 58 ve deneyim süresi 37 yıl olarak bulunmuştur. Üreticilerin % 60’ının tarım dışı gelirlerinin olduğu ve bunlarında % 40’ının tarım dışı gelirlerinin yıllık 1-10 000 TL arasında olduğu ve bu dilimdeki üreticilerin BAĞ-KUR emeklisi olduğu saptanmıştır. Yöredeki üreticilerin sadece % 44’ü herhangi bir tarımsal kooperatife ortak olup, ortak olan üreticilerin ise yaklaşık % 63’ünün kooperatiflerin faaliyetlerine katıldığı belirlenmiştir.

Araştırmanın yapıldığı 2014/15 üretim sezonunda, yağlık zeytin üretim alanının ortalama 30.5 dekar olduğu belirlenirken, dekara zeytinyağı üretim miktarı yaklaşık 75 kg olarak gerçekleşmiştir. Yine aynı üretim sezonunda zeytinyağı satış fiyatının ortalama 8.62 TL olduğu belirlenmiştir.

1990-2013 yılları arasında yağlık zeytin üretim alanında, Bergama ilçesinde % 18.5, Tire ilçesinde % 34.9 ve Torbalı ilçesinde % 13.3’lük artış olduğu belirlenmiştir. Bu artışta 1998 yılında uygulamaya başlanan fark ödeme desteği ve fidan desteği uygulamalarının etkili olduğu ifade edilebilmektedir.

Yörede yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin % 72'si geleneksel yöntemlerle üretim yapmaya devam ederken, % 28'inin organik tarım uygulamalarına göre üretim yaptıkları belirlenmiştir. Üreticilerin önemli bir bölümü organik tarım sertifikasına sahip olmamalarına rağmen, üretim döneminde çok fazla ilaçlama ve gübreleme yapmadıkları için ürettikleri zeytinyağının organik olduğunu savunmuşlardır.

Araştırma bölgesindeki üreticileri yaklaşık % 46'sının banka ya da kooperatiflerden kredi kullandığı belirlenmiştir.

Yörede incelen işletmelerin dekara brüt marjı (brüt kâr) 493 TL/daa olarak bulunmuştur. Yağlık zeytin üretiminde en önemli maliyet kalemini işçilik giderleri oluşturmaktadır. Toplam değişken masrafların yaklaşık % 75'ini işçilik giderleri oluşturmaktadır. Hasat zamanı zeytin üretimi aşamalarında en çok insan işgücüne ihtiyaç duyulan dönemdir. Zeytin üretimi içerisinde en fazla işgücü kullanımı gerektiren işlem hasattır. Meyvelerin hasadı toplam çalışma zamanının %40-80'ini toplam üretim maliyetinin ise %30-60'ını oluşturmaktadır (Saraçoğlu. 2006). Zeytin üretimindeki toplam insan işgücü gereksiniminin %50-65'i hasat işleminden kaynaklanmaktadır (Caran. 1998; Saraçoğlu. 2006).

Araştırma bölgesindeki üreticilerin yağlık zeytin üretiminde etkili olan faktörlere ait ifadeler katılımlar düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Yöredeki yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin “modern kayıt tutma sisteminin önemi yoktur” ve “gelir-gider kayıtları tutarım” ifadelerine katılım düzeylerin düşük olduğu belirlenmiştir. Yani üreticiler gelir-gider kayıtları tutmanın gelecek dönem işletme planlaması açısından önemli olduğunu bilmelerine rağmen bu kayıtları tutmadıklarını ifade etmişlerdir.

Üreticilerin tarımla uğraşırken belirli hedefleri olduğu ve bu hedefler doğrultusunda üretimlerine devam ettiği bilinmektedir. Araştırma bölgesindeki üreticilerin ise tarımsal üretim yaparken sahip oldukları en önemli amacın” mevcut araziye iyi bakmak” seçeneği olduğu saptanmıştır. Ayrıca üreticiler ikinci seçenek olarak “hayat standardını yükseltmek” seçeneğini tercih etmişlerdir.

Yağlık zeytin üreticileri uygulanacak bir politikada dikkate alınması gereken en önemli unsurun uygulanacak politika ile “iyi fiyat vermesi” seçeneği olduğunu belirtmişlerdir. İkinci önemli unsur ise “prim esaslı olması” seçeneği olarak belirtilmiştir. Üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre politika tercihlerine bakıldığında, 40 yaş altı ve deneyim yılı 20 yıldan az ve herhangi bir kooperatife ortak olmayan üreticiler, yağlık zeytin üretimine yönelik uygulanacak herhangi bir destekleme politikasının “prim esaslı olmalı” seçeneğini en önemli unsur olarak seçerken, eğitim yılı gruplarındaki üreticilerin hepsinde “iyi fiyat vermeli” , 40 yaş üstü ve deneyim yılı 20 yıldan fazla ve kooperatife ortak olan üreticilerin “bürokratik işlemler kolay olmalı” seçeneğini en önemli unsur olarak tercih ettikleri saptanmıştır. Arazi büyüklüklerine göre incelendiğinde ise, birinci grup işletmelerde “kredi desteğine ağırlık vermeli” ikinci grup işletmelerde “prim esaslı olmalı” ve üçüncü grup işletmelerde “bürokratik işlemler kolay olmalı” seçenekleri en önemli unsur olarak belirlenmiştir.

Araştırma bölgesindeki üreticiler eğer uygun destekleme politikaları olursa üretimlerinin artırabileceklerini belirtmişlerdir. Uygun destekleme politikalarının en önemli özelliğinin ise iyi fiyat vermesi ve prim esaslı olmasıdır.

Yağlık zeytin üretiminde verimin artırılması ve periyodisite şiddetinin azaltılabilmesi, kültürel işlemlerin zamanında ve uygun yöntemlerle yapılması gerekmektedir. Bergama ve Tire ilçelerindeki üreticiler, yağlık zeytin üretiminde verimin artırılması için budama işlemini birinci sırada tercih ederken, Torbalı ilçesindeki üreticilerin gübreleme uygulamasını birinci sırada tercih ettikleri saptanmıştır.

Yağlık zeytin üreticilerinin ele alınan destekleme politikalarında dikkate alacakları unsurlar incelendiğinde; üreticilerin herhangi bir politika ayrımı olmaksızın, hangi politika daha kaliteli ürün elde edilmesini sağlıyorsa o politikayı tercih edecekleri belirlenmiştir.

Ele alınan destekleme politikaları üretici tercihlerine göre değerlendirildiğinde, yağlık zeytin üreticilerinin fark ödeme desteğini birinci sırada tercih ettikleri belirlenmiştir. Orta ölçekli işletmelerin küçük ölçekli

işletmeler göre yüksek verim elde eğilimin daha fazla olduğu ve Tire ilçesindeki üreticilerin yüksek verim elde etme seçeneğine çok önem vermediği belirlenmiştir.

Yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin yaşları ilerledikçe kaliteli üretim yapma eğilimlerinin azaldığı tespit edilmiştir. Bunun en önemli nedeni ise, yaşlı üreticilerin daha çok geleneksel yöntemlerle üretim yapmaları ve geleneksel hasat yöntemlerini (zellikle sırkla hasat) uygulamalarıdır. Bu nedenle daha az kaliteli zeytinyağı üretmekte ve kaliteli ürün üretme yönünde herhangi bir düşünlerinin olmadığını ifade etmek mümkündür.

Yağlık zeytin üreticilerinin üretim miktarı arttıa uygulanacak politikanın pazarlama kolaylığı sağlamasına eğiliminin azaldığı belirlenmiştir.

Eğitim seviyesi yüksek olan üreticilerin, fark ödeme desteğini tercih etme eğilimleri artmaktadır. Eğitim seviyesi düşük olan üreticilerde çoğunlukla okuma yazma oranının düşük olması ve desteklere başvuru yaparken problem yaşaması gibi nedenlerden dolayı bu desteği tercih etme eğiliminin daha düşük olduğunu ifade etmek mümkündür. Bergama'daki yağlık zeytin üreticilerinin girdi desteği ve fark ödeme desteğini tercih etme eğilimlerinin Tire'deki üreticilere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Yağlık zeytin üreticilerinin yaşı ilerledikçe doğrudan gelir desteğini tercih etme eğilimlerinin de arttığı belirlenmiştir. Fiyat arttıa doğrudan gelir desteğine eğilim ise azalmaktadır.

Üreticilerin yaşı ve eğitim düzeyi arttıa organik tarım desteğini tercih etme eğilimleri de azalmaktadır. Bu durum, özellikle ileri yaştaki üreticiler kendi ürettikleri zeytinyağının zaten organik olduğunu düşündükleri için organik tarım desteğine önem vermedikleri şeklinde açıklanabilmektedir. Aynı şekilde Bergama'daki üreticiler de organik tarım yaptıkları düşüncesi ile Tire'ye göre organik tarım desteğine daha az önem vermektedirler.

Farklı destekleme yöntemlerinin zeytinyağı arzı üzerine etkisini incelemek için farklı fiyat düzeyleri ve farklı pazarlama koşullarından oluşturulan senaryolar kullanılmıştır.

Arz analizinde kullanılan tüm veriler dikkate alınarak hesaplanan kısıtsız esneklikler dikkate alındığında, zeytinyağı fiyatı % 10 artırıldığında zeytinyağı arzında % 5.56, yağlık zeytin üretim alanının % 10 artırılması durumunda ise zeytinyağı arzında yaklaşık % 2.48'lik artış meydana gelmesi beklenmektedir.

Çalışmada girdi desteği, doğrudan gelir desteği ve prim desteğinin katsayılarının işaretlerinin pozitif olması zeytinyağı arzını artırıcı yönde etkiye sahip oldukları anlamına gelmektedir. Kısıtsız esneklikler dikkate alındığında girdi desteği uygulanması durumunda destek uygulanmama durumuna göre zeytinyağı arzının % 3.49, doğrudan gelir desteği, destek olmaması durumuna göre % 5.51 ve prim desteği uygulanması destek olmaması durumuna göre zeytinyağı arzını % 3.83 artırması beklenmektedir.

Zeytinyağı arzı üzerine pazarlama seçeneklerinin etkisine bakmak için kısıtsız esneklikler dikkate alındığında, üreticinin zeytinyağını toptancı ve kooperatif aracılığı ile pazarlaması durumunda, kendi pazarlaması durumuna göre; zeytinyağı arzını sırasıyla % 5.35 ve % 3.35 azaltacağı beklenmektedir.

Araştırma yılında üreticilere ödenen destek miktarı ile üreticilerin kendilerine ödenmesini bekledikleri destek miktarları karşılaştırılmıştır.

Araştırma yılında ödenen destek miktarları organik tarım desteği için dekara 70 TL, girdi desteği dekara (mazot+gübre) 11.45 TL ödenmiştir. Yörede zeytinyağı üretiminin dekara ortalama 75 kg olarak gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu desteklerden kg başına düşen miktar organik tarım desteği için 0.93 TL, girdi desteği için 0.15 TL olarak hesaplanmıştır. Araştırma döneminde üreticilere zeytinyağı prim desteği 0.70 TL/kg ödenmiştir. Üreticilere yöneltilen tercihlerin sonuçlarına göre kabul etme istekliliklerine bakıldığında, üreticiler organik tarım desteğini kilograma 2.7 TL, doğrudan gelir desteğini kilograma 2.5 TL, girdi desteğini kilograma 1.13 TL ve prim desteğini kilograma 0.94 TL uygulanması durumunda bu destekleri tercih ettikleri belirlenmiştir.

8. ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak sorunlar belirlenmiş ve çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma bölgesinde yaş ortalamasının yüksek olması üretimde genç üreticilerin çok fazla yer almadığının göstergesidir. Yapılan görüşmeler sonucunda da üreticiler, gençlerin yağlık zeytin üretimi ile çok fazla ilgilenmediklerini özellikle köylerde yaşayan gençlerin de ilçe ya da il merkezine yerleşmek istediklerini ve tarım işlerinde çalışmak istemediklerini belirtmişlerdir. Genç üreticileri yağlık zeytin üretimine yönlendirebilecek projeler ile gençlerin üretime katkısının artırılmasının sağlanabileceği ifade edilebilir.

Üretim ve pazarlama ile ilgili sorunların çözümlenebilmesi için üreticilerin birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Yöredeki üreticiler ürünü kooperatife vermediğinde ya da kendi pazarlama imkanı olmadığında, tüccara ya da fabrikaya vermek zorunda kalmaktadır. Bu tür özel alımlarda ise önemli alıcıların büyük çoğunluğunun ilaç veya gübre satış bayisi olduğu ve üreticiyi kendinden alış-veriş yapmak zorunda bıraktığı bilinmektedir. Fakat kooperatiflerin yaptığı alımlarda üretici ürünün karşılığını anında alabilmektedir. Bu yüzden tarımsal kooperatiflerin, özellikler ürüne yönelik tarımsal kooperatiflerin artırılması hem üretici hem de tarımsal kalkınma açısından önem arz etmektedir. Ayrıca söz konusu kooperatiflerin kuracağı tarımsal ürünler sanayii; çiftçilerin ürünleri için iyi bir pazar ve atıl iş gücünün değerlendirilmesinde rol oynayacaktır (Karagölge, 1972).

Üreticiler, organik tarım sertifikalı üretim yapan üreticilerin oranının az olmasının en önemli nedenini, organik tarımda üç yıllık bir geçiş sürecinin olması ve bu dönemde desteklerden yararlanılamaması olarak belirtmişlerdir. Ayrıca sertifikalandırma işi yapan bazı özel kuruluşlara duyulan güvensizlikten dolayı organik tarıma yönelmemeleri olarak belirtmişlerdir. Konu ile ilgili organik tarım sertifikası veren kuruluşların takip edilmesi ve üretici ile bu kuruluşlar arasında olumlu ilişkiler kuracak çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Araştırma bölgesindeki üreticiler banka ya da kooperatiflerden aldıkları kredileri genellikle tarım dışı amaçlarda kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu yüzden verilen kredilerin amacına uygun kullanılması için gerekli önlemlerin alınması takiplerin yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Yöredeki üreticiler özellikle hasat döneminde yoğun bir iş gücü gereksinimi olduğunu ve bu dönemde iş gücü bulma zorluğu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca geleneksel hasat yöntemlerinden olan sıırkla hasat yöntemi hem yeni sürgünlere zarar vermekte hem de yağ kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Hasat döneminde üreticinin zeytin hasat makinesi kullanması iş gücü gereksinimini azaltmaktadır. Ayrıca hasat makinesi kullanmak hasat periyodunu da kısaltmaktadır. Üreticiler, makine ile yapılan hasatta yağ kalitesinin geleneksel hasada göre daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Hasat makinalarına uygulanacak destekler ve bu desteklerin kontrolünün sağlanması ile üreticinin zeytin hasat makinesi almaya teşvik edilebileceği ifade edilebilmektedir.

İşletme kayıtları bir sonraki üretim dönemi için planlama yapılması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle işletmede gelir-gider kayıtlarının tutulmasını sağlamak için gerek tarımla ilgili örgütlerin, gerekse Tarım ve Orman Bakanlığı'nın teknik elemanlarının eğitim ve yayım hizmetleri arasında bu konuya da yer vermelerinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Yağlık zeytin üretimine yönelik uygulanacak bir destekleme politikasının, üreticilerin gerek sosyo-ekonomik özellikleri gerekse arazi büyüklükleri dikkate alınarak düzenlenip, uygulanması halinde politikanın etkinliğini artırılacağını ifade etmek mümkün olacaktır.

Avrupa Birliği'nde zeytinyağı üreticilerine kg başına 1.32 Euro destek verilirken, Türkiye'de bu miktar 80 krş/kg (2018 yılı 0.12 Euro) olarak verilmektedir. Bu nedenle, Türkiye'deki zeytinyağı fiyatlarının dünya genelindeki fiyatlara uyum sağlayamadığı ve rekabet gücünün azaldığı görülmektedir (Olgun vd., 2009). Prim sistemi düzenlenirken bu durumun dikkate alınmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Üreticilerin yaklaşık % 40'ının tarım dışı geliri olmadığı için, mevcut araziye iyi bakabilmeleri ve özellikle hayat standartlarını yükseltebilmeleri için ise tarımsal üretimden elde ettikleri gelir önem arz etmektedir. Zeytinyağından elde edilen gelirin artırılabilmesi ise hem yağlık zeytin üretim miktarının artırılması hem de kaliteli zeytinyağı üretmek ile mümkün olabilecektir. Kaliteli zeytinyağı üretme konusunda üreticilere düzenlenecek toplantılar ve eğitimlerle verilecek bilgilerin etkili olacağı düşünülmektedir.

Araştırma bölgesindeki üreticiler budama yöntemleri ile ilgili bilgi eksikliğine sahip olduklarını belirtmişlerdir. Budama yöntemleri ile ilgili köylerde çiftçi toplantılarının yapılması üreticilere broşür, liflet, demonstrasyon vb., yayım araçları ile eğitimler düzenlenmesinde yarar görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde üreticiler, üretilen ürüne destek verilmesinin kendileri için daha önemli olduğunu eğer destekler bu şekilde olursa üretim miktarının da artacağını belirtmişlerdir. Yağlık zeytin üreticilerinin, ürüne verilen desteği daha önemli görmeleri fark ödeme desteğini birinci derecede tercih etme nedenini açıklayabilmekte ve fark ödemesi desteklerinin üretimin sürdürülebilirliği açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Bu durumda özellikle kırk yaş üzerindeki üreticilere yönelik kaliteli zeytinyağı üretiminin önemini vurgulayan ve bu yönde üreticileri bilinçlendirmeye yönelik yayım çalışmaları yapılmasının uygun olacağı ifade edilebilmektedir.

Zeytinyağı üretimi az olan üreticiler, uygun depolama imkanlarının olmamasından dolayı ürünü bir an önce elden çıkarmak istemeleri nedeniyle fiyat farklılıklarından faydalanamadıklarını ve pazar bulma konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu durumda lisanslı depoculuğun uygulamaya başlaması ve yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Organik tarım konusunda üreticilerde bilgi eksikliği olması aynı zamanda sertifika alma süresinde geçen üç yıllık dönemde organik tarım desteğinden faydalanılamaması, üreticilerin organik tarıma geçmemelerine neden olmaktadır. Ayrıca Tire ilçesindeki üreticiler ilçedeki mülki amirlerin ve yerel yönetimlerin

uyguladığı organik tarıma geçiş projelerinin organik tarım yapma konusunda etkin olduğunu belirtmişlerdir. Bergama ilçesinde de bu gibi projeler yaygınlaştırılarak üreticinin organik tarım sertifikasına sahip zeytinyağı üretmesinin sağlanabileceğini ifade etmek mümkündür.

Sonuç olarak, zeytinin çok yıllık bir bitki olması ve özellikle üretimin yaygın olduğu bölgelerde gerek sofralık zeytin gerekse zeytinyağı olarak çok fazla tüketilmesi ve geçmiş nesillerden gelecek nesillere aktarılan önemli bir miras olarak görülmesi gibi nedenlerden dolayı bir sonraki yıl üretimden vazgeçme olasılığı çok fazla söz konusu olmamaktadır. Önemli olan üreticilerin üretimini artırması, daha kaliteli zeytinyağı üretmesi ve istikrarlı bir üretime teşvik edilmesi için desteklenmesidir. Türkiye’de son yıllarda uygulanan destekleme politikalarının yağlık zeytin üretim alan ve miktarındaki artışta etkisi olmakla birlikte, daha önceki çalışmalarda da belirtildiği gibi hala, üretimden tüketime kadar sürekliliği olan politikaların olmaması sektörün olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Olgun 1988, Artukoğlu 2001 ve Arpazlı 2008). Ayrıca dünya ekonomik forumunun 2006 yılında açıkladığı verilere göre, dünyanın önde gelen en rekabetçi ekonomilerinde en başarılı ekonomik performansı gösteren kurumlar içinde kooperatiflerin ilk sıralarda yer aldığı belirtilmektedir (Altınkaya 2010). Bu nedenle Türkiye’deki yağlık zeytin üretimi yapan üreticilerin üretimden-tüketime kadar geçen süreçte tarımsal kooperatifler ile birlikte hareket etmelerinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Yağlık zeytine uygulanacak destekleme politikalarının üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri de dikkate alınarak hazırlanması ile destekleme politikasının etkinliğinin artırılabileceği düşünülmektedir. Ayrıca çalışmanın yapıldığı dönemden sonra zeytinyağı fiyatlarında önemli artışlar meydana gelmeye başlamıştır. Bunun en önemli nedeni, gerek üretim maliyetlerinin artması gerekse zeytinyağı üretiminde Türkiye’nin rakibi olan ülkelerden İspanya ve İtalya’da özellikle son yıllarda yaşanan iklim koşullarının etkisiyle yağlık zeytin ve dolayısı ile zeytinyağı üretiminde yaşanan düşüşlerin etkisinin olduğunu ifade etmek mümkündür. Fiyatlardaki bu artışın tüketimi düşüreceği ve dolayısı ile yağlık zeytin üreticisini olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle üretim döneminden başlayarak tüketiciyi de kapsayan ve sürekliliği olan destekleme politikaların belirlenmesi ve uygulanması sektör için önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Açıl, A.F.**, 1980, Tarım Ekonomisi Ders Kitabı. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Akçaöz, H., Özkan, B. ve Kızılay, H.**, 2005, Tarımsal Üretimde Çiftçilerin Tutum ve Davranışları: Çiftçilik Amaçları Örneği. Anadolu. J. of AARI 15 (2). 104 - 125 MARA 104
- Akıllıoğlu, M.**, 2003, Zeytinde Periyodisite. Zeytin Yetiştiriciliği Kursu Kitabı. Gıda. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Zeytincilik Araştırma Enstitüsü. Yayın no: 60
- Aktaş, E.**, 2011, Zeytin Üretimindeki Gelişmeler ve Çanakkale. Munich Personal RePEc Archive.
- Altınkaya, Z.**, 2010, Türkiye'deki kooperatiflerin yapısı değişmeli mi?. ABMYO Dergisi, (17).
- Anonim**, 2016, <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Fark-Odemesi-Destekleri>. (Erişim Tarihi:10 Mart 2016)
- Anonim**, 2017, <http://www.bergama.bel.tr/tr/bergama>. (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2017)
- Anonim**, 2017, <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr>. (Erişim tarihi: 13 Aralık 2017)
- Anonim**, 2017, <http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Link/26/Genc-Ciftci-Projesi>. (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2017)
- Anonim**, 2017, <http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/>. (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2017)
- Anonim**, 2017, <http://www.tirebelediyesiturizm.org>. (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2017)
- Anonim**, 2017, <http://www.torbalı.bel.tr>. (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2017)
- Anonim**, 2018, İzmir Ticaret Borsası, Ege İhracatçı Birlikleri, İzmir Ticaret Odası, Akhisar ve Aydın Ticaret Borsaları, Marmara Birlik ve T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Zeytincilik Araştırma Enstitüsü. Zeytin ve Zeytinyağı Değişik Yıllar Rekolte Kayıtları
- Anonim**, 2019, <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Fark-Odemesi-Destekleri> (Erişim Tarihi:10 Mart 2019)

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Aras, A.**, 1988, Tarım Muhasebesi Ders Kitabı. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. No: 486
- Arpazlı, T.**, 2008, Türkiye’de Uygulanan Zeytinyağı Politikaları. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Manisa
- Artukoğlu, M. ve Gençler, F.**, 2003, Türkiye ve AB’de zeytinyağına ilişkin son uygulamaların değerlendirilmesi. Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri. İzmir. 141-148s.
- Artukoğlu, M.M.**, 2001, Türkiye’de Son Yıllarda Zeytinyağında İzlenen Destekleme Politikalarının Üreticilere Yansıması Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Örneği. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını.212.
- Aslan, M. ve Boz. İ.**, 2005, Doğrudan Gelir Desteğinin Tarımsal Amaçlı Kullanımını Etkileyen Faktörler. Tarım Ekonomisi Dergisi. 11(2): 61-70
- Atış, E., Miran, B., Bektaş, Z.K. ve Cankurt, M.**, 2016, Farklı pazarlama ve tarım politikası seçeneklerinin konvansiyonel ve organik kuru üzüm arzı üzerine etkileri. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi. ISSN: 1308-8769. Cilt: 31. Sayı:3. 345-352s.
- Bayram, B., Yolcu, H. ve Aksakal, V.**, 2007, Türkiye’de Organik Tarım ve Sorunlar. Atatürk Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Dergisi. 38 (2), 203-206. ISSN : 1300-9036
- Bennett, J. and Birol, E.**, 2010, Choice Experiments in Developing Countries: Implementation, Challenges and Policy Implications, Edward Elgar Publishing, ISBN: 978 1 84844 003 6, UK.
- Caran, D.**, 1998, Zeytinde Hasat. Zeytin Yetiştiriciliği Kursu Kitabı. Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı. Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü.
- Deniz, E.**, 2009, Organik tarım sektör raporu. Enterprise Europe. Avrupa İşletmeler Ağı- Karadeniz. 1-23.
- Doğan, C.**, 2013, Dünya Bankası Kredileriyle Destekli Tarım Projelerinin Türk Tarımına Etkileri. Yüksek Lisans Tezi

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Dönmez, S. ve Olgun. A.,** 2003, Avrupa Birliği'nde Zeytinyağı Piyasa Düzenine Yönelik Reform Çalışmaları ve Reformu Gerektiren Nedenler. Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri 02/03 Ekim. Tarih Zeytinyağı Üretim Tesisleri Çiğli. İzmir
- Eraktan, G., Abay, C., Miran, B. ve Olha, E.,** 2004, Türkiye'de Tarımın Teşvikinde Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Sonuçları. İstanbul Ticaret Odası. Yayın No: 2004-53
- Eralp, Ö., Çoban, M. ve Özbek, N.,** 2015, Ege Bölgesindeki Çiftçilerin Pamuk Üretim Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. Pamuk Araştırma İstasyonu Müdürlüğü. Aydın
- Erdal, G. ve Erdal, H.,** 2008, Türkiye'de Tarımsal Desteklemeler Kapsamında Prim Sistemi Uygulamalarının Etkileri. GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi. 25 (1). 41-51.
- European Commission,** 2004, Political agreement on new direction for common agricultural policy, s. 1-3. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-613_en.htm. (Erişim Tarihi:15 Eylül 2013)
- European Commission,** 2013, Political agreement on new direction for common agricultural policy, s. 1-3. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-613_en.htm. (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2013)
- European Commission,** 2014, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview/2014_en.pdf. (Erişim tarihi:10 Aralık 2015)
- FAOSTAT,** 2016, (Food and Agriculture Organization of The United Nations Statistics Division), <http://fao.org/faostat/en/home>, Erişim Tarihi: (15 Mayıs 2016).
- FAOSTAT,** 2017, (Food and Agriculture Organization of The United Nations Statistics Division), <http://fao.org/faostat/en/home>, Erişim Tarihi: (15 Mayıs 2017).
- Greene, W.H.,** 2000, Econometric Analysis, Prentice Hall, USA, 1004 p.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Gümüş, G.S.**, 2005, AB’de Tütün ve Zeytinyağında Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi. Yayın No: 134 ISBN: 975-407-180-2. Ankara
- Günden, C. ve Miran, B.**, 2007, Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemiyle Çiftçilerin Amaç Hiyerarşisinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Akdeniz Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Dergisi 20(2). sy: 183–191. Antalya.
- Günden, C. ve Miran, B.**, 2008, Çiftçilerin Temel İşletmecilik Kararlarının Öncelik ve Destek Alma Açısından Analizi. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi. 5 (2).
- Güneş, T.**, 1996, Tarımsal Pazarlama. A.Ü.Z.F. Yayın No:1467. Ankara
- Hasdemir, M., Miran, B., Hasdemir, M. ve Polat, K.**, 2016, Baklagil (Nohut. Kuru Fasulye. Kırmızı Mercimek) Üretiminde Fark Ödemesi Desteklerinin Etkisi TEPGE Yayın No: 265 ISBN: 978-605-9175-38-8
- http://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview/2014_en.pdf. (Erişim tarihi:10 Aralık 2015)
- <http://www.Internationaloliveoil.Org/Documents/Index/1815-> International Olive Oil Production Costs Study. (Erişim tarihi: 08 Şubat 2018)
- IOC (International Olive Council)**, 2015, International Olive Oil Production Costs Study. <http://www.Internationaloliveoil.Org/Documents/Index/1815->. (Erişim Tarihi: 08 Şubat 2018)
- IOC (International Olive Council)**, 2015, World Olive Oil Figures. <http://www.internationaloliveoil.org/estaticos/view/131->. (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2015).
- IOC, (International Olive Council)**, 2015, <http://www.internationaloliveoil.org/estaticos/view/131-world-olive-oil-figures>. (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2015).
- IOC (International Olive Council)**, 2017, World Olive Oil Figures. www.internationaloliveoil.org. (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2018).

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- İkikat, T.E., Birinci, A. ve Miran, B.,** 2011, Çiftçi Amaçlarının Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemiyle Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği. Alinteri. 21 (B). 32-39. ISSN: 1307-3311.
- İzmir Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü İstatistikleri,** 2014
- İzmir Ticaret Borsası,** Ege İhracatçı Birlikleri, İzmir Ticaret Odası, Akhisar ve Aydın Ticaret Borsaları, Marmara Birlik ve T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Zeytincilik Araştırma Enstitüsü. Zeytin ve Zeytinyağı Değişik Yıllar Rekolte Kayıtları
- Kantarci, A.S.,** 2003, Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı Sektörünün Geliştirilmesi İçin Alınacak Önlemler. Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri. S: 234-238. İzmir.
- Karagölge, C.,** 1972, Arazi Tasarruf Şekillerine Göre Erzurum İlindeki Tarım İşletmelerinin Ekonometrik Analizi. Dergi Park. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. Arşiv. Cilt 3, Sayı 2
- Kızılaslan, H. ve Olgun, A.,** 2012, Türkiye’de Organik Tarım ve Organik Tarıma Verilen Desteklemeler. GOÜ, Ziraat Fakültesi Dergisi, 29 (1), 1-12
- Kurtar, E.S. ve Ayan, A.K.,** 2004, Organik Tarım ve Türkiye’de ki Durumu. OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi. 19(1); 54-64
- Louviere, J.J., Flynn, N.T. and Marley, A.A.J.,** 2015, Best-Worst Scaling Theory, Methods and Applications. Cambridge University Press. ISBN: 978-1-107-04315-2
- Lybbert, T.J. and Elabed, G.,** 2013, An Elixir for Development? Olive Oil Policies and Poverty Alleviation in the Middle East and North Africa. Development Policy Review. 31 (4): 485-506.
- Menek, M.,** 2008, Tokat Doğrudan Gelir Desteğinin Üreticiler Üzerine Etkisi (Tokat İli Merkez İlçe Örneği) Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Newbold, P.,** 1995, Statistics for Business and Economics, Prentice-Hall International, New Jersey.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Olgun, A.**, 1988, Uygulanmakta Olan Destekleme Politikasının Türkiye’de ve Özellikle Ege Bölgesinde Zeytin ve Zeytinyağı Ekonomisindeki Çeşitli Etkileri Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı. Doktora Tezi. İzmir.
- Olgun, A., Artukoğlu, M. ve Adanacıoğlu, H.**, 2009, Organik ve Konvansiyonel Zeytinyağında Pazarlama Kanallarının Etkinliğinin Belirlenmesi ve En Uygun Pazarlama Modelinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma. İzmir Ticaret Borsası Yayınları. Yayın No: 88. ISBN 978-9944-60-513-7
- Özçelik, A. ve Güldal, H.**, 2014, Tarım İşletmelerinde Toprak Analizi Yaptırmanın Destekleme Ödemeleri. Doğal Kaynak Kullanımı ve Ürün Maliyetleri Yönünden Etkileri: Ankara İli Polatlı İlçesi Örneği. 11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. Samsun Cilt:2. 923-929s.
- Özçelik, A. ve Özer, O.O.**, 2006, Çiftçilere Yapılan Kimyasal Gübre Ve Tarımsal Faaliyette Kullanılan Mazot İçin Destekleme Ödemelerinin Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi. Tarım Bilimleri Dergisi 2006. 13(1) 1-8
- Özden, F.**, 2006, Türkiye’nin Zeytinyağı Dış Ticareti, Uygulanan Politikalar, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Özer, O.O., Özçelik, A. ve Kayalak, S.**, 2014, Geçmiş Fiyatlar İle Fark Ödeme Sisteminin Pamuk Üretimine Etkisi. 11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Samsun, Cilt:2. 830-836s.
- Özışık S., Öztürk, F. ve Yalçın, M.**, 2011, Türkiye’de Zeytincilik Sektöründe Uygulanan Desteklemeler. Korumaya Yönelik Politikalar Ve Sektöre Yansımaları. 2. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu. 07-08 Aralık. Bildiriler Kitabı. Yaşar Üniversitesi Yayınları. ISBN 978-975-6339-34-3. Syf:53-81.
- Öztürk, F. ve Yalçın, M.**, 2011, Zeytin ve Zeytin Fidanı Yetiştiren İşletmelerde Yeniliklerin ve AR-GE Çalışmalarının Benimsenme Düzeyleri ve Etki Değerlendirmeleri. TAGEM Proje Sonuç Raporu.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Özüdoğru, T., Miran, B., Top, T. ve Uçum, İ.**, 2016, Pamuk. Ayçiçeği. Soya Üretiminde Fark Ödemesi Desteklerinin Etkisi TEPGE Yayın No: 262 ISBN: 978-605-9175-34-0
- Papke L.E. and Wooldridge, J.M.**, 1996, Econometric Methods For Fractional Response Variables With An Application To 401 (K) Plan Participation Rates, Journal Of Applied Econometrics, Vol. 11,619-632
- Potolog, D., Burge, P., Flynn, T., Netten, A., Malley, J., Forder, J. and Brazier, J.E.**, 2011, Best Worst Scaling vs discrete choice experiments. An Empirical Comparison Using Social Core Data. Social Science & Medicine 72. 1717-1727pp.
- Ramanathan, R.**, 1998, Introductory Econometrics with Applications. The Dryden Press
- Saat, M.**, 2000, Çok amaçlı karar vermede bir yaklaşım: Analitik Hiyerarşi Yöntemi. G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi. 2. 149-162s.
- Saaty, T.**, 1994, Fundamentals of Decision Making and Priority Theory with Analytich Hierarchy Process. RWS Publication. Pitsburg.
- Saraçoğlu, T.**, 2006, Effective Parameters on The Mechanic Olive Harvest. Tarımsal Mekanizasyon 23. Ulusal Kongresi. Çanakkale.
- Seçer, A. ve Emeksiz, F.**, 2012, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi. Pazarlaması ve Bölgede Zeytinciliği Geliştirme Olanakları. Gıda. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. TEPGE Yayın No: 206. ISBN: 978-605-4672-05-9.
- Şahin, A. ve Berk, A.**, 2008, Avrupa Birliği'nde Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Kamu-İş; C:10. 2s.
- Şahinöz, A., Çağatay, S. ve Teoman, Ö.**, 2007, Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politika Aracı Olarak Fark Ödeme Sisteminin Uygulanabilirliğinin Tartışılması ve Sistemin İktisadi Analizi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın no: 155. ISBN 978-975-407-226-6

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- T.C. Ekonomi Bakanlığı.** 2019, Sektör Raporları. Zeytinyağı. <https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Zeytinyagi.pdf>. Erişim tarihi 25.05.2019
- T.C. Resmi Gazete,** 2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051115-10.htm>. (Erişim Tarihi: 30 Mart 2016)
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB),** 2014, İzmir Tarım ve Orman İl Müdürlüğü İstatistikleri, (Erişim Tarihi: 25 Kasım 2014).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB),** 2016, Bitkisel Üretim, 2016. <http://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/BUGEM.pdf>. (Erişim Tarihi:10 Mart 2016)
- Tan, M. ve Çelikel, T.N.,** 2003, Avrupa Birliği'nin Zeytinyağı Politikası, Türkiye'deki Uyum Çalışmaları ve Tariş'in Rolü. Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri Kitabı. 160-180s.
- Tan, S. ve Karaönder, İ.,** 2013, Türkiye'de Tarımsal Örgütlenme Politikalarının ve Mevzuatının İrdelenmesi: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi (COMU Journal of Agriculture Faculty) 2013: 1 (1): 87-94
- Tektaş, M.,** 2006, Tarımsal Desteklerin Gelir Etkileri: Sosyal Hesaplar Matrisi Uygulaması. Uzmanlık Tezi. Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Müdürlüğü Hazine Müsteşarlığı. ANKARA.
- Terin, M.Ç. ve Ateş, H.,** 2010, Çiftçilerin Örgütlenme Düzeyi ve Örgütlerden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Van İli Örneği. Ege Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Dergisi. 47 (3): 265-274 ISSN 1018 – 8851
- Tok, N., Cankurt, M., Seçer, A. ve Davran, M.K.,** 2014, Aydın İlinde Çiftçilerin Çilek Üretim Kararında Etkili Faktörler Üzerine Bir Araştırma. 11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. Samsun. Cilt:2 576-583s.
- Topçu, Y.,** 2008, Çiftçilerin Tarımsal Destekleme Politikalarından Faydalanma İstekliliğinde Etkili Faktörlerin Analizi: Erzurum İli Örneği. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 21(2). 205-212.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- TUİK, (Türkiye İstatistik Kurumu),** 2018. Bitkisel Üretim İstatistikleri <http://www.tuik.gov.tr> , (Erişim Tarihi: 01 Mart 2019)
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı (TBMM),** 2016, Meclis Komisyonu Raporları. <http://www.tbmm.gov.tr/d24/7/7-55338c.pdf>. (Erişim tarihi 07 Nisan 2016)
- Uğurlu, E.,** 2010, Kesikli Seçim Modelleri. Doi:10.11.40/rg.2.1.3262.25.61. Ders notları. Kitapçık 3.
- Whittigton, D., Adamowicz, W. and Lloyd-Smith, P.,** 2017, Asking Willingness-to-Accept Questions in Stated Preference Surveys: A Review and Research Agenda. Annual Review of Resource Economics., 9: 317-336.
- Wooldridge, M.,** 2009, An Introduction to Multiagent Systems. John Wiley & Sons.
- Yapar, S.,** 2005, Türkiye'de Tarımsal Ekonomi Ve “Desteklememe” Politikasının Bir Aracı Olarak Doğrudan Gelir Desteği Sistemi. <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2005/2.pdf>
- Yavuz. F., Aksoy. A., Topcu. Y. ve Erem, T.,** 2004, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Kırsal Alandan Göç Etme Eğilimini Etkileyen Faktörlerin Analizi. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi. 16-18 Eylül 2004. Tokat.
- Yavuz. G. G., Miran, B., Güneş, B.B., Yüksel N.Y. ve Demir, A.,** 2016, Buğday, Dane Mısır Ve Çeltik Üretiminde Fark Ödemesi Desteklerinin Etkisi. TEPGE Yayın No: 266 ISBN: 978-605-9175-39-5
- Yılmaz, H., Demircan, V. ve Dernek, Z.,** 2006, Türkiye’de 2000 Yılı Sonrası Uygulanan Tarım Politikalarının Yansımalarına İlişkin Üretici Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Dergisi. 1(2):60-70.
- Yılmaz, H.İ. ve Çobanoğlu, F.,** 2016, Tercih Deneyi Tarım Ekonomisinde Uygulamaları. XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. 25-27 Mayıs.
- Yılmaz, Ö.T.,** 2013, Türkiye’de ve AB’nde zeytinyağı politikaları ve Türkiye’nin Avrupa Birliği Zeytinyağı Politikasına Uyumu. Tarım Ekonomisi Dergisi. 19(1): 35-44.

TEŞEKKÜR

Öncelikle, tez çalışmamın tüm aşamalarında değerli önerileriyle beni yönlendiren, yazım ve yorumlama aşamalarında çok değerli katkılar sunan hocam Prof. Dr. Şule IŞIN'a çok teşekkür ederim.

Çalışmalarımın tamamlanabilmesi için verdikleri desteklerden dolayı Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürü Dr. Ünal Kaya'ya, tezin temel verilerini oluşturan anketleri sabırla cevaplayan üreticilerimize, anket aşamasında emeklerini esirgemeyen Zeytincilik Araştırma Enstitüsü mühendislerinden Fatma Öztürk, Naciye Alper ve Handan Ölmez'e katkı ve desteklerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Anket analiz aşamasında desteğini esirgemeyen Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nde araştırma görevlisi Halil İbrahim Yılmaz'a çok teşekkür ederim.

Son olarak, akademik çalışmalarım süresince sabırla bana katlanan ve her aşamasında destek olan eşim Prof. Dr. Harun Yalçın, moral kaynağım çocuklarım Ömer Ege ve Zehra Yalçın'a, mezuniyetimi merak ile bekleyen ve beni bugünlere getiren anne-babama sevgi, saygı ve minnetle teşekkür ederim.

Bu çalışmanın Türk tarımına faydalı olması dileğiyle.

Mine YALÇIN

14 / 06 / 2019

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Sivas'ta doğdu. İlk-orta ve Lise eğitimini Sivas'ta tamamladı. 1998 yılında Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden mezun oldu. 2003 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisansını tamamladı. 2003- 2005 yılları arasında GAP Eğitim Yayım ve Araştırma Merkezinde, 2005-2007 yılları arasında Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'nde mühendis olarak görev yaptı. 2007 yılında tayin olduğu Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'ndeki görevine devam etmektedir. Evli ve 2 çocuk annesidir.

